

Studia Wesprimiensa

TANULMÁNYOK
A TEOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA
TERÜLETEIRŐL

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola
folyóirata

XI. évfolyam, 2009. I. szám

ISSN 1585-5754

A címlapon a Veszprémi Egyházmegye 1009-ben kelt, 1257-ben megerősített Szent István-i birtokadományozó oklevele.
(Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár
Veszprém DF 200655, Vk. m. lt., Eccl. et Capit. 9.)

Tanulmányok a teológia és szociális munka területeiről

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola folyóirata
Megjelenik 2000-től évente egy alkalommal

Felelős kiadó:

Varga István rektor

Rovatszerkesztők:

Teológia: *Birher Nándor*

Szociális munka: *Albert József*

Szerkesztőbizottság:

Bálint Bánk, Kocsi György, Kuminetz Géza, Nyilas Mihály

Cím:

8200 Veszprém, Jutasi út 18/2.

Tel.: 88/542-700; Fax: 88/542-726

Készült a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola megbízásából
a Viza Kft. nyomdájában
8200 Veszprém, Hajlat u. 31.
Tel.: 88/429-936
E-mail: info@vizastudio.hu
www.vizastudio.hu

Tartalom

Megemlékezés a Veszprémi Egyházmegye első említésének ezredik évfordulóján.....	5
--	---

TEOLÓGIA

BIRHER NÁNDOR – SZABÓ ADRIENN Szubszidiaritás és hálózati gondolkodás.....	13
---	----

GÁRDONYI MÁTÉ Szent királyok – királyi szentek	23
---	----

MOSOLYGÓ PÉTER Epiklézis és a nyugati liturgikus hagyomány.....	37
--	----

Hámori Antal Természetjog és alkotmányunk (<i>alapjogi aspektusok – különös tekintettel az élethez való jogra: az Alkotmánybíróság határozatainak „tükrében”</i>)	49
---	----

SZOCIÁLIS MUNKA

KALOCSAI ADRIENN – MAGVAS MÁRIA A Veszprémi Hittudományi Főiskola szociális munkás képzésének terepyakorlata.....	93
---	----

HERMANN STINGLHAMMER Fel-segíteni (<i>A német eredetiből fordította Schutzmann Réka</i>)	111
---	-----

GYÓRI PIROSKA Szociotábor Jánosházán a VHF szociális munkás hallgatóinak részvételével	127
--	-----

A VESZPRÉM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT ÉLETÉBŐL Húsz éves a német kapcsolat, kitüntetések a Veszprém megyeieknek	145
--	-----

Megemlékezés a Veszprémi Egyházmegye alapítólevelének ezeréves évfordulóján

A veszprémi püspökség alapítólevele azon csekély számú oklevelek közé tartozik, melyeket Szent István hiteles oklevelének ismer el a szakkritika. Összesen tíz Szent Istvánnak tulajdonított oklevelet ismerünk. Ezek közül a ravennai és nyitrai adománylevelek, a két zalavári, a bakonybéli és pécsváradi oklevelek, tehát 6 oklevél későbbi korban készült hamisítványok. Az egyetlen eredetinek látszó alakban fennmaradt oklevelet, a pannonhalmit, egy Szent Istvántól a pannonhalmi apátság részére adott eredeti oklevél interpolált utánzó-másolatának kell tekintenünk, amely az apátság és a veszprémi püspök közt a somogyi tizedek miatt folytatott pereskedés idején a XII. sz. elején, 1101-ben vagy 1102-ben készült. A veszprémi és pécsi püspökségek alapítólevelei, ha némileg megváltozott formában maradtak is ránk, valódiaknak tekinthetők. A veszprémvölgyi apácák görög nyelvű oklevelét tarthatjuk eredeti szövegében, bár nem eredeti, hanem egy századdal később átírt alakban reánk maradtak. Ugyanígy a veszprémi és pécsi alapítólevelek is csak átírt formában, az első XIII. századi, a második XV. századi átírásban maradtak ránk.

A veszprémi alapítólevélről, annak eredetijéről a veszprémi káptalani levéltár egy 1342-ben kelt oklevelében történik említés. Az oklevél szerint egy zegerjei (Zagorje, Varasd megye) fiatalember, György 10 márka jutalomért a fehérvári káptalan előtt visszaszolgáltatta a veszprémi egyháznak két privilegiális levelét, Szent Istvánnak a veszprémi egyház részére adott adománylevelét és IV. Béla királynak ezt az adománylevelet átíró kiváltságlevelét, amelyek a veszprémi egyház 1276-os kifosztása alkalmával kerültek nagyatyjának, s így családjának birtokába. Ebből látjuk, hogy ezekben a zavaros időkben, 66 éven át a veszprémi egyháznak nem volt kezében a Szent Istvánféle kiváltságlevel: a püspökség alapítólevele, sem ennek IV. Bélától eredő megerősítése, s így vált szükségessé, hogy ennek a fontos, birtokjogait igazoló okiratnak hiteles példányáról gondoskodjék. S ezt csak úgy tehette meg, hogy kezei közt volt ennek az oklevélnek másolata. Ezzel küldi III. Benedek püspök (1289–1311) István segesdi főesperest 1295 táján Tihanyba, hogy készítsenek ennek alapján egy közhiteľű átíratot. A tihanyi átírólevelé bevezetésében az eredeti oklevél bemutatását állítja, át is írja az oklevelet, de az átíró oklevél keltezése és megpecsételése elmarad: talán átírás közben vették észre, hogy a bemutatott példány nem eredeti, s így nem merték hitelesíteni. Pedig, hogy

a Tihanyban bemutatott és átíratott másolat hű másolata volt az eredeti alapítólevélnek, tanúsítja annak záradéka, a teljesen korszerű „Signum domini Stephani mitissimi regis”, melynek helyére a tüstént tárgyalandó veszprémi hamisítványban a teljesen korszerűtlen keltezést tették.

Amit Tihanyban nem sikerült, azt itthon Veszprémben igyekezett Benedek püspök pótolni: közhitelű másolatot produkálni Szent István alapítóleveléről. [...] Az eredeti, Szent Istvántól adott oklevelet nehéz lett volna hamistani, hisz ez nem volt a kezükben, s nehézséget okozott volna a XI. század írásának utánzása is. Ehelyett IV. Béla átírólevelét, mely a fentiek szerint szintén elveszett, igyekeztek reprodukálni. S ezt úgy csinálták, hogy mintául vették IV. Bélának egy kezükben levő másik oklevelét, ma a káptalani levéltárban 1257, Tátika 2. jelzettel őrzött oklevelet, annak bevezető és záró sorait, nemkülönbén dátumát is szolgálai módon utánairva, elkészítették IV. Béla királynak a szentistváni kiváltságlevelét átíró oklevelét. [...] Az így készült hamis oklevélbe foglalt alapítólevél szövegében egyrészt megtalálhatók ugyanazok a hibák, melyeket a tihanyi átíratban találunk [...], ami arra vall, hogy mindkét átíratnak ugyanaz a hibás másolat volt az alapja, vagy a veszprémi átírat a tihanyi alapján készült. [...]

Hogy az 1342-ben előkerült eredeti alapítólevél és annak tényleg IV. Bélától származó átírata mikor veszett el újból és végleg, nem tudjuk. A ránk maradt két XIII. századi átíratnak köszönjük, hogy az alapítólevél szövegét fenntartották számunkra.

Az alapítólevél szerint tehát István négy vár, Veszprém, Fehérvár, Kolon és Visegrád várak megyéjét rendelte a veszprémi püspök joghatósága alá. Visegrád megyéje a későbbi Pilis megyét – a volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye Duna-jobbparti részét – és Esztergom megyéjének Duna-jobbparti területét foglalta magában, Kolon pedig a későbbi Somogy és Zala megyéket. [...]

Az egyházmegye területének kijelölése után Istvánnak a veszprémi Szent Mihály egyház javára eszközölt birtokadományait sorolja fel a veszprémi püspökség alapítólevele. [...]

A püspökség alapításának évét az oklevélből nem tudjuk megállapítani. A tihanyi átírat évszám nélküli. Az 1257-es – IV. Béla féle – átírat 1009-es évszámot tartalmazó keltezése későbbi hozzáadás. Ez talán onnét eredeztethető, hogy a pécsi püspökség alapítólevelét, s esetleg a győri püspökség elvesztett alapítólevelét is 1009-ben Győrött adta ki István. A veszprémi püspökség korábbi alapítás. Történetíróink egyhangúan a legrégebb püspökségek közé sorolják a Veszprémit.

Minthogy a veszprémi alapítólevél szerkezete, a határok említésének hiánya igen korai kiállításra vall, oklevelünk keltét a pannonthalmival egy időre, 1002-re teszi Szentpétery, megjegyezve, hogy a püspökség alapítása megelőzte egy-két évvel az alapítólevél kiállítását.

Az oklevél szövege

In nomine sancte et individue
Trinitatis!

Stephanus Dei gratia
Pannoniorum rex.

Si pietatis magnitudinem non
solum dilectissimis verum etiam
advenien[tibus] fidelibus digne
postulata largimur precipue
convenit, ut animi culmen ad
superna anxiantes devotiones,
sanctarum ecclesiarum postula-
tionibus acclinemur ipsasque
prediis atque possessionibus
sublimando procurare flagitemus.

Proinde omnium sancte Dei
ecclesie fidelium nostrorumque
presentium scilicet ac futurorum
noverit industria, quod nos anime
nostre pro remedio quatuor
civitates nominibus Wesperen,
in qua ipsius episcopatus sedes
est constructa, atque Albam
civitates, Colon et Vyssegrad
civitates sancti Michaelis Wespri-
miensi subicimus (!) ecclesie
cum omnibus ecclesiis, capellis
atque titulis seu terminis et
finibus.

Necnon concedimus, dona-
mus atque largimur et regali
nutu atque ditione prelibate
sancte Wespriemiensi ecclesie
villam unam nomine Cari in

A szent és oszthatatlan Szent-
háromság nevében.

István Isten kegyelméből a
pannóniaiak királya.

Ha kegyességünk nagyságá-
ból nemcsak legkedveltebbje-
inknek, hanem jövevény híve-
inknek méltányos kéréseit is
teljesítjük, különösképpen illő,
hogy lelkünk teljéből a meny-
nyeieknek igyekezvén szolgálni,
szentegyházaink kérései iránt
hajlandósággal legyünk, és azo-
kat javakkal és birtokokkal el-
látva felmagasztalni sürgős kö-
telességünknek ismerjük.

Tudatjuk tehát Isten szent egy-
házának, valamint mimagunk
minden élő és eljövendő hívé-
vel, hogy lelkünk üdvéért négy
várat, név szerint Veszprémet,
ahol a püspökség székhelye van,
Fehér várat, Kolon és Visegrád
várait minden egyházukkal,
kápelnájukkal és oltáraikkal,
nemkülönbén összes határaikkal
és területükkel Szent Mihály
veszprémi egyházának rendel-
jük alá.

Továbbá átengedjük, ad-
juk és adományozzuk királyi
beleegyezésünkkel és hatal-
munkkal az említett veszpré-
mi egyháznak Kér nevű falut

Wesprimiensi comitatu, in quo episcopalis, ut predictum est, constructa est sedes atque tres villas nomine Ausý, Cari ac Beren in comitatu Albensis civitatis sitas, seu Morzolfew in pago Colocensis civitatis unam villam, necnon in comitatu Vyssegradiensis civitatis villam unam sitam super Danubium, latere ex cuius dextro rivus, qui Apurig nuncupatur, discurrit pariterque villam unam Fýley nomine, sitam in conpage Hurhýda civitatis cum omnibus utensi[li]bus iugiterque pertinentiis scilicet famulis familiabusque, pratis, vineis, areis, edificiis, campis, terris, agris cultis et incultis, piscationibus, venationibus, aquis aquarumque decursibus, molendinis, viis in viis tam exitibus quam inexitibus, ut habebat omnium firmitatem perpetuam, sicut est donatum, possidendorum.

Habeat enim prelibata sancti Michaelis Wesprimiensis ecclesia, quam Stephanus sanctissimus regis episcopus, predictarum civitatum atque villarum ut prediximus potestatem habendi atque usque in perpetuum possidendi, necnon prelibato Stephano episcopo, cui ipsa est regimine commissa, suisque successoribus perpetim

Veszprém megyében, ahol – mint mondtuk – a püspökség székhelye van és a Fehér vár megyéjében fekvő három falut, név szerint Ósit, Kért és Berényt, ugyanígy Kolon vár területén egy falut, Marcalfőt, Visegrád vár megyéjében a Duna fölött fekvő falut, amelynek jobb felén az Apurig nevű patak folyik; hasonlóképp Füle nevű falut, amely Úrhida vár kerületében fekszik, minden törvényes haszonvételükkel és tartozékaikkal, úgymint szolgálóikkal, rétjeikkel, szőlőikkel, szérűkkel, épületekkel, mezőkkel, földekkel, megművelt és meg nem művelt szántóföldjeikkel, halászással, vadászattal, vizeikkel és vízmedreikkel, malmokkal, utakkal, bárminemű jövedelmeikkel, hogy mindezeket, miként adtuk, az idők végéig megátadhatatlanul birtokolja.

És joga legyen Szent Mihály említett veszprémi egyházának, melyet a nagyon szent István püspök kormányoz, a mondott váraknak és falvaknak birtoklásához úgy, amint ezt előrebocsátottuk, valamint ahhoz, hogy ezeket nevezett István püspöknek, aki ezt az egyházat kormányozza és az ő utódainak örök

subciendi, omnium hominum contradictione funditus remouente.

Regali denique iubemus potestate, ut nullus dux, marchio, comes, episcopus, archiepiscopus, vicecomes, sculdatus, iudex vel exactor aut aliqua magna personaque parua regni nostri audeat discuescere prenominata sancti Michaelis Wesprimiensis ecclesie aut subripere de omnibus rebus suis mobilibus et in mo[bi]libus, quesitis et inquirendis cum omnibus, que sibi in prelocutis civitatibus earumque pertinentiis et finibus, necnon in villis pertinent vel in aliquibus locis subiciunt, aut Stephano illius sancte episcopo ecclesie suisque successoribus aliquid molestie inferre presumpmat.

Si quis igitur huius nostri precepti paginam fringere (!) temptaverit, aut prelibate sancti Michaelis Wesprimiensis ecclesie Stephanum almificum episcopum, suosque successores ex cunctis prenotatis rebus ecclesiasticis (!), necnon dotibus molestare conaverit, octo milia librarum auri cocti sciat se compositurum, medietatem camere nostre et medietatem prelocute sancti Michaelis Wesprimiensis ecclesie, necnon

időkre alárendelje, félretéve bármiknek is ellentmondását.

Végezetül királyi hatalmunknál fogva parancsoljuk, hogy semmiféle herceg, határgrof, ispán, püspök, érsek, alispán, falunagy, bíró vagy adószedő, sem bárki más nagy vagy kis személyisége országunknak ne merészelje Szent Mihály veszprémi egyházát a fent mondottaktól megfosztani, vagy bármely ingó és ingatlan, szerzett vagy szerzendő javaiban és mindazokban, amik az említett várakban, azok tartozékaiban és határaiban és a falvakban hozzátartoznak, vagy bárhol is alája vannak rendelve, megrövidíteni, avagy e szentegyház püspökét, Istvánt és utódait háborgatni.

Aki pedig jelen parancsunkat megszegné, vagy Szent Mihály említett veszprémi egyházának jötevő püspökét, Istvánt és utódait a fent írt egyházi javakban és adományokban háborgatni megkísérelné, tudja meg, hogy nyolcezer font színaranyat fog fizetni, felét kamaránknak, másik felét Szent Mihály veszprémi egyházának és kiváló püspökének, Istvánnak és utódainak, a 318 atya átka fogja őt sújtani, örök büntetés lesz osztályrésze,

Stephano celebri episcopo
suisque successoribus trecen-
torumque decem et octo patrum
anathemathe (!) feriendum atque
perpetuali supplicio tradendum
iugiterque baratri pene perpetim
fore concremandum.

Quod ut verius credatur
diligentiusque ab omnibus
observetur, paginam hanc
manu propria corroborantes,
anuli nostri inpressione subter
insigniri curavimus.

Datum in Sool apud capellam
beati Stephani prothomartiris.
Anno ab incarnatione Domini
millesimo VIII.

Források:

Gutheil Jenő: Veszprém város okmánytára, 1002-1523. Veszprém, 2007.

Gutheil Jenő: Az Árpád-kori Veszprém. 3. kiad. Veszprém, 2008.

és a pokol tüzében fog örökké
égni.

Hogy ez nagyobb hitelű le-
gyen és mindenki szorgosan be-
tartsa, e levelet saját kezünkkel
megerősítjük, és alján gyűrűnk
rányomásával megjelöltettük.
Kelt Solyban Szent István vér-
tanú kápolnájánál. Az Úr meg-
testesülése után az 1009. eszten-
dőben.

TEOLÓGIA

Birher Nándor – Szabó Adrienn

Szubszidiaritás és hálózati gondolkodás

*...és holló tanyázik szemöldökfáin, mert lehullott a cédrusburkolat.
Ilyenné lesz a dicső város, mely azt gondolta magában: „Csak én és rajtam
kívül nincs több ilyen”*

Szofoniás 2, 14-15

KÖZHELYEK

A világ folyamatos és egyre gyorsuló ütemű változáson megy keresztül. Ebben a világban jelenik meg a Technopolisz története, a határok nélküli fejlődés, a kötelesség nélküli jogok és a költségek nélküli technológiák entuziazmusával. A Technopolisz története morális központ nélküli. Mennyországot ígér a földön a technológia fejlődése által. A stabilitást és rendet közvetítő hagyományos narratívákat és szimbólumokat elhajtja, és helyette életstílusokat, technikai gyakorlatot és a fogyasztás extázisát állítja¹.

A technopoliszban hihetetlen méreteket öltött a kapcsolati rendszerek gyors kialakíthatósága. Amíg alig néhány évtizeddel ezelőtt csak nehezen lehetett nagyobb dokumentumokat egymáshoz eljuttatni, addig napjainkra akár könyvtárnyi információ áramolhat egyik helyről a másikra, sőt ami még ennél is fontosabb akár a világ összes könyvtárát és minden tudását össze is köthetjük egy hatalmas információs bázissá. Nem is olyan régen még lelkesen céduláztunk a könyvtárakban, ma ehelyett gyakran csak beírjuk a keresett szót az internet böngészőjébe. Lehetővé vált, hogy gyakorlatilag bármikor, bárkivel kapcsolatba lépjünk. Csak a megfelelő utat kell megtalálni hozzá. Karinthy 1929-ben ösztönösen megjósolja milyen kicsire képes zsugorodni a világ. A "Láncszemek²" című története azt meséli el, hogy a föld másfél milliárd lakója közül bárki, akár egy Nobel díjas is elérhető öt kapcsolaton

¹ HARKER, B., Postmodernism and Quality, in Quality in Higher Education, 1995, 1, p. 31.

² Megjelent a „Minden másképpen van” című kötetben.

keresztül, közvetlen ismeretség alapján. De nem csak egy híresség, hanem egy egyszerű gyári munkás is meglelhető, állítja a történet.

Ez a sejtés később be is igazolódott a six degrees of separation³ elméletben. A világ kicsivé vált, amelyben mára egyre akadálytalanabban áramolhatnak az információk. Mindez egy új gondolkodásmódot idéz(ett) elő.

Miközben a világ ennyire megváltozott, annak középpontja, az önmagára ébredt kozmosz, az ember ugyanaz maradt. A világ aktorai változatlanok, az elvek is ugyanazok, azonban a módszer változott, az új módszerekkel elérhető kommunikációs sebesség néhány éve elképzelhetetlen mértékben nőtt. A filozófia és az emberi gondolkodás viszont örök. A 16. századi Augustinus Steuchus püspök *Philosophia perennis et universalis*⁴ gondolata még mindig érvényes lehet.

Az egyháznak és az államnak ugyanahhoz az emberhez kell szólnia a történelemben mind a mai napig. Az viszont már korántsem mindegy, milyen módszerekkel teszi mindezt.

Marx a Tőke első kötetét 1867-ben publikálta. A második és harmadik kötetet már csak vázlatosan tudta elkészíteni, amit barátja és munkatársa Engels 1885-ben és 1894-ben adott ki. A munka a világ gyökeres változásáról szól. Egy új tudatásról, ahol legalább is elvileg az egyenlőség volt a meghatározó. A (jogosan) öntudatosá váló proletár olyan új kihívást jelentett, amelyet vagy a társadalom forradalmi megváltoztatásával, vagy az egyéni segítséssel próbáltak kezelni. Ezt az utóbbit választotta XIII. Leó pápa ill. a katolikus egyház. 1891-ben azonban a *Rerum Novarum* gondolatai már elkéstek. Mint tudjuk mégis a forradalmi út vált elsöprővé, tömegeket, vért és szenvedést hagyva maga mögött.

A *Rerum Novarum* nem volt elég erős ahhoz, hogy jobban hasson, szélesebb körben „elterjedjen” mint a kommunizmus „kísértete”. Ennek minden bizonnyal oka volt az is, hogy a katolikus egyház nem használta megfelelően a „hálózatát”. A Konstantin császár óta folyamatosan túlcenzurált, hierarchikus rendszer nem tette lehetővé, hogy az akkor még Európában is nagy tömegekből álló katolikus közösséghez eljusson a pápa (és Krisztus) igazi üzenete: segítsétek egymást (szerecsétek egymást). Ezzel szemben a kommunizmus eszméi futótűzként terjedtek. Miért? Mert kialakult egy olyan spontán, nem hierarchi-

³ http://en.wikipedia.org/wiki/Six_degrees_of_separation

⁴ *De perenni philosophia libri X* (Lyon, 1540)

⁵ „Kísértet járja be Európát – a kommunizmus kísértete. Szent hajszára szövetkezett e kísértet ellen a régi Európának minden hatalma: a pápa és a cár, Metternich és Guizot, francia radikálisok és német rendőrök.” A kommunista párt kiáltványa (Marx-Engels).

kus rendszer, amelyben az információ rendkívül gyorsan áramlott. A munkásszervezetek már 1864-ben az első Internacionáléjukon megmutatták képességüket az önszerveződésre. A cél, az osztályok (hierarchiak) nélküli társadalom ideális gyűjtőanyag volt. Fontos tétel amit Bakunyin fogalmazott meg: „az én szabadságomhoz nélkülözhetetlen mindenki szabadsága”. Az egyenlőség (egyenlő esély), a közösség és a bizalom olyan kulcsfogalmak, amelyek a hálózati működés alapjai. Mindhárom területen erősek voltak a kommunisták.

A katolikus egyház ezzel szemben nem volt képes az esetenként túl merev hierarchikus rendszereitől szabadulni. Az egyenlőség, a közösség és a bizalom inkább a túlvilágra vonatkozott, mint az ittenire. Ugyan meg lett volna a kritikus tömeg az információ terjesztéséhez, azonban az nem volt megfelelően szervezett. A klérus részben képtelen volt maga végezni minden munkát. Sőt azt sem értette meg igazán, hogy nem neki kell végeznie minden munkát.

Igy veszett el az első csata, aminek a következményeit mi is tapasztalhattuk.

Talán ezen tények spontán felismerésének köszönhető a szubszidiaritás elvének megfogalmazása XI. Piusz Quadragesimo Anno enciklikájában 1931 május 15-én. Az enciklika ismét nehéz helyzetben született. Az 1929-ben kezdődő világválság hatására a munkások helyzete tovább romlott, a „proletárok megváltása⁶” továbbra is időszerű volt, sőt a proletárokat most már valóban a „proletársors-tól⁷” kellett megváltani. Az enciklika teljes nyíltsággal, egyszerűséggel fogalmazza meg a legalapvetőbb igazságokat. Mégsem változott jelentősen a világ. A szubszidiaritás elve fontos alap, azonban azt le is kell fordítani a gyakorlat nyelvére. Az információnak „alkalmasnak” kell lennie arra, hogy terjedjen. Ez az alkalmasság-képesség alapvető fontosságú. Ha valami valóban felkelti az érdeklődést, pillanatok alatt multiplifikálódik, mégpedig az „kinek van, annak még adatik⁸” elv alapján. Hasonló fontosságú természetesen az információt elosztó rendszer kiterjedése, homogenitása, sűrűsége is⁹. Olyan kérdések vetődnek itt

⁶ http://lexikon.katolikus.hu/Q/Quadragesimo_20_anno.html „Magyar Katolikus Lexikon”.

⁷ QA 59. (Szovjetunióban már egyértelművé vált, mit is jelent a kommunizmus, az igazi proletársors, diktatúra).

⁸ Mt, 13,12.

⁹ A hálózat **mérete** a társadalmi integráció közvetlen indikátora, az interperszonális környezetben található partnerek számát jelzi. A kapcsolatok **szorossága**, tartalmi intenzitása (multiplicitás) az összes említés/összes személy hányadosa. Ez a mutató annál magasabb, minél több funkciót tölt be, minél sokrétebb ugyanaz a kapcsolat. A **sűrűség**, amely az öt legfontosabbként megemlített személy közötti kapcsolatok

fel, mint hány keresztény van? Hányan tartják egymással a kapcsolatot? Hányan beszélnek a pápai tanításról? A történelem azt igazolta, a kommunista szerveződés hatékonyabb – legalábbis egy ideig.

Ezt a helyzetet kívánta a QA enciklika új struktúrák kialakításával kezelni.

Szubszidiaritás	Network
<ul style="list-style-type: none"> • Amit az egyes egyének saját erejükből és képességeik révén meg tudnak valósítani, azt a hatáskörükből kivenni és a közösségre bízni tilos; • éppen így mindazt, amit egy kisebb és alacsonyabb szinten szerveződött közösség képes végrehajtani és ellátni, egy nagyobb és magasabb szinten szerveződött társulásra áthárítani jogszerűtlenség és egyúttal súlyos bűn, a társadalom helyes rendjének felforgatása, • mivel minden társadalmi tevékenység lényegénél és bennerejlő erejénél fogva segíteni – szubszidiálni – köteles a társadalmi egész egyes részeit, ellenben soha nem szabad bomlasztania vagy bekebeleznie azokat • (Forrás: QA 79) 	<ul style="list-style-type: none"> • A hálózat a társadalomtudományban elsősorban az olyan gondolkodás- és szervezőmódot jelöli, amelynek lényege, hogy a működtetés nem egy központból, hanem a hálózat tagjainak összeadott teljesítménye, energiája, tudása... révén zajlik. • A hálózat ereje decentralizáltságában rejlik, hiszen így ha egy láncszem kiesik, rengeteg más útvonal létezik a kommunikáció, a problémamegoldás és egyáltalán bármely tevékenység fenntartására

Az iménti táblázatban bemutattuk a szubszidiaritás elvének és a hálózatoknak az egymással rokon vonásait. Mind a szubszidiáris rendszer, mind pedig a network a hálózat tagjaira épül (egyes egyének/tagok

meglétét méri. A hálózat sűrűsége a kiterjedés fordított jellemzője, a partnereket összekötő kötések átlagos erősségét határozza meg. A **homogenitás** mutatja, hogy a kapcsolatok mennyire szerveződnek a hasonlósági szelekció alapján, azaz bizonyos társadalmi-demográfiai szűrők mennyire érvényesülnek a releváns kapcsolatokban. Albert F., - Dávid B., Magyarországon tanuló külföldi diákok kapcsolathálózati jellemzői, in Szociológiai Szemle, 1994/3, 81-91

összeadott teljesítménye). Mindkét elv a decentralizáltságra hívja fel a figyelmet, azaz arra, hogy bűn elvenni az alacsonyabb szintek feladatait, képességeit, bekebelezve őket. Ha ez történik, a rendszer nem találja meg a megfelelő útvonalat, a tevékenységét képtelen lesz fenntartani, azaz az információt nem tudja a lehető legtöbb helyre eljuttatni.

KÖVETKEZMÉNYEK

A világ szövődése a térbe és időbe kapcsolódva fokozatosan formálódik. A kapcsolatok nem csak a jelenben, hanem a múltban is hatnak. Igaz mindez a paradigmaváltások idejére is. A múltat nem lehet végképp eltörölni, azonban a jövőt formálhatjuk. Mára derült ki ennek a képességünknek (amely közösségi képesség) a fontossága és részben a szerkezete. Nem véletlen, hogy az ember zoon politikon is. Nem csak én, ahogy azt sokáig sugalltuk magunknak – részben Szent Ágoston és a kereszténység hatására. A közösségszervezés elveinek ismeretében fontos megvizsgálni, hogy a kereszténység hogyan jutott el a teljes hierarchiától a szubszidiaritásig, illetve innen milyen út vezet tovább. A szubszidiaritás elvének alkalmazása minimálisan két gyakorlati következményhez vezetett a katolikus egyházban: egyrészt horizontális vonatkozásban megerősödtek a kapcsolatok más egyházakkal. Sikertült végre felfedezni, hogy az érdekekben sok az azonosság, nem a verseny, hanem az együttműködés visz előre a közös cél, a szeretet felé. Ezt hívják ökumenikus mozgalomnak. Vertikális szinten az egyházi hatalom egyre alacsonyabb fórumokra delegálódott, a II. Vatikáni Zsinat után az egyházmegyék komoly jog- és hatás- köröket kaptak. Ugyanígy megjelentek azok a decentralizált mozgalmak, kisközösségek, világiak közösségei, amelyek szerkezetileg alkalmasak lehetnek a hálózatok kialakítására. A témát Bertalan Péter kutatta behatóan a *Provida Mater* című munkájában. Ebből a vertikális szubszidiaritásból születtek az olyan egyre erősödő szervezetek, mint az *Opus Dei* vagy a *Legionari di Christo*.

Sajátos, miközben a szervezetek egyre függetlenebbek a központi hierarchikus irányítástól, aközben egyre nyilvánvalóbban ragaszkodnak a hit igazságainak őrzéséhez. A hálózatok alkalmasak lehetnek arra, hogy az ortodoxiát ortopraxissá transzformálják¹⁰.

Egyes mítoszok szerint a katolikus egyház a világ legerősebb szervezete. Kérdés, hogy az imént említett mítoszt a katolikus nyugati számadatai miért nem igazolják? A katolikus teológia szerint az egyház

¹⁰ Salmann, E., Röntgenaufnahme unseres postkonziliaren Seelenzustandes, Kirche und Modere, in *Unum omnes in Christo*, Pannonhalma 1995, 165-181.

optimista, mivel léte nem más, mint folyamatos úton levés, fejlődés a Szentlélek segítségével az idők vége, Krisztus második eljövetele felé.

Az egyház azonban nem csak teológiai elv, hanem emberek számára szóló küldetés. Az egyház minden tagjának kötelessége a világot jobbat tenni. Ahogy megállapítottuk, ez csak közösségben lehet, a közösség szervezésének pedig részben jól leírható szabályai vannak. Barabási Albert a hálózat kutatás egyik úttörője nem véletlenül kezdi talán legismertebb művét a kereszténység születésével. A kereszténység terjedése par excellence módon hálózat építés.

A korai keresztények csupán egy renegát zsidó szekta voltak. ... Majdnem lehetetlen volt a kereszténység üzenetét az emberekhez eljuttatni ... Az esélytelenség ellenére ma a közel kétmilliárd ember vallja magát kereszténynek. ... Krisztus üzenete megérintette az embereket ... ragadósnak bizonyult ... Igazából Pál volt az aki felismerte, hogy a kereszténység akkor terjedhet a judaizmuson túl, ha a kereszténnyé válás nagy akadályait megszüntetik. A körülmetélést, a szigorú étkezési szabályokat enyhíteni kell. Megértette, mindez még nem elég: a tanítást terjeszteni kell. Jól ismerte a Rómától Jeruzsálemig mindent behálózó emberi kapcsolatrendszer-hálózatot. 10000 km-t utazott, de nem véletlenszerűen, mindig a legjelentősebb befogadó közösségekhez ment¹¹.

Ma nem szükséges utazni. Fontos azonban, hogy a tanítás érthető, befogadható legyen, továbbá, hogy megtaláljuk azokat a csomópontokat, ahonnan sokan elérhetők. Képes-e erre a katolikus egyház?

Paul Collins amerikai újságíró észlelte, hogy az egyház egyre határozottabban használja a rendelkezésére álló eszközöket, elsősorban a médiumokat. Ő azonban mindezt inkább centralizációnak, mint decentralizációnak látja¹². A valódi kérdés azonban az: hagyja-e az egyház az alsóbb szervezeti egységeket működni? Kihaszználja-e azoknak a kapcsolati hálóját? Persze mindez fordítva is megfogalmazódhat: Miért ismertebb esetenként a pápa a hívek körében, mint a püspök?

¹¹ Barabási A, Behálózva, 2008, 9.

¹² II. János Pál pápai hivatala a katolikus egyházat válaszütra juttatta. Régebben a pápaságnak soha nem volt ekkora hatalma. Teológiai céljainak terjesztését mindenekelőtt a modern kommunikációs eszközök elképesztő hatótávolsága mozdítja elő. Az egyház a maga teljes története során soha nem volt központibb szervezésű, mint manapság. Azonban nem létezik párbeszéd, valamint az együttműködést a helyi egyházzal a veséig menően eleve felülvizsgálják és átvilágítják. Noha bizonyos korlátozott körülmények között a pápai megnyilatkozásokkal szemben lehet visszabeszélni, azonban a helyi egyházak számára nincs lehetőség a véleménynyilvánításra, mivel nem nyilatkozathatnak ki olyan véleményeket, amelyeket Róma előzetesen nem hagyott jóvá. Ez azt jelenti, hogy a helyi egyházat teljesen leépítették. Megerősítették az azonosítást a pápa és az egyház között.

Kulcsfontosságú, hogy ne csak az információ tartalmát, hanem annak terjedési útját, a hálózatokat is felderítsük. Ez lehet a következő éveinek új kutatási témája. Egyszerűbben: mielőtt az információról beszélünk, meg kell vizsgálni, van-e olyan kapcsolati háló, amely azt továbbítja. Ez az első lépés.

GYAKORLATI LÉPÉSEK MA

A hálózati gondolkodásban új szabály a decentralizáció is, mely alatt az ún. „*csapatban repülést*” értjük. Centralizálni azért nem lehet, mert ha csak egyetlen egy láncszem is meghibásodik, akkor azonnal meg fog szakadni a működés a lineáris rendszerben mindaddig, amíg helyre nem állítjuk azt a bizonyos láncszemet. A decentralizált működésnél ez nem fordulhat elő, hiszen a meghibásodott láncszem feladatát azonnal átveszi egy másik. A rendszer központi eleme a személyes bizalom.

XVI. Benedek – a korábbi enciklikák hagyományaira is támaszkodva felismerte ezeket a tényeket, illetve a felismerésen túl ki is mondta azokat. A *Caritas in Veritate*¹³, azaz az Igazságban való szeretet kezdetű enciklika a hálózati gondolkodás alapjait fogalmazza meg, építve a szubszidiaritás hagyományaira is.

Egy egész fejezet, az ötödik szól az emberi kapcsolatokról, az emberiség családjának együttműködéséről. Kitűnik a pápa az emberiséget családnak kezeli, ahol a kapcsolatok bensőségesek, az információ áramlás gyors. Ennek a fejezetnek az 53. pontjában a következőket írja: A szegénység egyik legrosszabb formája ami az ember osztályrésze lehet a magány. A magány az ami lehetetlenné teszi a hálózatban való részvételt, a csapatban való repülést.

Mint láttuk, az eredményességhez szükség van arra is, hogy az elmélet ne csak elmélet legyen, hanem „ragadós” gyakorlat is. A skálafüggetlen hálózatok lényeges vonása azon túlmenően, hogy a sok kapcsolattal rendelkező csomópontok könnyebben építenek újabb kapcsolatokat az is, hogy valamilyen módon „vonzónak” is kell lenniük. A társadalomban mindez nagyjából annyit jelent: nem elég megfogalmazni a szép elveket, azokat gyakorlattá is kell alakítani¹⁴. XVI Benedek

¹³ Az enciklikát 2009. július 7-én publikálták, magyarul 2009. szeptember 22-én mutatták be.

¹⁴ 1 Jak 2, 15-17, Testvéreim, mit használ, ha valaki azt állítja, hogy van hite, tettei azonban nincsenek? Üdvözítheti a hite? Ha valamelyik testvérnek nincs ruhája és nincs meg a mindennapi tápláléka, és egyiketek így szólna hozzá: „Menj békében, melegeadj, és lakjál jól!”, de nem adnátok meg neki, amire testének szüksége van, mit használna? Ugyanígy a hit is, ha tettei nincsenek, magában holt dolog.

pápa a szubszidiaritással kapcsolatban a *Caritas in Veritate* enciklikában pontosan erre hívja fel a figyelmet. Az 53. pontban a következőket írja: a szeretet különleges jele, és a testvéri együttműködés vezérmotívuma minden bizonnyal a szubszidiaritás elve, amely a kétségbevonhatatlan emberi szabadság kifejeződése, a személy megsegítése a közepes csoportok és egyesülések rendszerén keresztül. A szubszidiaritás folyamatosan szem előtt tartja az egyén méltóságát, akinek a lényege, hogy adni tud a másoknak. A szubszidiaritás lényege ez a kölcsönösség, ami minden emberi közösség központja. Ez a rendszer egyszerre figyel az egyénre és a közösségre (mint hálózatra). Ennek az elvnek a megvalósulása az eszköz a globalizáció értelmes irányítására, hogy az valóban az emberi nem fejlődéséhez vezessen.

A rendszer kialakításának ez az elve érvényes mind a társadalomban, mind pedig az egyházban. A döntéseket nem az államok, hanem a kisebb egységek kell, hogy meghozzák, a helyi gazdasági, kulturális, civil szerveződések a nekik járó önállóságot meg kell, hogy kapják. Ugyanez vonatkozik a helyi egyházakra is. A különböző programoknak és projekteknek egyre inkább a lentől való kezdeményezettség legyen a lényege¹⁵.

Hogy mindez megfelelően megvalósítható legyen kulcsfontosságú a képzés. A kölcsönös segítség és szolidaritás nem alakítható ki az egyre szélesebb körű képzés nélkül – állítja a pápa. A hálózatosodás feltétele, hogy az egyes „hálózati csomópontok” kompatibilisek legyenek egymással. Képesek legyenek a dialógusra.

Meglepő a pápai vízió – pontosan a világválság idején – az előttünk álló lehetőségről. A *Caritas in Veritate* 6. és 7. pontjai azt sugallják, hogy – a szubszidiaritás elvét is alkalmazva – a globalizáció alkalom lehet az „Emberek Államának” megteremtésére. Ebben az államban a központi erények az igazságosság és a közjó. A network, a jól, azaz a kölcsönösségen működő kapcsolati háló valóban egybetartja a „kis világunkat”. Valóban lehet elvi lehetősége annak, hogy ez a világ jobb legyen. Ha sikerül a feladatokat a megfelelő helyre helyezni, a kapcsolatokat pedig globálisan kialakítani (lokálisan cselekedni, globálisan gondolkodni¹⁶), lehet esély egy jobban működő egység megteremtésére. Már a 70-es években kialakított elmélet azonban két dologgal gazdagodik: az egyik, hogy a hálózatoknak ténylegesen össze kell kapcsolódnuk, másrészt pedig, hogy a világnak igazságosnak és a közjót szem előtt

¹⁵ *Caritas in Veritate* 58.

¹⁶ Globalizáció <http://www.konnektivizmus.hu/konnektivizmus-fogalommagyarazo>

tartónak kell lennie. Ennek garanciáját a pápa az emberek egymás iránt érzett kölcsönös szeretetében látja. Nem csak családi, baráti szinteken, hanem a makrotársadalmi kapcsolatokban is. Vissza kell térni tehát a csapatban való gondolkodás eszméjéhez, különben nincs esély a működő globális network kialakítására. Pillanatnyilag, a technopoliszban mindez csak utópia. Ha azonban – talán a nevelésen keresztül, talán a válságok megtapasztalása által – sikerülne tudatosítani a közösségi cselekvés fontosságát nagyot léphetnénk előre. Az igazságosság lehet a garancia arra, hogy a rendszernek ne legyenek kihasználói. Olyan méretű közösségekre, vagy olyan technikai eszközökre van szükség, amelyek pontosan emlékeznek rá, ki mit tett hozzá a „polisz” dolgaihoz. Az ingyeneőket pedig kizárják¹⁷. Mindez bizonyára banálisnak tűnik, de talán változik a véleményünk, ha feltesszük a kérdést konkrétan melyik keresztény mit tett hozzá az egyházközössége dolgaihoz? Lehet, hogy a hit önmagában tényleg kevés?

Hasonló következtetésre jut a hasszid perszonalista bölcseő Martin Buber is:

„Az Én-Te alapszót csak egész lényével mondhatja az ember. Önmagam egész lényé koncentrációja és összeolvadása soha nem történhet általam, és soha nem történhet nélkülem. A Te által leszek Én-né. S hogy Én-né leszek, mondom: Te. Minden valóságos élet: találkozás”¹⁸.

A pápa a Római levél¹⁹ optimizmusával mondja, a szeretet képes a rosztat legyőzni, a javak elosztásában pedig szerepet játszani. Ehhez szükség van egy egységes nyelv megteremtésére, az emberi tudás különböző szintjeinek összehangolására²⁰, hogy ezáltal megvalósuljon a különböző népek együttműködése. Az együttműködésnek azonban irányítottnak kell lennie, mivel minden „társadalmi cselekvés feltételez valamilyen tant”²¹ Az új tannak interdiszciplinárisnak kell lennie, a lehető legnagyobb szervezettséget felmutatva. Ebben az értelemben tehát a szeretet, a közös nyelv nem kizárja a tudást, hanem éppen ellenkezőleg, lehetővé teszi azt.

¹⁷ Freud Tamás hívja fel a figyelmet egy Dél-amerikai denevér populációra, amelyben csak a csoport egyik tagja megy vadászni, majd a zsákmányt megosztja a többiekkel. Elvileg az „ingyeneőknak” lenne több esélyük a szaporodásra, azonban a csoport megjegyzi ki volt az aki nem adott élelmet a másíknak, így azt kirekesztik. In: Beszélgetés barátainkkal, Veszprém 2003, 119-120.

¹⁸ Buber, M., Én és Te, Budapest 1999, 15.

¹⁹ Rom. 12, 21.

²⁰ CV 30.

²¹ CV 30.

Itt kell megjegyezni, hogy napjainkra a szeretet szó sok szempontból értelmezhetetlenné vált. Az egyszerűség kedvéért magyarázzuk a szeretetet most egy olyan képességként, amely alkalmassá tesz a közös cselekvésre, az interakcióra. Ez a szeretet lehet az igazság közös megtalálásának az alapja. Azért jutunk közelebb az igazsághoz, mert együtt dolgozunk érte²².

Ez a közös gondolkodás túlmutat kultúrákon, határokon²³, ez az, ami az egyént túlemeli a saját világán és egy nagyobb, igazabb kontextusba helyezi.

A pápa megfogalmazza: elengedhetetlen, hogy támogassuk a globális integrációs folyamat személy és társadalomközpontú, egyúttal a transzcendenciára nyitott fejlődését²⁴.

VÉGSZÓ

Megint eljutottunk a szép elvek igazságához. De hogyan lesz jobb a világ? Bizonyára sokat tanulhatunk abból, hogy ezeket az alapelveket megismerjük. Fontos ezeket tanítani is. Egyébként pedig bőven elég, ha mindenki külön-külön kicsit többet törődik az igazságossággal, a közjával a saját területén. A katolikus egyház nagy hálózat. Az elvek úgy tűnik világosak. Most már a népszerű tettekre kell koncentrálni, a szeretet tetteire.

... és egyetlen napon eltörlöm én a föld gonoszságát. Azon a napon mondja a Seregek Ura, - mindenki meghívja majd barátját szőlője és fügefája alá.

Zakariás 3,9

²² A magányos hősök ideje úgy tűnik lejárt. Ma minden jelentős cselekvés csapatmunka. Igaz ez a tudományra is. Csak akkor juthat valaki előre, ha másokkal együttműködve építi ki saját tudományos fészket. Akkor idéznek, ha te is idézel. Pontosan ismerni kell, milyen irányzathoz csatlakozva lehet elérni a hallhatóság állapotát a tudományban. Az tehát, hogy az előrejutáshoz nem elég magányos zseninek lenni nem baj. Sőt a lényeg, csak együtt alkothatunk új világokat.

²³ CV 34.

²⁴ CV 42.

Gárdonyi Máté

Szent királyok – királyi szentek

A fenti cím több mint szójáték, hiszen a két jelzett fogalom szűkebben, illetve tágabban utal azokra a szentéletű magyarokra, akik a királyi családhoz – mindenekelőtt az Árpád-házhoz – tartoztak. Magyarország szent királyainak (*sancti Hungariae reges*) a magyar nemzeti emlékezet és az ikonográfiai hagyomány Szent Istvánt, Szent Lászlót és Szent Imrét tekinti együttesen (bár Imre csak trónörökös volt). Királyi szentek gyűjtőnév alatt pedig azokat a szenteket és boldogokat értjük, akik Szent István leszármazottainak vagy a magyar királyi család tagjainak tekinthetők (*beata stirps – szent nemzetség*). Megjegyzendő, hogy a szentek és a boldogok megkülönböztetése az egyházi szóhasználatban nem valamiféle „minőségi” különbséget jelez: a középkorban a *sanctus* és a *beatus* jelző felcserélhető volt, s a szentté avatás kétfokozatúvá válása az újkorban csupán annyit változtatott ezen, hogy Szentszék a boldogok esetében helyi tiszteletet engedélyez, míg a szentek az egyetemes egyházi naptárban is helyet kapnak, vagyis tiszteletük a világegyház egészére kiterjed.¹

MAGYARORSZÁG SZENT KIRÁLYAINAK KULTUSZA

Szent István kultuszának kezdete nagy bizonyossággal ünnepélyes székesfehérvári szentté avatásához köthető (1083. augusztus 20.). Ennél korábbi tiszteletről csak óvatosan beszélhetünk, mivel az István-legendák ebben a kérdésben nem egységesek.² A legkorábbinak tekintett Nagy legenda semmit sem szól a speciális szentkultusról, a Kis legenda arra utal, hogy a király sírjának helye a halála utáni évtizedekben feledésbe merült,³ és csak a keletkezése szerint legutolsó

¹ A kanonizációs eljárás újkori fejlődéséről és a jelenlegi szabályozásról: Gárdonyi Máté, Szentté avatások a 20. században. in *Rubicon* 15(2004) 10/49-52.

² A szent királyok legendái: Árpád-kori legendák és intelmek. (Szentek a magyar középkorból I.) Szerk. Érszegi Géza. Budapest: Osiris, 1999. Szent István: 11-46. Szent Imre: 56-62. Szent László: 89-96.

³ *Majd, hogy elszalaadt sok esztendő, akár a népben megsokasodott gonoszság, akár az egyházban*

– s hosszú időn át hivatalosnak tekintett – Hartvik-féle legenda számol be a szentté avatást megelőző, mintegy azt előkészítő csodákról és gyógyulásokról. Ugyancsak kérdéses, hogy ki tekinthető a kanonizáció kezdeményezőjének: a Kis legenda László királyt említi, míg Hartvik az első lépést a Szentszéknek tulajdonítja, ám a korabeli – éppen átalakulóban lévő – szentté avatási gyakorlat ismeretében inkább a hazai kezdeményezés tűnik valószínűnek. Nagyjából ugyanezek mondhatók el Imre hercegnek apjához szorosan kötődő szentté avatásáról is (1083. november 5.). Szent László kultuszának kezdetével kapcsolatban a szakirodalom két lehetőséggel számol: sokan úgy vélik, hogy a király halála (1095) után közvetlenül megindult személyének spontán tisztelete, mások inkább azt tartják, hogy a kultusz csak III. Béla alatt történt szentté avatása (1192. június 27.) után bontakozott ki. Ez a vita egyébként Somogyot is közelről érinti, hiszen a korai kultusz bizonyítékeként II. Paszkál pápának azt az 1106-ban kelt bulláját szokták felemlíteni, amely egyúttal a László által alapított somogyvári apátságot jelöli meg testének első nyughelyéül (a bulla kérdéses szöveghelye: *ubi et eius corpus venerabile requiescit*).⁴ Az mindenesetre lényeges különbségnek mondható István és Imre, illetve László tisztelete között, hogy a néphagyomány elsősorban László alakja köré szőtt színes mondafüzért, s hogy egyedül a lovagkirály történetét feldolgozó freskóciklus vonultat fel sajátosan magyarországi keletkezésű ikonográfiai elemeket.⁵

Szent királyainkról a vallási jellegű kultusz hatására alakult ki az a tradicionális kép, amely máig meghatározza emlékük ápolását: István az államalapító, az igazságos király (*rex iustus*), Imre a szűz herceg, László pedig a lovagkirály (*athleta patriae*). Egymástól már kezdetben sem elkülönülő tiszteletük azonban idővel „Magyarország szent királyainak” együttes kultuszaként kapcsolódott egybe, melynek

történt valamely meghasonlás miatt, e szerfölött gazdag kincs a földben lappangott, és a halandók tudomása elől elrejtve, egyedül az Úr szeme előtt mutatkozott. Árpád-kori legendák és intelmek, i. m. 16.

⁴ A pro és kontra érvekről: Klaniczay Gábor, Az uralkodók szentsége a középkorban. Magyar dinasztikus szentkultuszok és európai modellek. Budapest: Balassi, 2000. 155-159.

⁵ Lukács Zsuzsa, A Szent László legenda a középkori magyar falképfestészetben. In Athleta patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez. Szerk. Mezey László. Budapest: Szent István Társulat, 1980. 161-204. – Wehli Tünde, Szent István kultusza a középkori magyarországi művészetben. In Doctor et apostol. Szent István tanulmányok. Szerk. Török József. Budapest: Márton Áron, 1994. 107-140.

első nyomaira a XIII-XIV. századi írott forrásokban és az ikonográfiai emléanyagban bukkanunk. Talán már ilyen értelemben lehet magyarázni Anonymus szavait (az 1200-as évek elejéről), miszerint az Árpád-ház őseit azért nevezték Álmosnak, ami latinul annyi, mint szent, mivel az ő ivadékából szent királyok és vezérek voltak születendőek (*vocatus est Almus, id est sanctus, quia ex progenie eius sancti reges et duces erant nascituri*).⁶ De már minden bizonnyal a közös kultuszra utal a magyar királyi kancellária gyakorlatában a XIII. század második felében felbukkanó kifejezés, amellyel az uralkodó – először IV. Béla 1254-ben – a szent király elődöknek érdemeire hivatkozik (*sanctorum regum praedecessorum nostrorum merita*).⁷

Az Árpád-ház dinasztikus szentjeinek ikonográfiai tradíciója, amelyben a szent királyok csoportja kiegészült Szent Erzsébettel és időnként Szent Margittal, ugyancsak ekkortájt alakult ki. Ennek első emléke III. András diptichonja a XIII. század végéről, amely kis zománcképeken Istvánt, Lászlót, Imrét és Erzsébetet ábrázolja. A közös kultusz azonban az Anjou-ház legitimációs törekvéseivel összefüggésben bontakozott ki igazán, mivel a nápolyi Anjouk az Árpád-ház leszármazottaiként tartottak igényt a magyar trónra, s ezért tudatosan hivatkoztak úgy a szent királyokra, mint saját őseikre. A dinasztikus kultusz lelkes előmozdítója Magyarországi Mária királyné, V. István lánya és II. (Sánta) Károly nápolyi király felesége volt, aki igen sokat tett unokája, Károly Róbert trónigényének érvényesítéséért. Az ő temetkezési helyén, a nápolyi S. Maria di Donnaregina klarissza templom kórusfalán, a Szent Erzsébet-ciklus közelében található egy, az 1300 évek első negyedére datált freskó, amely az idős Szent István királyt ábrázolja kezében a glóbuszal, mellette pedig a középkorú, bárdot tartó Szent Lászlót és – az újabb azonosítás szerint – az ifjú Szent Imrét, kezében könyvvel (ez talán az Intelmekre utal). A három különböző életkor, amely később általánossá vált szent királyaink ikonográfiájában, egyrészt megfelel a történelmi tényeknek (hiszen István körülbelül 65, László 50, Imre pedig 25 éves korában halt meg) másrészt az evangéliumi háromkirályok hagyományos ábrázolását idézi fel. Ugyancsak a nápolyi Anjouk mecénatúrájához köthető az a két freskó az assisi Szent Ferenc bazilika alsó templomában, amelyeket az újabb művészettörténeti kutatás szintén e dinasztikus szentkultusz reprezentációjának tart. Az egyik kép Szűz Mária társaságában mutatja

⁶ Anonymus, *Gesta Hungarorum*. Ford. Pais Dezső. Budapest: Helikon, 1975. 81.

⁷ A szövegek elemzése: Klaniczay, i. m. 190.

Szent Istvánt és Szent Lászlót, míg a másik, öt szentet ábrázoló ciklus Szent Ferenc, Szent Erzsébet és Toulouse-i Szent Lajos (Magyarországi Mária második fia) mellett minden bizonnyal Imrét (a szüzesség liliomával a kezében) és Margitot (kezében feszülettel) ábrázolja.

A magyarországi Anjouk ugyancsak sokat tettek a szent királyok kultuszának terjesztéséért. A kódexfestészet területén a dinasztikus szentkultuszt tükrözi a Magyar Anjou Legendárium, mely Károly Róbert megrendelésére készült. A Nagy Lajos által alapított aacheni magyar kápolna ereklyetartói és felszerelései István, László és Imre együttes tiszteletét sugallják, s ugyancsak az ő idejében (1360-1365 között) állították fel a nagyváradi székesegyház előtt a három szent király gyalogos szobrát. A Hunyadiak és Jagellók korában lett teljessé a máig érvényes képprogram, amennyiben a nemzeti szentek tiszteletét az ikonográfia területén is összekapcsolták a kibontakozó Magyarok Nagyasszonya (*Patrona Hungariae*) kultusszal. A szent királyok közös ábrázolásának ily módon megszilárdult ikonográfiai tradíciója a barokk egyházi művészetben teljesedett ki, amint az oltárok képein és szoborcsoportjain szemlélhetjük szerte a Kárpát-medencében.⁸ Ez a hagyomány máig élő, amint azt legújabban (1999) Varga Imrének az Árpád-házi dinasztikus szenteket ábrázoló szobor-együttese bizonyítja a kelenföldi Szent Gellért templom kertjében.⁹

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy szent királyaink kultusza nemcsak politikai legitimációt vagy dinasztikus érdekeket szolgált, ezek a tényezők ugyanis csak részben magyarázzák meg, hogy a szentkirályok tisztelete miként vált a magyar nemzeti emlékezet talán legfontosabb elemévé. István, László és Imre sokrétű tiszteletének fontos részét alkották a középkorban a székesfehérvári és nagyváradi királysírokhoz kötődő gyógyulások, búcsúengedélyek és zarándoklatok. Ennek a tiszteletnek nyoma, de egyben alakítója is a néphagyományban fennmaradt számos monda és jámbor legenda, a népi vallásosság emlékanyaga, a népénekek, a szent királyok tiszteletére alapított igen nagyszámú templom és oltár, továbbá a rájuk utaló helységnevek (Szentkirály, Szentlászló, Szentimre). De ide sorolhatjuk a szent királyok

⁸ Poszler Györgyi, Az Árpád-házi szent királyok a magyar középkor századaiban. In Történelem – kép. Szemelvények a múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon. Szerk. Mikó Árpád és Sinkó Katalin. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 2000. 170-187. – Ennek a kiállítás-katalógusnak a képanyagából két fejezet érdemel figyelmet témánk szempontjából: Szent királyok – királyi szentek 143-169. Regnum Marianum 308-347.

⁹ Harangozó Márta, Varga Imre világa. Budapest: Kossuth, 2003. 78-85.

erényeit és életpéldáját hirdető szentbeszédeket, a hagiográfikus irodalmat, vizuális téren pedig a szentképeket.¹⁰

MAGYAR KIRÁLYI SZENTEK

Bár itt elsősorban István, László és Imre kultuszát vizsgálva kívánom elemezni a királyi szentség fogalmát, mégis érdemes a teljesség kedvéért röviden számba venni a magyar királyi házból származó szenteket és boldogokat.¹¹

Ebbe a csoportba tartozik mindenekelőtt Szent István felesége, Boldog Gizella. A középkori Magyarországon tiszteletének nem találjuk nyomait, viszont a barokk korban a bencés kalendárium révén „visszatalált” a magyar egyházi köztudatba. A rendi hagyomány szerint ugyanis Szent István halála után Gizella visszatért szülőföldjére, és a passauai Niederburg monostorának apátnője lett. Bár újabban a magyar egyház is elfogadja ezt a verziót, s kitüntetett figyelemmel tekint a passauai sírra, véleményem szerint a források homályos és ellentmondó közlései Gizella öregkoráról legalább annyi kérdést vetnek fel a passauai sírt illetően, mint amennyire nehéz ezekből a magyarországi (veszprémi, esetleg székesfehérvári) temetést igazolni.¹² Gizella középkori tiszteletének akadálya volt az is, hogy míg a XI-XII. századi

¹⁰ A zarándoklatokról és a népi tiszteletről: Pásztor Lajos, *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában*. Budapest: METEM, 2000. 133-135. – Bálint Sándor - Barna Gábor, *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza*. Budapest: Szent István Társulat, 1994. 53-63. – Ősök, táltosok, szentek. Tanulmányok a honfoglaláskor és Árpád-kor folklórából. Szerk. Pócs Éva - Voigt Vilmos. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete, 1998. – A templomtitulusokról: Mező András, *A templomcím a magyar helységnevekben (11-15. század)*. Budapest: METEM, 1996. – Az egyházi és világi irodalomról: Vizkelety András, *Szent István képének alakulása a középkori és barokk irodalomban*. In *Doctor et apostol*, i. m. 189-199. – A szentképekről: Szilárdfy Zoltán, *Barokk szentképek Magyarországon*. Budapest: Corvina, 1984.

¹¹ A legrégebbi összeállítás a magyar szentek életéről: Hevenes Gábor SJ, *Ungaricae Sanctitatis Indicia*. Nagyszombat, 1692. – Újabb gyűjtemények: Török József, *A magyar föld szentjei*. Debrecen: Tulipán, 1991. – A szentek élete. Szerk. Diós István. Budapest: Szent István Társulat, 1984. 835-902. – Szent Erzsébet, Szent Margit, Szent Szalóme, Szent Kinga és Boldog Erzsébet legendái: *Legendák és csodák. (Szentek a magyar középkorból II.)* Szerk. Madas Edit - Klaniczay Gábor. Budapest: Osiris, 2001. 7-330.

¹² A veszprémi sír mellett érvel: Gutheil Jenő, *Az Árpád-kori Veszprém*. Veszprém, 1977. 86-100. – A passauai sír mellett érvel, számba véve az összes forrást: Uzsoki András, *Az első magyar királyné, Gizella sírja*. In *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 16 (1982). Veszprém, 1983. 125-168. – További bőszéges anyag: Vár ucca tizenhét 8(2000): *Összeállítás Gizella királynéről*. Szerk. Géczy János. Veszprém, 2000.

források nagyra értékelték az ország krisztianizációjában betöltött szerepét, addig a XIII. században épp ellenkezőleg, negatív színben tüntették fel, és őt tették felelőssé Vazul megvakításáért és Orseolo Péter szerencsétlen uralmáért. Ennek a fordulatnak az lehetett az oka, hogy egy másik „német nő”, Meráni Gertrúd megítélését vetítették vissza Gizellára.

Az Árpád-ház szentjeinek sorát László leánya, Piroska folytatta, aki Iréné néven Ioannész Komnénosz bizánci császár felesége lett (+1034). Őt a keleti egyház iktatta szentjei sorába, ezért csak az utóbbi időkben került be a magyar köztudatba. Arcvonásait a Hagia Sophia székesegyház mozaikja őrzi.¹³ Viszont sokáig számon tartották a magyar szentek között Skóciai Szent Margit királynét, akinek anyját Szent István egyik leányával azonosították, mint kiderült, tévesen.¹⁴ A XI. században még egy magyar király akad, akinek helyi kultusza kialakult, a szerencsétlen sorsú Salamon. Az isztriai Pula városában megőrzött legenda szerint a trónfosztott Salamon, miután Szent László kiengedte börtönéből, hosszas bolyongás után remeteként telepedett le az Adriai tenger mellett, s ott is halt meg szentség hírében. Ezt az elbeszélést egyébként a XIV. századi krónikakompozíció is megerősíti, amikor azt állítja, hogy Salamon életének utolsó éveit *zarándoklásban és imádkozásban, böjtben és virrasztásokban, munkában és könyörgésben emésztette fel.*

A magyar szentek sorából internacionális kultuszával kiemelkedik Szt. Erzsébet, II. András leánya (+1231).¹⁵ Mint Lajos, türingiai fejedelem özvegyét, Erzsébetet a világegyház türingiaiként tartja számon, mi magyarok mégis magunkénak érezzük, nemcsak származása okán, hanem azért is, mert életszentségével szinte „iskolát teremtett” a XIII. századi Árpád-házi hercegnők körében. (Hasonló helyzetben vannak a portugálok Szent Antallal, akit Páduaiként ismerünk, holott születési helye szerint lisszaboni volt.) Erzsébetet már életében csodálták a hősies fokon gyakorolt aszkézis és világmegvetés (*contemptus mundi*) miatt, a későbbi évszázadokban pedig a keresztény felebaráti szeretet (*caritas*) ragyogó példajaként tisztelték.

¹³ Moravcsik Gyula, Bizánc és a magyarság. Budapest, 1953, 72-75. – Wehli Tünde, II. Komnénosz János és Piroska-Eiréné ábrázolása a konstantinápolyi Hagia Sophia székesegyház mozaikképén. in *Athleta patriae*, i. m. 237-247.

¹⁴ A kérdés irodalma: Klaniczay, i. m. 121. (67. jegyzet)

¹⁵ Sz. Jónás Ilona, Árpád-házi Szent Erzsébet. Budapest: Akadémiai, 1986. – Magyarország virága. 13. századi források Árpád-házi Szent Erzsébet életéről. Szerk. J. Horváth Tamás - Szabó Irén. Budapest: Szent István Társulat, 2006.

A magyar egyház számára igen nagy jelentőségű IV. Béla lányának, Szt. Margitnak személye, leginkább azért, mert a szentéletű domonkos apáca idehaza, Veszprémben és a Nyulakszigetén (a mai Margitszigeten) élt (+1270).¹⁶ Margit kora aszketikus-misztikus ideálját testesítette meg, s bár szentté avatását halála után nem sokkal megindította testvére, V. István, a kanonizációra – folyamatos hazai tisztelete ellenére – csak 1943-ban került sor.

IV. Béla lányai közül három – a dinasztikus kapcsolatok kiépítése végett – lengyel hercegekhez ment férjhez. Közös vonásuk, hogy igen nagy hatással volt rájuk nagynénjük, Szent Erzsébet életpéldája, valamint az általa is propagált újszerű ferences eszmény. Szt. Kinga/Kunigunda (+1292),¹⁷ Krakkó hercegeinek felesége, férjével ferences harmadrendiként önmegtartóztató életet élt, majd annak halála után az általa alapított ószandeci klarissza kolostor apátnője lett. Példáját követte húga, Boldog Jolán/Jolánta (+1298), a kaliszi herceg özvegye, aki a gnieznói klarissza zárda alapító-főnökasszonya volt. Még egy testvérüket tiszteli boldogként a lengyel hagyomány, Konstanciát, Leó halicsi herceg fiatalon meghalt feleségét (+1251). Kinga eljegyzésével egy időben, mintegy dinasztikus csereházasságként került Magyarországra férjének húga, Boldog Szalóme (+1267), aki IV. Béla öccsének, Kálmán hercegnek felesége lett. Legendája szerint ő is önmegtartóztató életet élt férjével együtt, akinek halála után visszatért hazájába, ahol alapítóként a skalai klarisszák közé lépett. Ehhez a lelki családdhoz tartozik még II. András testvéreinek, Árpád-házi Konstanciának és Přemysl Ottokár cseh királynak a lánya, Prágai Szent Ágnes (+1282), aki a ferencesek hatására Közép-Európa első klarissza kolostorát alapította Prágában, ahol aztán apácaként töltötte napjait.

Ugyancsak említést érdemelnek azok a XIII. századi Árpád-házi családtagok és leszármazottak, akiknek rendi vagy helyi tisztelete alakult ki. Ilyen Szent Erzsébet leánya, Gertrúd (+1297), aki az altenbergi premontrei kolostor főnökasszonya lett. Ide sorolhatjuk II. András király harmadik feleségét, Estei Beatrixet (+1245), aki férje halála után visszatért hazájába, s ott az általa alapított geronai monostorban halt meg. Kultuszát fejedelmi családja és a bencés rend ápolta. A távolabbi leszármazottak közül kiemelkedik Portugáliai Szent Erzsébet, II. András dédunokája, aki özvegyen maradva a szeretetszolgálatnak szentelte magát, majd a klarissza rendbe lépett (+1336). Említést érdemel még

¹⁶ Király Ilona, Árpád-házi Szent Margit és a sziget. Budapest: Szent István Társulat, 1979. Deák Viktória Hedvig, Árpád-házi Szent Margit és a domonkos hagiográfia. Budapest: Kairosz, 2005.

¹⁷ Cecylian Niezgoda, Szent Kinga. Szeged: Agapé, 2003.

Toulouse-i Szent Lajos ferences püspök (+1299), aki V. István lányának, Mária nápolyi királynénak a fia volt. A szentéletű Árpád-háziak sorát Boldog Erzsébet, III. András lánya zárja (+1338). Róla az Árpád-ház kihalása után mostohaanyja, Habsburg Ágnes úgy gondoskodott, hogy beadta a svájci Töss domonkos zárdájába. Ott halt meg szentség hírében, kultuszát rendje ápolta.¹⁸

A magyarországi Anjou-ház tagjai közül Hedviget (+1399), Nagy Lajos leányát és utódát a lengyel trónon szentként tartja számon úgy a lengyel nemzeti emlékezet, mint a világegyház, azért is, mert férje, Jagelló Ulászló révén sokat tett a litvánok megtérítéséért.¹⁹ 2004-ben gyarapította a királyi szentek sorát az utolsó magyar király, Habsburg IV. Károly, akit II. János Pál pápa iktatott a boldogok közé.

A LEGENDÁK TÖRTÉNETI HITELE

Szent királyaink és királyi szentjeink kultuszával kapcsolatban alapvető kérdésnek tűnik, hogy van-e ennek a tiszteletnek történetileg igazolható alapja, vagyis a legendák szavahihetőek-e, s vajon a legenda műfajára jellemző hagiografikus közhelyek (toposzok) mögött felismerhető-e valódi személyiségük? Hiszen a legendák, mivel meghatározott céllal: az életszentség bizonyítására és pedagógiai szándékkal születtek, számos esetben tipizálnak és idealizálnak, s ezzel nemcsak a kevésbé előnyös információkat rejtik el előlünk, hanem gyakran az egyéni vonásokat is. Mivel nem áll módunkban az összes imént felsorolt magyar királyi szent életútjának részletes elemzése, ezért ismét visszatérek István, László és Imre alakjához, majd legendáik rövid értékelése után megkísérlem a sajátos „királyi” szentség fogalmának értelmezését.

Ami Szent István három legendájának történeti hitelét illeti, az utóbbi évtizedek szakirodalmában érdekes változás figyelhető meg e kérdés megítélésében. Amíg ugyanis Györffy György 1977-ben megjelent – sok szempontból máig megkerülhetetlen – monográfiája alapvetően szkeptikus e vonatkozásban, s a legendákat a többi forrás mögé helyezi hitelesség szempontjából, addig a nemrég elhunyt Kristó Gyula újabb István-életrajza már a legendák közléseit tekinti kiindulópontnak, s ezeket vizsgálja az egyéb források fényében.²⁰ Ez a szemléleti változás

¹⁸ Puskely Mária, Árpád-házi Boldog Erzsébet és a XIV. századi misztika. Róma, 1981.

¹⁹ Marie-Albane Lenarduzzi, Szent Hedvig. Magyar hercegnő – lengyel királynő. Budapest: Ecclesia, 2003.

²⁰ Györffy György, István király és műve. Budapest: Gondolat, 1977. 7-11. – Kristó Gyula, Szent István király. Budapest: Vince, 2001. – További tanulmányok: Emlékkönyv Szent István halálának kilencszázadik évfordulóján I-III. Szerk Serédi Jusztinián.

azért érdekes, mert újabban annak ellenére nyert megerősítést a három legenda megbízhatósága, hogy közben az is világos lett: a bennük megrajzolt István-kép nagy vonalaiban megegyezik a *rex iustus* hagiográfiai típusával, amelynek legfőbb jellemzője az igazságos, békeszerető, nagylelkű, jámbor és jótékonykodó uralkodó dicsérete. Ha azonban az István-legendákat összehasonlítjuk a szent király-típus korábbi európai párhuzamaival, akkor éppen az tűnik fel, hogy Szent István életének megörökítése számos újszerű vonást mutat, s ez lehetővé teszi, hogy benne ne csak egy típust lássunk, hanem egyéniségét is megismerjük. Egészen eredetinek mondható mindenekelőtt az a tény, hogy István volt az első olyan államalapító-egyházszervező uralkodó, akit nem vértanúságáért avattak szentté, így legendái inkább egy új modell mintájának, s nem a tradicionális elemek ismétlésének tűnnek. Ugyancsak újszerűnek mondható a XI. században – mert az európai párhuzamok csak XII-XIII. századiak – a király bensőséges Mária-tisztelete és az ebből fakadó Szűzanya-kultusz. A Mária-tisztelet nemcsak az országfelajánlásban érhető tetten, hanem abban is, hogy István a legfontosabb székesegyházakat, nevezetesen az esztergomit és a székesfehérvárit a Szűzanya oltalmába ajánlotta. Az is túlmutat a legendák toposzain, ahogy István a sorscsapásokat viselte élete végén, amikor műve vérszerinti utód híján veszélybe került.

Modern szemléletünk felől érdekes az a kérdés, hogy miként értelmezhetjük a forrásokban felbukkanó erőszak problémáját, tágabb összefüggésben a hatalomgyakorlás és az életszentség összeegyeztethetőségét. Ezzel kapcsolatban arra érdemes figyelni, hogy az István haláláról megemlékező külföldi kortársak, akik egyöntetűen nagyra értékelték személyét és művét, s rendkívüli egyéniséget láttak benne, azt emelték ki, hogy a magyar király a korabeli uralkodóknál jobban kímélte a legyőzötteket és mértékletes volt a büntetésekben.²¹ Az sem elhanyagolható szempont, hogy a probléma elől a legendák sem térnek ki, különösen a Nagy legenda kerüli az uralom megszilárdításának idealizálását. Hartvik pedig azzal indokolja a szentté avatás 45 éves késlekedését, hogy *talán a föld porának valamilyen, az isteni vizsgálat tüzevel megtisztítandó ráhíntett rétege maradt meg rajta, mely nélkül uralkodók mintegy hatalmi jogukból kifolyólag a jelen életet alig vagy sehogy sem tudják végigélni.*²²

Budapest: MTA, 1938. (az időtálló tanulmányok reprintje: Szent István emlékkönyv. Szerk. Török József. Budapest: Szent István Társulat, 1988.) – Doctor et apostol. Szent István tanulmányok. Szerk. Török József. Budapest: Márton Áron, 1994.

²¹ Kristó, i. m. 128-129.

²² Árpád-kori legendák és intelmek. I. i. m. 43.

Nagyobb nehézséget jelent Szent Imre valódi vonásainak megrajzolása legendája alapján, mivel első olvasásra nyilvánvaló, hogy ez az irat – valószínűleg a XII. század elején – a szüzesség magasztalását tekinti legfontosabb feladatának. A szakirodalomban ezért képezi vita tárgyát, hogy Imre esetében tényleg beszélhetünk-e házassága után is érvényes szüzességi fogadalmáról, vagy az egész történet csak egy száz évvel későbbi ideál visszavetítése a herceg alakjára. Ez utóbbi álláspont arra a prekonceptióra épül, hogy a cölibátus felértékelődése csak a gregoriánus reform következtében ment végbe a latin egyházban. Ez a tézis azonban azért nem állja meg a helyét, mert a XI. század végi egyházreformnak nem következménye, hanem éppen előkészítője volt a tisztaság eszméjének – egyébként sem előzmények nélküli – előtérbe kerülése. Persze ebben az esetben is kérdéses marad, hogy miként illeszkedett ez a fogalom a primogenitúrára áttért dinasztia politikai igényeihez.²³ Valamivel több támpontot nyújt Imre alakjának megrajolásához az ősgeszta, amely a legendával összhangban a trónörökös erényeinek listáját nyújtja, konklúziója pedig az, hogy Imre nemcsak vallási tekintetben lett volna ideális uralkodó, hanem egyéb – közéleti – adottságai is alkalmassá tették erre (*catholicis atque politicis virtutibus adornatus*).

Szent László esetében az jelent problémát, hogy a vele kapcsolatban hangoztatott lovagi eszmény inkább illik a szentté avatás korának, vagyis a XII. század végének, mintsem a XI. századnak a miliőjébe. Ezzel kapcsolatban azt mondhatjuk, hogy László történeti alakja igen alkalmasnak bizonyult a valóban későbbi eszmény rávetítésére, amit az is alátámaszt, hogy a XII. század végén született legenda és a jóval korábbi – egyébként a legendából nem ismert történeteket is tartalmazó – úgynevezett László-geszta képe az uralkodóról nagymértékben megegyezik. Ez a kép mellesleg nemcsak a lovagi eszménnyel rokon, hanem a keleti lovas-nomád népek uralkodói ideálját is magába olvasztotta.²⁴

KIRÁLYI SZENTSÉG

Végül a „királyi” szentség sajátosságait kutatva arra kell választ

²³ A szkeptikus álláspontot képviseli: Bollók János, Szent Imre alakja középkori krónikáinkban. In Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorból. Szerk. Fügedi Erik. Budapest: Gondolat, 1986. 61-75. – A legenda történetisége mellett érvel: Török József, Szent Imre a történelmi kutatások világánál. In Doctor et apostol, i. m. 199-211.

²⁴ Mezey László, Athleta Patriae. A korai László-irodalom kialakulása. In Athleta patriae, i. m. 19-55. – Szent László és Somogyvár. Tanulmányok a 900 éves somogyvári bencés apátság emlékezetére. Szerk. Magyar Kálmán. Kaposvár: Somogy Megyei Múzeumok, 1992.

keresünk, hogy amikor Istvánt, Lászlót és Imrét szentnek nevezünk, mit is értünk ezen a szón: szent? Az utóbbi évtizedekben erre a kérdésre több – részben egymással konkuráló – válasz született.

Az egyik magyarázatot nevezhetnénk mágikusnak vagy mitikusnak, mivel az Árpád-ház számos tagjának életszentségét – Anonymus idézett szavai alapján – a nemzetség kiválasztottságából és az örökölt karizmatikus képességekből származtatja, vagyis a vérségi kötelék következményének tekinti.²⁵ Amint Deér József 1938-ban fogalmazott: *Attila-hagyomány és turul-mítosz együttesen mágikus tekintélyt ruháznak az új uralkodóházra, s a magyarság körében is kialakul a dinasztiaát a néppel hosszú századokra összefűző sorsközösségi hit, mely szerint az alattvalókat kizárólag a fejedelem és leszármazói természetfeletti vezetői képessége élteti és táplálja.* Majd álláspontját még egyértelműbbé téve erre a konklúzióra jutott: *Az ősi nemzetség kiválasztottsága tehát megmagyarázza a keresztény utódok, köztük István, László és Imre életszentségét és keresztényi erényeit, melyek ugyanúgy a vérben, a származásban gyökereznek, akárcsak a pogány ősök születési előkelősége és harci vitézsége.* Erről a mitikus megközelítésről a katolikus teológia szempontjából annyit mondhatunk, hogy az egyház nem nagyon tud mit kezdeni vele, hiszen az életszentség keresztény felfogás szerint sohasem örökölhető, abba nem lehet beleszületni, annak első lépése mindig egy személyes döntés, a megtérés aktsa.

A szentség fogalmának egy másik magyarázata akkor jelent meg Magyarországon, amikor az 1980-as években a hivatalos ideológia ismét használni kezdte az I. István megnevezés mellett a tradicionális Szent István formát. Azért azonban, hogy világos legyen a szent jelző szekuláris jellegű értelmezése, azt hangoztatták – így Györffy György is –, hogy a *sanctus* szó jelentését a pogány latin irodalomból kell magyarázni, ahol annak tartalma tiszteletreméltó, erényes, feddhetetlen.²⁶ Ennek a megközelítésnek annyiban igaza van, hogy a középkor egyházi irodalma valóban nem mondott le a latin szókinccs klasszikus jelentéstartalmáról, ám a szentség keresztény fogalma elsősorban az ószövetségi szövegekből érthető meg, amelyek szerint egyedül Isten a szent, részesedett módon pedig azok a személyek és dolgok, akik és amelyek hozzá tartoznak. Így tehát a *sanctus* szó klasszikus jelentéstartománya szűkebb körre terjed ki, mint a keresztény szóhasználat.

A szentség fogalmának harmadik értelmezési lehetőségét a dinasztikus

²⁵ Deér József, *Pogány magyarság, keresztény magyarság*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1938. Idézett helyek: 50-51, 118. – Dümmerth Dezső, *A titokzatos jelbeszéd. A magyar szent királyok nemzetsége*. Budapest: Panoráma, 1989.

²⁶ Györffy, i. m. 386.

szentkultuszok történeti összehasonlító vizsgálata nyújtja.²⁷ Ez a módszer rendkívül imponáló szövegapparátussal dolgozik, igyekszik feltárni a középkori királykultuszok kölcsönhatásait, továbbá vallás- és politikatörténeti háttérét. Joggal hangsúlyozza a szentté avatások politikai motiváltságát – például az 1083-as kanonizációk legitimáló funkcióját László király számára. Klaniczay Gábor szerint *a szent királyok kultuszában az uralom vallásos legitimációjának egyik fajtája tükröződik: a szakrális királyság jellegzetes középkori változata, az uralkodói-dinasztikus szentség gondolatköre.*²⁸ Csakhogy ez az irányzat túl könnyedén siklik át azon a lényeges különbségen, ami két rokon kifejezés, a *sacralitas* (vallástörténeti értelemben vett szentség) és a *sanctitas* (életszentség a keresztény értelmezés szerint) között fennáll. Ami közös elem, hogy mindkét szó az isteni jelleget hangsúlyozza a profánnal szemben. A lényeges különbség abban mutatkozik, hogy míg a *sacralitas* alapvetően személytelen jellegű, amennyiben a szakrális karakter mindig egy vallási jelenség, kultusz, esemény vagy intézmény (esetünkben a királyi hatalom) sajátja, addig a *sanctitas* mindig személyes jelleggel bír, hiszen az életszentség az egyes személyben, és sohasem valamely körülményben vagy csoportban ismerhető fel.

A szentség fogalmának perszonális megközelítését a szentek életrajzaival és tiszteletével foglalkozó teológiai résztudomány, a hagiológia kínálja.²⁹ Ez az értelmezés természetesen számot vet azokkal a nehézségekkel, amelyek a legendák kritikai vizsgálatából adódnak, valamint azzal is, hogy a szentségnek a „magas” teológiában kikristályosodott koncepciója mindig is alá volt vetve a történeti megértésnek, s hogy a „tiszta teológiai” szemlélet nem teljesen esik egybe a népi vallásosság szempontjaival. A hagiológia e nehézségek dacára arra tesz kísérletet, hogy a mai embernek támpontokat adjon a szentek hiteles tiszteletéhez, rávilágítva arra, ami a legendákban korhoz kötött, hogy így hangsúlyosabbá váljon az az éleleteszmény, ami örökérvényű üzenetet hordoz. A hagiológia a szentség fogalmát – a fenti megkülönböztetés alapján – mint életszentséget fogja fel, s tartalmát a biblikus háttérből értelmezi. A *sanctitas* így egy folyamat,

²⁷ Az irányzat alapműve: Marc Bloch, *Gyógyító királyok. A királyi hatalom természetfeletti ereje Franciaországban és Angliában*. Budapest: Osiris, 2005. – André Vauchez, *La sainteté en Occident aux derniers siècles du Moyen Age*. Rome: École française de Rome, 1981. – Peter Brown, *A szentkultusz kialakulása és szerepe a latin kereszténységben*. Budapest: Atlantisz, 1993. – Klaniczay, i. m. 2000.

²⁸ Klaniczay, i. m. 12.

²⁹ Réginald Grégoire, *Manuale di agiologia. Introduzione alla letteratura agiografica*. Fabriano: Monastero S. Silvestro, 1996.

a hősi Krisztus-követés (*imitatio Christi*) beteljesedése, amelynek a külsődleges, csodás elemeken túl mindig bensőséges spirituális és morális dimenziója is van. A megszentelődés eszközei a jócselekedetek, a szeretetből fakadó szolgálat és az erények gyakorlása. Mindez azonban nem csupán egyéni erőfeszítések eredménye, hanem mindig Isten kegyelmi segítségének hatása alatt megy végbe. Ebben az összefüggésben a csodatételeknél nem annyira a rendkívüliségen, mint inkább a jócselekedetként felfogott közbenjáró imán van a hangsúly.

A fenti megfontolások fényében fontos feladatnak tűnik, hogy a szent királyok kultuszának történeti, ikonográfiai és néprajzi feltárása mellett keressük legendáikban az egyéni vonásokat, vagyis a teljes értelemben vett életszentség nyomait. Ennek a feladatnak része az is, hogy a szent királyok évente visszatérő liturgikus ünnepein – egyfajta aktualizáló értelmezéssel – közel hozzuk az általuk felmutatott életeszményt a ma emberéhez. Ha röviden utalni akarok a legendák ilyen perszonális és „korszerű” olvasatára, akkor Szent István életében két momentum érdemel figyelmet: a szolgálatként felfogott hatalomgyakorlás, és az, ahogy az öreg István a sorscsapásokat hősiessé lélekkel viselte. Imre legendája arra figyelmeztetheti a mai embert, hogy az erényes élet keresése előbbre való, mint az aktuálpolitikai megfontolások vagy a gyorsan hasznosuló siker ígérete. Szent László jellemvonásai közül pedig a mai ember számára leginkább a nagylelkűség (*magnanimitas*) lehet követendő. Mindezek a megfontolások segíthetnek bennünket abban, hogy a magyar szent királyok és királyi szentek tiszteletének gazdag és sokrétű hagyományát méltón megőrizzük.

Mosolygó Péter

Epiklézis és a nyugati liturgikus hagyomány

Az epiklézis mint a Szentlelket az eucharisztikus adományokra lehívó imádság manapság teljesen természetes részét képezi a latin liturgia misekánonjainak. Nem volt ez mindig így. A II. Vatikáni Zsinat kapcsán megvalósuló liturgikus reform egyik jelentős lépése volt, hogy a keleti anaforák mintájára a nyugati misekánonokba is beillesztették az epiklézist, ami nem is ment olyan egyszerűen. Tudniillik a megelőző századokban többek között éppen a Szentlélek lehívása és az átlényegülés közötti kapcsolat volt vita tárgya Kelet és Nyugat között. A latin egyház az alapítási szavak konkurensként tekintett az epiklézisére, ezért elvetette, míg a keletiek a konszekráció nélkülözhetetlen elemének tartották. Bár a kifejezett lélekhívás csak a zsinat utáni liturgikus reformban vált a misekánon részévé, hasonló jellegű imádságok azonban a megelőző hagyományban is fellelhetők. Éppen erre a liturgikus párhuzamra hivatkoztak a keletiek, amikor az epiklézisérről szóló vitában saját álláspontjuk mellett kerestek érveket. Az alábbiakban ezt a kérdéskört szeretnénk röviden áttekinteni.

1. A RÓMAI KÁNON

Az epiklézis kialakulásának, liturgiába való beillesztésének megvan a maga történeti folyamata, melyet most terjedelmi okok miatt nem tudunk részletezni. Elégedjünk meg annyival, hogy ha az Egyház gazdag liturgikus hagyományát különböző csoportokban megjelenítő családfát képzelünk magunk elé, akkor azt a megállapítást tehetjük, hogy a nyugati tradíció némileg eltérő úton haladt fejlődése folyamán, mint keleti társai. Egy az imént említett anafora-családfát állított össze H. A. J. WEGMAN, aki az alábbi tényezőkkel magyarázza, szerinte miért nem illeszthető be annak szerkezetébe a nyugati hagyomány.¹ Először is a Traditio Apostolica idején (III. sz.) a Nyugati Egyházban nem voltak olyan imádságok, melyek a különböző anafora-családok képviselőivel

¹ WEGMAN, H. A. J., *Genealogie des Eucharistiegebetes*, in *Archiv für Liturgiewissenschaft* 33 (1991), 213-215.

összevethetők lennének. Egyetlen szöveg létezett, amely a római és a nyugati liturgia képét meghatározta attól kezdve, amióta részben ismert számunkra (IV. sz. vége). Ez az imádság pedig nem más, mint a *Római Kánon*, mely jellegét tekintve egyedülálló, a keleti anaforákkal össze nem vethető. Amíg ugyanis ez utóbbiaknak olyan struktúrája van, melyben felismerhető maradt a fejlődési folyamat alapjául szolgáló ún. strófás asztali áldás, addig a Római Kánon mai formájában egymással összeillesztett imádságokat mutat, ezért struktúráját tekintve imádságok láncolatának nevezhetjük.²

Antiochiai anaforák	Római Kánon
• bevezető dialógus	• bevezető dialógus
• dicsőítés – Sanctus	• Prefatio – Sanctus
• <i>hálaadás</i>	• Supplicatio (könyörgések):
	Te igitur
	Memento
	Communicantes
	Hanc igitur
	Quam oblationem
• alapítás-elbeszélés	• alapítás-elbeszélés
• anamnézis	• folytatódó könyörgések:
• epiklézis	Supra quae
• <i>kérések</i>	Supplices
	Memento
	Nobis quoque
• záró doxológia	• záró doxológia

A szöveg kommentátorai abban is egyetértenek, hogy ez az eucharisztikus imádság nemcsak stílusát és felépítését tekintve különbözik a keleti anaforáktól, hanem tartalmilag is sajátos.³ A tulajdonképpeni kánont ismételt kérések képezik, melyek arra irányulnak, hogy a hívek adományai Isten szemében váljanak elfogadottá. Jóllehet, ennek az eucharisztikus imádságnak az eredete homályba vész, hiszen a szerzőjét sem ismerjük, annyit mindenesetre tudunk, hogy a IV. század utolsó negyedében

² Vö. KLAUSER, Th., *A Short History of the Western Liturgy*, Oxford 1979², 23-24.

³ MEYER, H. B., *Eucharistie – Geschichte, Theologie, Pastoral* (Gottesdienst der Kirche 4) Regensburg 1989, 177-181.

a kánon magját Szt. Ambrus már ismerte,⁴ valamint Nagy Szt. Gergely pápa idejében (600 körül) a mai kánon sokféle variáns nélküli formájának szintén közismertnek kellett lennie. Amennyiben rekonstruálni szeretnénk a Római Kánon eredeti szövegét, felépítését, úgy csupán feltételezéseinkbe bocsátkozhatunk,⁵ hiszen csak a magja ismert a IV. századból, s ezért a további hipotézisek időben sokkal távolabbra vezetnek minket, nevezetesen az V-VI. század fordulójára. Az eucharisztikus imádság Szt. Ambrus által a *De sacramentis* című írásában közölt része, ha tartalmilag nem is, szerkezetileg összevethető a Traditio Apostolicában szereplő alapítás-elbeszélés–anamnézis–epiklézis hármásával.⁶ Ebből pedig az tűnik ki, hogy a következő szöveg:

„Tedd számunkra – úgymond – ezt a felajánlott adományt elfogadottá, értelmessé (*rationabilem*),⁷ előtted kedvessé, hogy a mi Urunk, Jézus Krisztus Testének és Vérének alakjává (*figura*)⁸ legyen.”⁹

— sem szó szerint, sem tartalmilag nem található meg Hippolütosznál. Ezenkívül Ambrusnál hiányzik a Lélek-epiklézis, mely a Traditio Apostolicában szerepel. Feltételezhető, hogy a Római Kánonnak ezt a magját egy változtatható dicsőítés („*Dignum et iustum est*”) előzte meg, valószínűleg az ismert Sanctus-szakasz nélkül. Amennyiben helytálló ez az összehasonlítás, úgy megerősítést nyer az a megállapítás, hogy a Római Kánon szerkezete semmilyen tekintetben nem hasonlítható össze a keleti eucharisztikus imádságokéval. Mivel tehát a kánonban nem találunk sem a strófás asztali áldásra, sem a „görög törzsre”, sem az antiochiai típusú anaforákra emlékeztető jegyeket, az anaforák csa-

⁴ *De sacramentis* IV,5,21-6,29, PL 16, 462-464 — vö. BOTTE, B., *Ambroise de Milan: Des sacrements. Des mystères. Explication du symbole* (Sources Chrétiennes 25), Paris, 1961, 114-118.

⁵ VAGAGGINI, C., *The Canon of the Mass and the Liturgical Reform*, New York 1967 (ford. Coughlan, P), 28.

⁶ WEGMAN, 215.

⁷ McKenna fordítása: „spiritual” (lelkivé, szellemivé), ld. McKenna, J. H., *Eucharist and Holy Spirit. The Eucharistic Epiclesis in Twentieth Century Theology (1900–1966)*, Great Waking 1975, 63. — vö. a *Quam oblationem* szövegével. Mezey fordítása: „lelkivé”, ld. MEZEY, L., *A római misekánon*, in *Magyar egyházzene* 3 (1995/1996), 281–282. — Petró fordítása: „értelmes voltunkhoz méltóvá”, ld. *Hanc igitur és Quam oblationem* – PETRÓ, J., *A szentmise története*, Budapest 1931, URL=<http://gimn-db.piar.hu/pazmany/k164.htm>

⁸ A *Quam oblationem* szövegében már nem szerepel a „figura”, egyszerűen: „Testévé és Vérévé legyen.”

⁹ *De sacramentis* IV, 21, PL 16, 462

ládájától elkülönítve, önálló jelenséggént kell közelítenünk a nyugati eucharisztikus imahagyományhoz.

Az iménti megállapítás nyomán csodálkozva kérdezhetjük: hogyan volt lehetséges, hogy egy olyan egyedülálló dokumentum, mint a Római Kánon, a maga stilsztikailag szép részével, egyúttal magát a többi anaforától elkülönítő, egyedi szerkezetével olyan nagy tekintélyre tett szert, hogy a nyugati, illetve római liturgia egyetlen mérvadó szövegévé válhatott? E kérdésünkre az ekkleziológiai fejlődés adhatja meg a választ. Róma püspökeinek öntudata – miszerint a Nyugati Egyház bölcsőjénél Péter széke (Cathedra Petri) állt, mely a Római Egyház tartógerendája és a római kultúra védelmezője volt –, a Karolingok politikája, a Sacerdotium teológiája és a római patriarchátus növekvő egységesítése mind-mind hozzájárulnak annak megértéséhez, miként játszott domináns szerepet nyugaton, s játszik ma is a „sedes romana” liturgiája, különösen is a Római Kánon.¹⁰

Miután az eucharisztikus imádság nyugati változata fejlődését nézve önálló utat járt be, az epiklézis tekintetében is sajátos helyzetben van. Összehasonlítva a görög és a latin hagyomány idevonatkozó szövegeit, nyomban feltűnik, hogy a latin miséből hiányzik a Szentlélek lehívása (latin mise alatt itt természetesen a II. Vatikáni Zsinat előtti kell értenünk).¹¹ Ennek az észrevételnek formailag igaza lehet, hiszen nem található kifejezett utalás a Szentlélek személyére. Mégsem mehetünk el szó nélkül azon tény mellett, hogy az isteni cselekvésért két kérés is elhangzik a kánon folyamán.¹² Először az alapítás szavai előtt a *Quam oblationem*-ben:

„Az adományokat pedig Te, ó, kegyes Isten, kérünk, tegyed mindek fölött áldottá, törvényed szerint elfogadottá, Magadhoz méltóvá, lelkivé és Előtted kedvessé, hogy számunkra Testévé és Vérévé váljék szeretett Fiadnak, a mi Urunk, Jézus Krisztusnak.”

Majd pedig a *communio* előtt a *Supplices*-ben:

„Esedezve folyamodunk hozzád, mindenható Isten, rendeld el, hogy szent Angyalod keze elvigye áldozatunkat a mennyei oltárra, isteni

¹⁰ WEGMAN, 215.

¹¹ Érdemes itt megemlíteni egy utalást, mely szerint „Nyugaton nem idegen az a meggyőződés, hogy a Szentlélek lehívásának konszekráló ereje van; vannak azonban teológiai okai annak (a tipikus nyugati reakció a pneumatomakhusi szubordinacionizmusra), hogy a római kánonban elhallgatták a Lélek tevékenységét.” – HILBERATH, B. J., *Pneumatológia, in A dogmatika kézikönyve*, 1, Budapest 1996 (ford. Lukács L.), 540.

¹² JUNGSMANN, J. A., *Le Canon romain et les autres formes de la grande priere eucharistique*, in *La Maison-Dieu. Revue de pastorale liturgique* 87/3 (1966), 67.

Főlséged színe elé, hogy mind, ahányan erről az oltárról részesedvén magunkhoz vesszük Fiadnak szentséges Testét és Véré, a mennyei áldás és kegyelem bőségével elteljünk.”¹³

Az első kérés az adományok átváltoztatásáért hangzik el (vö. konszekrációs epiklézis), a második pedig az áldozás lelki gyümölcseiért (vö. áldozási epiklézis).¹⁴ Ez utóbbira hivatkozott görög oldalról ezer évvel később Nikolaosz Kabaszilas a kelet-nyugati konszekrációs vita során.¹⁵ Az iménti két epikletikus kérés mibenlétét illetően azonban megoszlanak a vélemények.¹⁶ A Római Kánon és az epiklézis viszonyával kapcsolatosan öt lehetőség merülhet fel: 1. nem található epiklézis a római kánonban,¹⁷ 2. A *Quam oblationem* az epiklézis az alapítás szavai előtt, 3. a *Supplices* az epiklézis az alapítás szavai után, 4. mindkét könyörgés epiklézis, 5. a római kánon csupán csendes epiklézist tartalmaz a *Hanc igitur*-nál, a kezeknek az adományok fölötti kiterjesztése alatt.¹⁸ A *Hanc igitur* mellett a *Te igitur* imádságát is megemlítik egyesek a témával kapcsolatban. Jóllehet nincs egységes álláspont az epiklézis létezéséről a Római Kánonban,¹⁹ a *Quam oblationem* és a *Supplices* könyörgések epikletikus jellege nyilvánvaló.²⁰

2. GALL ÉS MOZARAB LITURGIA

A nyugati tradíciót vizsgálva meg kell még említenünk az ún. *gall és mozarab liturgiát* is. Bár ezek az eucharisztikus imádságok sajátos hagyományt képviselnek, mégsem függetleníthetők a Római Károntól. WEGMAN meglátása szerint az óhispan és ógall liturgiák sem illeszthetők be az általa felvázolt anafora-családfába, mivel eredetüket a római

¹³ MEZEY, 281–282.

¹⁴ JUNGSMANN, *A szentmise*, Eisenstadt 1977 (fordítás angolból), 192.

¹⁵ OROSZ L., *Nikolaosz Kabaszilas liturgia-magyarázata* (Institutum Sancto Athanasio Nominatum 2), Nyíregyháza 1996, 80. köv.

¹⁶ Vö. TRINKL K., *A szentmiseáldozat kánonjának története*, Budapest 1913, 92-95. – vö. PÉTERY J., *A szentmise története*, Budapest 1946², 120.

¹⁷ PÉTERY, 135–136.

¹⁸ MALONEY, G. A., art. *Epiclesis*, in *New Catholic Encyclopedia*, 5, Washington 1967 (uny. 1981), 465.

¹⁹ McKENNA, 217-218. – 110. és 112. lábjegyzet.

²⁰ JUNGSMANN, *A szentmise*, 192. – Ezt a felfogást erősíti meg VII. Pius pápa „*Adorabile Eucharistiae*” kezdetű brevéje, melyet 1822-ben adott ki az antióchiai pátriárka és a görög-melkita püspökök részére. Vö. DS 2718: FILA B. – JUG L., *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Kisterenye-Budapest 1997, 486.

liturgia határozta meg, jöllehet ennek imádságait azok szabad fordításban vették át.²¹ Ezt támasztja alá Sevillai Izidornak a „hispan eucharisztikus imádság” szövegeiről adott leírása,²² melynek szerkezete azonosságot mutat a Római Kánon felépítésével. Továbbá az I(mmo)latio vagy Contestatio és a Post Sanctus imádságok meghatározása emlékeztet a római Prefatio tartalmára, valamint a Post pridie leírása tartalmilag megegyezik az alapítás-elbeszélést követő imádság Ambrus által közölt változatával. Ha ehhez hozzávesszük, hogy az Ábel, Ábrahám és Melkizedek áldozati adományaira való utalás megtalálható a nyugati gót liturgia Post pridie imádságaiban is,²³ jóformán bizonyossá válik a római és a hispan (mozarab) tradíció rokonsága.

Római Kánon	Gall és mozarab liturgiák
• bevezető dialógus	• bevezető dialógus
• Prefatio	• I(mmo)latio, Contestatio
• Sanctus	• Sanctus
• Supplicatio	• Post-Sanctus
• alapítás-elbeszélés	• alapítás-elbeszélés
• Supplicatio folyt.	• Post secreta, Post pridie
• záró doxológia	• záró doxológia

Amennyiben az epiklézis kérdése felől közelítünk a gall és mozarab eucharisztikus imádságokhoz, valamivel árnyaltabb kép jelenik meg előttünk, mint a Római Kánon esetében. Ez utóbbit vizsgálva ugyanis azt állapítottuk meg, hogy bár tartalmaz epikletikus imádságokat, a Szentlélek még sincs néven nevezve bennük. A gall és mozarab liturgia *Post secreta* és *Post pridie* imádságai ellenben erre is szolgálnak példát, jöllehet nagy számuk, valamint sokszínűségük miatt az epiklézis vonatkozásában nehéz azokat egységesen kezelni.²⁴ J. A. ROBINSON megvizsgálta a nevezett szövegeket. Eszerint 225 *Post pridie* imaformából 39-ben szerepelt a Szentlélek általi megszentelés kérése. 29 alkalommal közvetlenül Krisztustól kéri a megszentelést a könyörgés, egy esetben a Szentháromságtól, 6-szor pedig az angyalok közvetítésével. Általában

²¹ WEGMAN, 215-216.

²² *De ecclesiasticis officiis* 1,15, PL 83, 753

²³ Vö. FÉROTIN, M., *Le Liber Mozarabicus Sacramentorum et les manuscrits mozarabes* (Monumenta Ecclesiae Liturgica 6), Paris 1912, col. 262.

²⁴ Vö. MCKENNA, 41-44.

véve a kérés egyszerűen Istenhez van címezve. Csupán hat esetben folyamodik a könyörgés a Szentlélekhez abból a célból, hogy az adományokat Krisztus Testévé és Vérévé változtassa át.²⁵ Hasonló megállapításra jutott W. S. PORTER is, aki 240 mozarab Post pridie imádságot megvizsgálva kevesebb, mint tíz olyan szöveget talált, melyben a Szentleket kéri, hogy eszközölgjön változást az adományokban. Sőt ezek közül csupán öt veszi át a Sevillai Izidornál a Post pridie imádságok leírásakor használt „conformis” kifejezést,²⁶ amely révén a Szentlélek működését a felajánlott adománynak Krisztus Testeként való felmutatásában, kinyilvánításában határozzák meg.²⁷ Ez a fogalom Keletről érkezhett hispán területre, és pedig annak az αὐδοειξις-nek az átvétele, amelyért a Nagy Szent Bazil liturgiájának legkorábbi formájában található epiklézisben könyörögtek.²⁸ Az iménti VI-VII. századi tanúk tehát a keleti hatást bizonyítják, egyúttal azonban kivételek is, melyek erősítik a nyugati szabályt — állapítja meg ROBINSON.²⁹ Ez a kijelentés két további nehézséget vet fel: 1. Mikorra tehető a keleti befolyás érvényesülése? 2. Feltűnő ezen imádságok következetes formájának a hiánya. A keleti hatás időbeli elhelyezésére vonatkozóan a gall és mozarab imaformák kialakulatlansága arra enged következtetni, hogy ez az adottság a IV. századi szíriai helyzetet tükrözi. Ezzel szemben L. BOUYER az igyekszik kimutatni, hogy az említett imádságok első rétege V. század közepére tehető szír hatást mutat. E hatásnak pedig még azelőtt kellett érvényesülnie, mielőtt a lelkes improvizációnak köszönhetően karakteressé nem vált a nyugati liturgiák szóban forgó csoportja.³⁰ BOUYER ezen álláspontja azonban nem vált általánosan elfogadottá.³¹ Ami az imaformák következetességének hiányát illeti, elképesztő sokféleséggel, illetve különbözőséggel állunk szemben: némely az Atyához, más a Fiúhoz van címezve, egyesek pedig ingadoznak a Fiú és a Szentlélek között. Az egyik a Fiú, míg a másik a

²⁵ ROBINSON, J. A., *Invocation in the Holy Eucharist*, in *Theology* 8 (1924), 94.

²⁶ *De ecclesiasticis officiis* 1,15, PL 83, 753: „Conformatio sacramenti, ut oblatio quae Deo offertur, sanctificata per Spiritum sanctum Christi corpori ac sanguini conformetur.”

²⁷ PORTER, W. S., *The Mozarabic post-pridie*, in *The Journal of Theological Studies* 44 (1943), 182-194. — CREHAN, J. H., *Eucharistic Epiclesis: New Evidence and New Theory*, in *Theological Studies* 41 (1980), 711., 61. lábjegyzet.

²⁸ CREHAN, 711. — vö. fentebb: II.2.5. Antiochiai anafora-család, 158. lábjegyzet.

²⁹ ROBINSON, 94.

³⁰ BOUYER, L., *Eucharist*, London 1968 (ford. Quinn, C. U.), 320-329.

³¹ MCKENNA, 218., 125. lábjegyzet.

Szentlélek ténykedéséért könyörög, ismét más valamilyen személytelen erő működéséért. A következetes minta hiánya ahhoz a gyakori konklúzióhoz vezetett az egyes szerzőknél, hogy a gall és mozarab epikletikus imádságok az epiklézis valódi jelentése, értelme iránti, időközben elvesztett érzék termései.³² A sokszínűségből fakadó értékelési nehézségek eltérő álláspontokat eredményeztek: van, aki visszautasítja annak lehetőségét, hogy ezen imádságok bizonyos epiklézis-elméletek alapjául szolgáljanak,³³ míg mások megpróbálják a különböző formákat általános kategóriákba illeszteni, és ezekre példákat hozni anélkül, hogy közös teológiai vezérfonalat tudnának felmutatni.³⁴

A különböző vélemények számbavétele után nézzünk néhány epikletikus imádságot a gall és mozarab liturgiák köréből. *Első példánk egy gall Post secreta imádság szövege:*

„Ábrahám, Izsák, és Jákob Istene, a mi Urunk Jézus Krisztus Istene és Atyja, mennyei kegyes jóindulatodból ajándékozod meg ezt a mi áldozatunkat a te jóságos szeretetteddel. Szálljon le, Urunk, a te fenséged, istenséged, szereteted, erőd, áldásod és dicsőséged teljessége erre a kenyérré és borra, és legyenek számunkra az Úr Testvé és Vérévé változásuk által törvényes Eucharisziává; hogy bárki közülünk valahányszor részesül e kenyérből és kehelyből, vehessük a hit védelmére, a szeretet őszinteségére, a feltámadás és az összes szentekkel való közösségben az örök halhatatlanság reményére a te s a te Fiad és Szentlelke nevében, és minden vétkeink bocsánatára. Hisszük, Urunk, hogy nekünk, szilárd hittel kérőknek mindezeket megadod...”³⁵

Ez az imádság egyértelmű párhuzamot mutat a keleti anaforákból ismert epiklézisekkel. Jóllehet nem személy szerint a Szentlélek leszállásáért könyörög, mégis Isten erejének és áldásának lejövetelét kéri az adományokra. Az epiklézis kettős jellege is megfigyelhető: az első rész konszekrációs jellegű, míg a második kommuniós, tehát a szentáldozás gyümölcseiért esedezik.

Második gall példánk a következő:

³² DINESEN, P., *Die Epiklese im Rahmen altkirchlichen Liturgien. Eine Studie über die eucharistische Epiklese*, in *Studia Theologica* 16 (1962), 79. — LIETZMANN, H., *Messe und Herrenmahl* (Arbeiten zur Kirchengeschichte 8), Bonn 1926, 98-99.

³³ DINESEN, 79.

³⁴ LIETZMANN, 93-113. — ATCHLEY E. G. C. F., *On the Epiclesis of the Eucharistic Liturgy and in the Consecration of the Font*, London 1935, 148-167.

³⁵ HÄNGGI-PAHL, 480-481.

„Íme bátorkodunk közeledni a te Eucharisziádhoz, és a te nevedet hívni. Jöjj tehát, és egyesülj velünk! Jöjj, tökéletes Szív!³⁶ Jöjj, emberrel való Közösség! [...] Jöjj, egyesülj velünk a te Eucharisziádban, melyet a te nevedben és szeretetedben szerzünk, kik a te szavadra egybegyűlünk. Tiéd minden tisztelet és dicsőség mindörökké ...”³⁷

Ez az imarészlet azért érdemel figyelmet, mert világos utalást találunk benne az ún. Név-hívásra, amely az epiklézis eredete és fogalmi meghatározása szempontjából fontos szerepet játszik. Továbbá egyfajta Logosz-epiklézisként is lehet tekinteni erre az imádságra. Feltűnő hasonlóságot, mondhatni határozott rokonságot mutat ugyanakkor az apokrif Tamás cselekedetei 50-nel és talán még a Didakhé 10,6-tal is, mint a teljesen kifejlődött epiklézis lehetséges előfutáraival.³⁸

A következő Post pridie imádság részlete a mozarab liturgiából való: „... ezért tehát mi, a te szolgálid kérünk, szenteld meg ezt az áldozatot, oltsd belé Szentlelkedet, és *formáld át* Fiad, a mi Urunk Teste és Vére teljes átváltozásával; hogy az áldozat által, mely megváltásunkra emlékeztet, kiérdemeljük a vétkeink szennyétől való megtisztulást. És ne utasíts el gondviselésedtől bennünket, szerencsétlenségtől sebzettedet. Te vagy az orvos, mi a betegek. Te irgalmas vagy, mi irgalomra szoruló. Ezért, mivel nem rejtjük el előled sebeinket, gyógyíts meg minket ez áldozat által, melyben kedved telik. Tedd ezt meg, örökkévaló Atya, egyszülötted, a mi Urunk, Jézus Krisztus által, ki által mindezen jókat valóban szerzed nekünk, méltatlan szolgálidnak...”³⁹

Ebben a szövegben található egy kifejezés, a „conformes” (formáld át, változtasd át), mely kulcsfontosságú az epiklézis és a konsekráció összefüggésében. Vitatott ugyanis, hogy amikor Sevillai Izidor a „conformatio sacramenti”-ről beszél, vajon mit ért alatta: a kenyér és bor átváltozását Krisztus Testévé és Vérévé (vö. konsekrációs epiklézis), vagy pedig a szentáldozás irányába mutató későbbi megszentelést (vö. kommuniós epiklézis).⁴⁰ Míg az iménti imádságban a

³⁶ A patrisztikus irodalomban a „cor” (szív) gazdag jelentéssel bír, vö. BLAISE, A., *Dictionnaire Latin-Français des Auteurs Chrétiens*, Turnhout 1954, 223. Kifejezetten liturgikus irodalmi lexikon híján azonban nehézséget okoz a legmegfelelőbb jelentésárnyalat megtalálása, ami további kutatást igényelne.

³⁷ HÄNGGI, A. – PAHL, I., *Prex Eucharistica*, Fribourg 1986, 491.

³⁸ GAMBER, K., *Die Christus-Epiklese in der altgallischen Liturgie*, in *Archiv für Liturgiewissenschaft* 9/2 (1966), 377-381.

³⁹ HÄNGGI-PAHL, 500.

⁴⁰ MCKENNA, 219, 135. lábjegyzet.

„plena transfiguratione”, vagyis a Krisztus Testvé és Vérévé való teljes átváltozás, mint a „conformatio” módja a könyörgésnek inkább a konsekráló jellegét domborítja ki, addig az alábbi Post pridie imádságban egyértelmű, hogy a már megszentelt színekről van szó, tehát ez a kérés kommuniós célzatú:

„Szent és üdvös ez az áldozat, Isten(ünk) és Atyá(nk), mely által kien-gesztelődöttél a világgal. Ez az a Test, mely a kereszten függött, és ez az a Vér, mely a szent oldalból kifolyt. Azért hálát adván a te szeretetedért, mert Fiad halála által megváltottál, és feltámadása által megmentettél, alázatos lélekkel kérünk Téged, szeretet Istene, meghintvén Szentlel-keid áldásával ezt az áldozatot szenteld meg azok lelkét, akik maguk-hoz veszik, hogy általa megtisztulván vétkeink foltjától teljességgel örvendezzünk Urunk feltámadásának e napján. Amen.”⁴¹

Az epikletikus imádság konsekrációs, illetve kommuniós aspek-tusának kérdése nemcsak ezen a ponton, a nyugati liturgikus hagyomá-ny vizsgálata során vetődött fel, hanem, már az epiklézis kialakulá-sának első szakaszánál is. Utolsó mozarab példánk azt a véleményt látszik alátámasztani, miszerint a kezdetleges epiklézis eredendően a szentáldozás gyümölcsöző vételéhez kérte az isteni megszentelést:

„Fogadd el a mi bűntőlésünket, mindenható Isten, és szenteld meg ezt az áldozatot, melyet felajánlottunk. Általa minden benne részesülőnek megadod a bűnök bocsánatát, és általa minden együttesen hívőnek kegyelmed teljességét ajándékozod.”⁴²

3. ÖSSZEGÉS

Vázlatosan áttekintettük a nyugati tradíciónak az epiklézis kérdésé-hez kapcsolódó néhány imádságát. Ennek alapján megállapíthatjuk, hogy az isteni megszentelő működés lehívásának mozzanata nem ide-geen a latin liturgiától, még akkor sem, ha az eucharisztikus imádságok eltérő vonalon fejlődtek keleten és nyugaton. Nyilván nem volt véletlen a görögök hivatkozása a latin példákra az epiklézis kapcsán. Ugyanak-kor, ha történeti távlatból közelítünk a kérdéshez, világossá válik, hogy a teológiai szemlélet eltérő irányba való fejlődése szélesre tágította a szakadékokat a lélekhívás szentségi funkciójának értelmezését illetően.

A II. Vatikáni Zsinatot követő liturgikus reform során a misekánonba beillesztett epiklézis a fentiek alapján nem is olyan idegen a nyugati hagyomány előzményeitől. A keletiektől eltérő szentségtani szemlélet

⁴¹ HÄNGGI-PAHL, 507.

⁴² McKENNA, 44. — vö. FÉROTIN, col. 215-216.

azonban nem kis fejtörés elé állította az „újítókat”: hogyan lehet – a keletiek felé gesztust gyakorolva – úgy beilleszteni a lélekívást, hogy egyúttal az alapítási szavak konszekráló szerepe ne sérüljön. A megoldást ugyan megtalálták, az epiklézis bekerült a liturgikus szövegekbe, de ettől még nem közeledett jobban egymáshoz Kelet és Nyugat konszekrációs szemlélete.⁴³ Mindenesetre annyit sikerült elérni, hogy korunkra a latin teológia is megkerülhetetlennek érzi a Szentlélek megszentelő működésének imádságos kifejezését az eucharisztikus imádságban. Ez a többi liturgikus hagyománnyal összhangba került gyakorlat is egy lépés lehet az Egyház látható, ill. teológiai egysége felé vezető úton.

⁴³ ALBERTINE, R., Problem of the Double Epiclesis in the New Roman Eucharistic Prayers, in *Ephemerides Liturgicae* 91 (1977), 200-202.

Természetjog és alkotmányunk

(alapjogi aspektusok – különös tekintettel az élethez való jogra: az Alkotmánybíróság határozatainak „tükrében”)

Ebben a tanulmányomban a természetjog és alkotmányunk kapcsolatáról, az alapvető jogoknak ebből a szempontból történő megvilágításáról szeretnék szólni, különös tekintettel az élethez való jogra. Először az alapjogok eme „vonatkozásait” ismertetem röviden, majd pedig az Alkotmánybíróság életvédelmi „viszonyulását” „szemlélem”.

I. ALAPJOGI ASPEKTUSOK

Hazánk hatályos Alkotmánya szerint a Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége; az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja.¹ Az alaptörvény értelmében az alapvető jogok közül az élethez és az emberi méltósághoz való jog, a kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek való alávetés tilalma, a (személyi) szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jog és ennek alkotmányos garanciái, a jogképességhez való jog, az ártatlanság véelme, a védelemhez való jog, a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvek, a gondolat-, a lelkiismereti és a vallásszabadság, a nők és a férfiak egyenjogúsága, az anyák, a nők és a fiatalok védelme, a gyerekek jogai, a nemzeti és etnikai kisebbségek jogai, az állampolgársághoz való jog, valamint a szociális biztonság, ellátás jogának gyakorlása rendkívüli állapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején sem függeszthető fel vagy korlátozható.²

Az ember „sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak” „elis-

¹ Ld. A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény (a továbbiakban: Alkotmány) 8. § (1)-(2) bek.

² Ld. uo. (4) bek.

merése” megfogalmazás kifejezi, hogy olyan jogokról van szó, amelyek az Alkotmányba foglalásuk előtt, illetőleg attól függetlenül is léteztek, léteznek. Ebből lehet látni annak az alkotmányozói tagadását, hogy az emberi jogok az Alkotmányból, vagyis az állam elhatározásából erednek. Nem másról van szó, mint hogy a hatályos Alkotmányunk idézett rendelkezése az emberi jogok eredetének természetjogi felfogására utal; természetjog Alkotmányba íródott. Így tehát maga az alaptörvény szövege is mutatja, hogy az ember „sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak” köre alkotmányban tételesen meghatározott jogokon túlmenő is lehet. Ekként az Alkotmányunk szóban forgó „elismerése” is biztosítja annak alkotmányi alapját, hogy az Alkotmánybíróság az alapjogi fejezetben³ foglalt jogokból (például az emberi méltósághoz való jogból) – ott kifejezetten nem nevesített – egyéb jogokat vezessen le.

Az ember „sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak” tiszteletben tartása és védelme vonatkozásában fennálló elsőrendű állami kötelesség az egyén számára biztosítja, hogy az alapjogával éljen, s kifejezi, hogy az államnak az alapjogok érvényesülésének előmozdítására (védelmére) pozitív intézkedéseket kell foganatosítania.

Az „alapvető jog lényeges tartalma” tekintetében (annak meghatározására) az Alkotmány – azon túl, hogy törvény sem korlátozhatja – semmilyen konkrét iránymutatást nem tartalmaz. E miatt az Alkotmánybíróságra hárult az a feladat, hogy kidolgozza az alaptörvény e helyének érvényesíthetőségét.

A taláros testület ítéltelkezése kezdetén összekapcsolta az említett „lényeges tartalmat” az élethez és az emberi méltósághoz való joggal. Ennek lényege, hogy ez az alapvető jog a „lényeges tartalom” belül az „érintetetlen lényeg”;⁴ „az emberi méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben korlátozhatatlan alapjog, teljes terjedelme lényeges tartalom”, „s mint ilyen minden más alapjog korlátozhatóságának végső határát jelenti.”⁵ Ha az alapjog-korlátozás ezt sérti, akkor biztos, hogy alkotmányellenes. Ha a korlátozás nem megy el eddig a határig, annak eldöntésében, hogy a korlátozás az adott alapvető jog lényeges tartalmán belül van-e, a különböző tesztek alkalmazandók. A klasszi-

³ Ld. uo. XII. fejezet.

⁴ Ld. 64/1991. (XII. 17.) AB hat., Indokolás D) 2. b) pont.

⁵ Ld. 36/2000. (X. 27.) AB hat., Indokolás IV. 2.4. [6/1998. (III. 11.) AB hat., Indokolás II. 6. b) pont].

kus szabadságjogok (például a véleménynyilvánítás szabadsága⁶) esetén – az alkotmánybírószági gyakorlat szerint – az úgynevezett szükségességi/arányossági tesztről van szó. E módszer értelmében a törvényhozó az alapjog-korlátozás eszközehez csak „kényszerítő ok” miatt nyúlhat, ennek az eszköznek alkalmasnak kell lennie a törvényhozói cél elérésére, és a korlátozás súlyának megfelelő arányban kell állnia az elérni kívánt cél fontosságával. Ha az adott korlátozásnál bármelyik elem „hiányzik”, az Alkotmány rendelkezésének sérelme megállapítható.⁷ Kényszerítő okról akkor van szó, ha másik alapvető jog vagy szabadság, illetve egyéb alkotmányos érték (cél) védelme, érvényesülése más módon nem érhető el („elkerülhetetlenül szükséges”-ség).⁸

Természetjogi szempontból is érdemes megemlíteni az úgynevezett

⁶Ld. Alkotmány 61. § (1) bek.; 48/1991. (IX. 26.) AB hat., Indokolás C) II. 4.; 30/1992. (V. 26.) AB hat.; 37/1992. (VI. 10.) AB hat., Indokolás II. 2-4., III-IV.; 4/1993. (II. 12.) AB hat. [különösen Indokolás A) I. 1. b) pont]; 36/1994. (VI. 24.) AB hat.; 21/1996. (V. 17.) AB hat., Indokolás II. 1. a) pont; 24/1996. (VI. 25.) AB hat., Indokolás II. 1., 3.; 33/1998. (VI. 25.) AB hat.; 12/1999. (V. 21.) AB hat.; 13/2000. (V. 12.) AB hat., Indokolás III. 3-4., IV. 1-6.; 14/2000. (V. 12.) AB hat., Indokolás IV. 1-6.; 18/2004. (V. 25.) AB hat.; 75/2008. (V. 29.) AB hat., Indokolás IV.

⁷Ld. 20/1990. (X. 4.) AB hat., Indokolás IV.; 7/1991. (II. 28.) AB hat., Indokolás III. 2.; 15/1991. (IV. 13.) AB hat., Indokolás III. 1., 3.4.; 25/1991. (V. 18.) AB hat., Indokolás II. 3.; 987/B/1990. AB hat., Indokolás II. 3.; 9/1992. (I. 30.) AB hat., Indokolás V. 7.; 18/1992. (III. 30.) AB hat., Indokolás IV. 2.; 22/1992. (IV. 10.) AB hat., Indokolás II. 3-4.; 24/1992. (IV. 21.) AB hat., Indokolás III. 2.; 32/1992. (V. 29.) AB hat., Indokolás III. 2-3.; 33/1992. (V. 29.) AB hat., Indokolás IV.; 2299/B/1991. AB hat., Indokolás II. 2.; 21/1993. (IV. 2.) AB hat., Indokolás III. 1-6.; 29/1993. (V. 6.) AB hat., Indokolás II. 1., 3.; 64/1993. (XII. 22.) AB hat., Indokolás IV. 3., VI. 3-4.; 34/1994. (VI. 24.) AB hat., Indokolás III. 3.; 46/1994. (X. 21.) AB hat., Indokolás II. 2-3., 8.; 35/1995. (VI. 2.) AB hat., Indokolás II. 5.; 41/1995. (VI. 17.) AB hat., Indokolás II. 1. e) pont; 1115/B/1995. AB hat., Indokolás II.; 21/1996. (V. 17.) AB hat., Indokolás II. 2-3., III. 4.; 24/1996. (VI. 25.) AB hat., Indokolás II. 2.; 52/1996. (XI. 14.) AB hat., Indokolás II. 1.3., 1.7.; 40/1997. (VII. 1.) AB hat., Indokolás II. 4.; 6/1998. (III. 11.) AB hat., Indokolás II. 3., 6.; 12/1999. (V. 21.) AB hat., Indokolás II. 3.1.; 8/2000. (III. 31.) AB hat., Indokolás III. 3.; 13/2000. (V. 12.) AB hat., Indokolás III. 3-4., IV. 1., 6.; 14/2000. (V. 12.) AB hat., Indokolás IV. 1-3., 6.; 55/2001. (XI. 29.) AB hat., Indokolás III. 2., IV. 3-7., 9-10.; 75/2008. (V. 29.) AB hat., Indokolás IV. 2., 6.3.

⁸Ld. 7/1991. (II. 28.) AB hat., Indokolás III. 2., IV. 2-3., 5.; 9/1992. (I. 30.) AB hat., Indokolás V. 7.; 11/1992. (III. 5.) AB hat., Indokolás III. 4-5., IV. 2., 4.; 30/1992. (V. 26.) AB hat., Indokolás III. 2.2.; 881/B/1991. AB hat., Indokolás II. 4.; 2299/B/1991. AB hat., Indokolás II. 2., 4.; 21/1994. (IV. 16.) AB hat., Indokolás IV. 4., V. 2-5.; 36/1994. (VI. 24.) AB hat., Indokolás II. 1.1.; 46/1994. (X. 21.) AB hat., Indokolás II. 21.; 75/1995. (XII. 21.) AB hat., Indokolás II. 9.; 6/1998. (III. 11.) AB hat., Indokolás II. 6. b) pont; 12/1999. (V. 21.) AB hat., Indokolás III. 2.; 1234/B/1995. AB hat., Indokolás II. 4.1.2.; 13/2000. (V. 12.) AB hat., Indokolás IV. 1.; 18/2004. (V. 25.) AB hat., Indokolás II. 1.2.; 4/2007. (II. 13.) AB hat., Indokolás III. 1.; 75/2008. (V. 29.) AB hat., Indokolás IV. 9.

„általános racionalitási tesztet” (az „ésszerű indok követelményét”), amelyet az alapjogok rendszerében szereplő diszkrimináció-tilalom⁹ vonatkozásában alkalmaznak. E módszer tartalmát tekintve tulajdonképpen két elemből áll: egyrészt egy összehasonlíthatósági, másrészt egy indokolhatósági próbából. Az előbbi arra utal, hogy az Alkotmány nem minden fajta megkülönböztetést tilt; csak az azonos helyzetben lévő (egymással összehasonlítható) jogalanyok között merülhet fel a diszkrimináció tilalmának megsértése. Ez a próba nemcsak arra a szituációra terjed ki, amikor az azonos helyzetben lévő jogalanyokra (az adott szabályozási koncepció alá tartozó alanyi körre) – alkotmányos indok nélkül – eltérő szabályozás az „irányadó”, hanem ennek a fordítottjára is, azaz, amikor az alkotmányossági szempontból lényegesen eltérő helyzetben lévőkre vonatkozik azonos szabályozás.¹⁰ A diszkrimináció-teszt másik

⁹ Ld. Alkotmány 70/A. § (1)-(3) bek.; 9/1990. (IV. 25.) AB hat.; 21/1990. (X. 4.) AB hat.; 7/1991. (II. 28.) AB hat., Indokolás III. 2., IV. 4-5.; 5/1991. (II. 16.) AB hat.; 19/1991. (IV. 23.) AB hat.; 26/1991. (V. 20.) AB hat., Indokolás II.; 27/1991. (V. 20.) AB hat.; 28/1991. (VI. 3.) AB hat., Indokolás I. A) 3.1., B)-C), F); 32/1991. (VI. 6.) AB hat., Indokolás V. 2.; 1441/B/1990. AB hat.; 1443/B/1990. AB hat.; 987/B/1990. AB hat., Indokolás II. 3.; 43/1991. (VII. 12.) AB hat.; 50/1991. (X. 3.) AB hat.; 59/1991. (XI. 19.) AB hat.; 6/1992. (I. 30.) AB hat.; 13/1992. (III. 25.) AB hat., Indokolás III. 1-2.; 18/1992. (III. 30.) AB hat., Indokolás IV. 5-6.; 26/1992. (IV. 30.) AB hat., Indokolás IV. 7-9.; 34/1992. (VI. 1.) AB hat., Indokolás III. 4-5.; 53/1992. (X. 29.) AB hat.; 54/1992. (X. 29.) AB hat.; 137/B/1991. AB hat.; 59/1992. (XI. 6.) AB hat.; 881/B/1991. AB hat., Indokolás III.; 61/1992. (XI. 20.) AB hat.; 191/B/1992. AB hat.; 73/1992. (XII. 28.) AB hat.; 4/1993. (II. 12.) AB hat., Indokolás C) III.; 15/1993. (III. 12.) AB hat., Indokolás 18.; 16/1993. (III. 12.) AB hat.; 26/1993. (IV. 29.) AB hat.; 28/1993. (IV. 30.) AB hat.; 54/1993. (X. 13.) AB hat., Indokolás II. 2-4.; 61/1993. (XI. 29.) AB hat.; 108/B/1992. AB hat., Indokolás II. 3.; 141/B/1993. AB hat., Indokolás II.; 12/1994. (III. 2.) AB hat., Indokolás II.; 22/1994. (IV. 16.) AB hat., Indokolás II. 3.; 35/1994. (VI. 24.) AB hat.; 46/1994. (X. 21.) AB hat., Indokolás II. 12., 20.; 57/1994. (XI. 17.) AB hat., Indokolás II. 1.; 60/1994. (XII. 24.) AB hat.; 424/B/1994. AB hat.; 1/1995. (II. 8.) AB hat.; 19/1995. (III. 28.) AB hat., Indokolás II. 6.; 831/B/1992. AB hat.; 45/1995. (VI. 30.) AB hat., Indokolás IV. 3.; 56/1995. (IX. 15.) AB hat., Indokolás III. 3.; 721/B/1995. AB hat., Indokolás 3.1.; 1/1996. (I. 26.) AB hat.; 659/B/1995. AB hat.; 1419/B/1995. AB hat., Indokolás II.; 22/1996. (VI. 25.) AB hat.; 45/1996. (X. 22.) AB hat., Indokolás II. 2.; 30/1997. (IV. 29.) AB hat., Indokolás II. 3., 5., III.; 36/1997. (VI. 11.) AB hat., Indokolás III. 4., IV. 1.; 598/B/1993. AB hat., Indokolás II. 4.; 1347/B/1996. AB hat.; 27/1999. (IX. 15.) AB hat., Indokolás IV. 2.; 8/2000. (III. 31.) AB hat., Indokolás III. 5.; 14/2000. (V. 12.) AB hat., Indokolás III. 4., IV. 5.; 10/2001. (IV. 12.) AB hat., Indokolás V. 1.3-7., 2.1-3.

¹⁰ Ld. 1/1995. (II. 8.) AB hat., Indokolás IV. 5. („eltérő ismérvek ellenére történt homogén csoportképzés”, „az állam a különböző helyzetek között – azzal, hogy az azokban rejlő lényeges különbözőségeket figyelmen kívül hagyja – egyenlőtlen elbánást eredményező módon azonosságot állapít meg”); 6/1997. (II. 7.) AB hat., Indokolás II. 2.; 36/1997. (VI. 11.) AB hat., Indokolás III. 4. Vö. a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló 2007. évi CLXXXIV. tv. [részletesen ld. Hámori Antal, *Vélemény az azonos neműek „há-*

eleme, az indokolthatósági próba tekintetében pedig arról van szó, hogy ha megállapítható: azonos csoportba tartozókról van szó (vagy eltérő helyzetben lévőkre vonatkozik azonos szabályozás), akkor a vizsgálat további része, hogy a fennálló megkülönböztetés tárgyilagos mérlegelés szerint (objektíve) ésszerű indokon nyugszik-e (nem önkényes-e),¹¹ az eltérő szabályozás kellő súlyú alkotmányos indokkal bír-e.¹²

Az összehasonlíthatósági/indokolthatósági próba a szükségességi/arányossági tesztnél puhább módszer. Hozzá tartozik azonban, hogy ha a megkülönböztetés alapjogok tekintetében áll fenn, akkor jellemzően alapjog-korlátozásról van szó. Ezért ebben az esetben az alapjogi teszt az irányadó. Az összehasonlíthatósági/indokolthatósági próba főszabályként csak a nem alapjogokat érintő megkülönböztetésre vonatkozik. A „végső határ” (a lényeges tartalom) azonban itt is irányadó: a megkülönböztetés nem sértheti az emberi méltóságot.¹³

Az Alkotmány általános rendelkezései között is több olyan norma van, melyek alapjogokra vonatkoznak: például a népszavazáshoz,¹⁴ a

zasságáról”, a bejegyzett élettársi kapcsolat szabályozásáról – az Alkotmánybíróság határozatainak tükrében, in Családi Jog 6 (2008/1) 20-31.]

¹¹ Ld. 16/1991. (IV. 20.) AB hat., Indokolás III. 1.; 35/1994. (VI. 24.) AB hat., Indokolás III. 2-4., 6.; 1/1995. (II. 8.) AB hat., Indokolás III. 7., IV. 2-4., 7., 11., 12.2.; 45/1995. (VI. 30.) AB hat., Indokolás IV. 3.; 743/B/1993. AB hat., Indokolás II.; 6/1997. (II. 7.) AB hat., Indokolás II. 1-2.; 30/1997. (IV. 29.) AB hat., Indokolás III.; 36/1997. (VI. 11.) AB hat., Indokolás III. 4., IV. 1.; 40/1997. (VII. 1.) AB hat., Indokolás II. 4.; 27/1999. (IX. 15.) AB hat., Indokolás IV. 2.; 10/2001. (IV. 12.) AB hat., Indokolás V. 1.3-7., 2.1-3. („tárgyilagos mérlegelés szerinti ésszerű indok” követelménye).

¹² Ld. 21/1990. (X. 4.) AB hat., Indokolás V. b) pont; 7/1991. (II. 28.) AB hat., Indokolás IV. 5.; 752/B/1990. AB hat., Indokolás II.; 18/1992. (III. 30.) AB hat., Indokolás IV. 6.; 34/1992. (VI. 1.) AB hat., Indokolás III. 5.1.; 53/1992. (X. 29.) AB hat., Indokolás II. 3.; 54/1992. (X. 29.) AB hat., Indokolás III.; 59/1992. (XI. 6.) AB hat., Indokolás II.; 881/B/1991. AB hat., Indokolás III.; 73/1992. (XII. 28.) AB hat., Indokolás II.; 22/1994. (IV. 16.) AB hat., Indokolás II. 4.; 1/1996. (I. 26.) AB hat., Indokolás II.; 10/2001. (IV. 12.) AB hat., Indokolás V. 1.3.

¹³ Ld. 61/1992. (XI. 20.) AB hat.; 35/1994. (VI. 24.) AB hat., Indokolás III. 2.; 6/1997. (II. 7.) AB hat., Indokolás II. 1-2.; 30/1997. (IV. 29.) AB hat., Indokolás III.; 36/1997. (VI. 11.) AB hat., Indokolás III. 4.; 27/1999. (IX. 15.) AB hat., Indokolás IV. 2.

¹⁴ Ld. Alkotmány 2. § (2) bek.; 987/B/1990. AB hat., Indokolás II. 2-3.

pártalapításhoz,¹⁵ a vállalkozáshoz,¹⁶ a tulajdonhoz,¹⁷ az örökléshez,¹⁸ a házasságkötéshez,¹⁹ a szociális biztonsághoz²⁰ és az egészséges környezethez²¹ való alapjogra. Ezek a többi alapjoggal azonos módon, erős alkotmányos védelemben részesülnek, azaz lényeges tartalmuk nem korlátozható, illetőleg a korlátozhatóság megítélésénél az úgynevezett szükségességi/arányossági teszt alkalmazandó.²²

A vállalkozás joga – mint a gazdasági alkotmányosság terén megfogalmazott jog – szorosan kapcsolódik az alapjogi katalógusban egyébként is szereplő munkához és foglalkozáshoz való joghoz.²³ Az

¹⁵ Ld. Alkotmány 3. § (1) bek.; 1154/B/1990. AB hat., Indokolás III. 1.; 24/1992. (IV. 21.) AB hat.; 14/2000. (V. 12.) AB hat., Indokolás III. 1.; 1515/B/1996. AB hat., Indokolás III. 1.3.

¹⁶ Ld. Alkotmány 9. § (2) bek.; 50/1991. (X. 3.) AB hat.; 881/B/1991. AB hat.; 73/1992. (XII. 28.) AB hat.; 54/1993. (X. 13.) AB hat.; 61/1993. (XI. 29.) AB hat.; 21/1994. (IV. 16.) AB hat.; 41/1995. (VI. 17.) AB hat., Indokolás II. 1. e)-f) pont, 3.; 1419/B/1995. AB hat., Indokolás II.

¹⁷ Ld. Alkotmány 13. § (1)-(2) bek.; 7/1991. (II. 28.) AB hat.; 16/1991. (IV. 20.) AB hat.; 19/1991. (IV. 23.) AB hat.; 27/1991. (V. 20.) AB hat.; 28/1991. (VI. 3.) AB hat.; 32/1991. (VI. 6.) AB hat., Indokolás V. 1.7.; 1443/B/1990. AB hat.; 6/1992. (I. 30.) AB hat.; 13/1992. (III. 25.) AB hat.; 17/1992. (III. 30.) AB hat.; 18/1992. (III. 30.) AB hat.; 24/1992. (IV. 21.) AB hat.; 33/1992. (V. 29.) AB hat.; 59/1992. (XI. 6.) AB hat.; 2299/B/1991. AB hat.; 4/1993. (II. 12.) AB hat., Indokolás VI., VIII.; 15/1993. (III. 12.) AB hat.; 16/1993. (III. 12.) AB hat.; 26/1993. (IV. 29.) AB hat., Indokolás II. 7.; 29/1993. (V. 6.) AB hat.; 64/1993. (XII. 22.) AB hat.; 35/1994. (VI. 24.) AB hat.; 831/B/1992. AB hat., Indokolás II. 3.2.1.; 41/1995. (VI. 17.) AB hat., Indokolás II. 2.; 43/1995. (VI. 30.) AB hat. (Indokolás II.); 45/1995. (VI. 30.) AB hat., Indokolás I. 2., IV.; 56/1995. (IX. 15.) AB hat., Indokolás II. 3.; 81/1995. (XII. 21.) AB hat.; 595/B/1992. AB hat., Indokolás II. 3.; 743/B/1993. AB hat.; 36/1997. (VI. 11.) AB hat., Indokolás III.; 40/1997. (VII. 1.) AB hat., Indokolás II. 4.; 598/B/1993. AB hat., Indokolás II. 3.; 1347/B/1996. AB hat.; 936/D/1997. AB hat.; 8/2000. (III. 31.) AB hat.; 10/2001. (IV. 12.) AB hat. (Indokolás IV.).

¹⁸ Ld. Alkotmány 14. §; 672/B/1990. AB hat., Indokolás utolsó bekezdés; 28/1991. (VI. 3.) AB hat., Indokolás I. B); 936/D/1997. AB hat.

¹⁹ Ld. Alkotmány 15. §; 22/1992. (IV. 10.) AB hat.

²⁰ Ld. Alkotmány 17. §, vö. uo. 70/E. § (1)-(2) bek.; 5/1991. (II. 16.) AB hat.; 772/B/1990. AB hat., Indokolás 5-7.; [24/1991. (V. 18.) AB hat.]; 32/1991. (VI. 6.) AB hat., Indokolás V. 4.; 26/1993. (IV. 29.) AB hat.; 45/1995. (VI. 30.) AB hat.; 81/1995. (XII. 21.) AB hat.; 659/B/1995. AB hat.; 1419/B/1995. AB hat., Indokolás II.; 36/1997. (VI. 11.) AB hat., Indokolás III. 3., 6-7.; 32/1998. (VI. 25.) AB hat.

²¹ Ld. Alkotmány 18. §, 70/D. § (1)-(2) bek.; 996/G/1990. AB hat.; 28/1994. (V. 20.) AB hat.

²² Ld. Alkotmány 8. § (2) bek.

²³ Ld. uo. 70/B. § (1)-(4) bek.; 137/B/1991. AB hat., Indokolás I. 7.; 1178/B/1991. AB hat.; 54/1993. (X. 13.) AB hat.; 21/1994. (IV. 16.) AB hat.; 22/1994. (IV. 16.) AB hat., Indokolás II. 2-4.; 46/1994. (X. 21.) AB hat., Indokolás II. 4.; 60/1994. (XII. 24.) AB hat., Indoko-

Alkotmánybíróság értelmezése szerint a vállalkozás joga a foglalkozás szabad megválasztásához való alkotmányos alapjog egyik aspektusa.²⁴

A házasságkötéshez való alapvető jog az Alkotmánybíróság ítélkezési gyakorlatában az önrendelkezési jog részét képezi, így ugyancsak az Alkotmány alapjogi védelmében részesül.²⁵ Ez a jog, illetve szabadság egy férfi és egy nő jogaként lett meghatározva.²⁶

A szociális biztonsághoz való alapjog, melyre a „rendkívüli helyzetek” kapcsán utaltam, és az egészséges környezethez való alapjog megjelenik az Alkotmány alapjogi katalógusában is.²⁷ Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint az egészséges környezethez való jog a Magyar Köztársaságnak azt a kötelezettségét is magában foglalja, hogy az állam a természetvédelem jogszabályokkal biztosított szintjét nem csökkentheti, kivéve, ha ez más alapjog vagy alkotmányos érték érvényesítéséhez elkerülhetetlen, a védelmi szint csökkentésének mértéke az elérni kívánt célhoz képest azonban ekkor sem lehet aránytalan, azaz a jogvédelmi szint csökkentésének tilalma (a jog korlátozása) az alapjog-korlátozás ismérvei szerint nyert rögzítést. Ez a követelmény (az alapjogi védettség) nemcsak a természetvédelemre, hanem a környezetvédelemre általában is irányadó. A taláros testület álláspontja szerint az Alkotmányban meghatározott egészséges környezethez való jog ugyan nem alanyi alapjog (alánya a határozati megfogalmazás szerint az „emberiség” és a „természet” lehetne), viszont ez a sajátossága nem változtat alkotmányos (alapjogi) védettségén. E jog az élethez való jog objektív, intézményvédelmi oldalának egyik része: az emberi élet természeti alapjainak fenntartására vonatkozó állami köteletséget nevesíti külön alkotmányos „jogként”.²⁸

lás IV. 5.; 41/1995. (VI. 17.) AB hat., Indokolás II. 1. e)-f) pont; 1419/B/1995. AB hat., Indokolás II.; 52/1996. (XI. 14.) AB hat., Indokolás II. 1.3.; 40/1997. (VII. 1.) AB hat., Indokolás II. 3.

²⁴ Ld. 54/1993. (X. 13.) AB hat., Indokolás II. 1.; 41/1995. (VI. 17.) AB hat., Indokolás II. 1. e) pont.

²⁵ Ld. Alkotmány 54. § (1) bek.; 22/1992. (IV. 10.) AB hat., Indokolás II. 1-5. [vö. pl. 8/1990. (IV. 23.) AB hat., Indokolás III.; 57/1991. (XI. 8.) AB hat., Indokolás A) IV. 3.; 1/1994. (I. 7.) AB hat., Indokolás III. 2.2.; 75/1995. (XII. 21.) AB hat., Indokolás II. 5.; 24/1996. (VI. 25.) AB hat., Indokolás II. 2.; 1234/B/1995. AB hat., Indokolás II. 4.1.2.].

²⁶ Ld. Alkotmány 15. §; 14/1995. (III. 13.) AB hat., Indokolás II.; 75/2007. (X. 19.) AB hat., Indokolás III. 3.

²⁷ Ld. Alkotmány 70/D. § (1)-(2) bek., 70/E. § (1)-(2) bek.

²⁸ Ld. 28/1994. (V. 20.) AB hat., rendelkező rész 1. pont, Indokolás III. 2. a) pont, 3. a) pont, IV., V. 2.

Az Alkotmány „Alapvető jogok és kötelességek” című fejezetében – az említettekén túl – a következő alapvető szabadságok és jogok is szerepelnek: a jogorvoslathoz való jog,²⁹ az utazási és letelepedési szabadság (szabad mozgáshoz való jog),³⁰ a jóhírnévhez, a magánlakás sérthetetlenségéhez, a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog,³¹ a közérdekű adatok megismeréséhez való jog,³² a sajtó szabadsága,³³ a békés gyülekezés joga,³⁴ az egyesülési jog,³⁵ a petíciós jog,³⁶ a menedékjog,³⁷ a választójog, a közügyek vitelében való részvétel joga, a közhivatal viselésének joga,³⁸ a szervezet-alakításhoz való jog, a sztrájkjog,³⁹ a lehető legmagasabb szintű testi

²⁹ Ld. Alkotmány 57. § (5) bek. (vö. uo. 70/K. §); 32/1990. (XII. 22.) AB hat.; 27/1991. (V. 20.) AB hat.; 5/1992. (I. 30.) AB hat.; 1437/B/1990. AB hat.; 831/B/1992. AB hat., Indokolás II. 3.1.; 513/B/1994. AB hat., Indokolás II.; 55/2001. (XI. 29.) AB hat., Indokolás IV. 8.; 1515/B/1996. AB hat., Indokolás III. 1.9.; 90/2007. (XI. 14.) AB hat., Indokolás V. 2.; 77/2008. (V. 29.) AB hat., Indokolás III. 2.

³⁰ Ld. Alkotmány 58. § (1)-(3) bek.; 60/1993. (XI. 29.) AB hat.; 46/1994. (X. 21.) AB hat., Indokolás II. 7-8.; 3/1998. (II. 11.) AB hat., Indokolás II. 1.1.; 55/2001. (XI. 29.) AB hat., Indokolás IV. 5., 7.; 75/2008. (V. 29.) AB hat., Indokolás III. 2.1-4.

³¹ Ld. Alkotmány 59. § (1)-(2) bek.; 2/1990. (II. 18.) AB hat.; 11/1990. (V. 1.) AB hat.; 20/1990. (X. 4.) AB hat.; 15/1991. (IV. 13.) AB hat.; 32/1992. (V. 29.) AB hat., Indokolás III. 3-4., IV. 1-2.; 21/1993. (IV. 2.) AB hat.; 34/1994. (VI. 24.) AB hat., Indokolás III. 2., V.; 60/1994. (XII. 24.) AB hat.; 1115/B/1995. AB hat., Indokolás II.; 55/2001. (XI. 29.) AB hat., Indokolás IV. 6.

³² Ld. Alkotmány 61. § (1) bek.; 32/1992. (V. 29.) AB hat.; 34/1994. (VI. 24.) AB hat., Indokolás III. 3., IV. 5-6.; 60/1994. (XII. 24.) AB hat.; 19/1995. (III. 28.) AB hat.; 55/2001. (XI. 29.) AB hat., Indokolás IV. 6.

³³ Ld. Alkotmány 61. § (2) bek.; 37/1992. (VI. 10.) AB hat., Indokolás II. 2-4., III-IV.

³⁴ Ld. Alkotmány 62. § (1)-(2) bek.; 30/1992. (V. 26.) AB hat., Indokolás III. 2.1.; 55/2001. (XI. 29.) AB hat.; 75/2008. (V. 29.) AB hat.

³⁵ Ld. Alkotmány 63. § (1)-(3) bek.; 26/1992. (IV. 30.) AB hat., Indokolás IV. 9.; 22/1994. (IV. 16.) AB hat.; 41/1995. (VI. 17.) AB hat.; 21/1996. (V. 17.) AB hat.; 58/1997. (XI. 5.) AB hat.; 1515/B/1996. AB hat., Indokolás III. 1.13.

³⁶ Ld. Alkotmány 64. §; 987/B/1990. AB hat., Indokolás II. 2.; 51/1991. (X. 19.) AB hat.; 17/1994. (III. 29.) AB hat., Indokolás III.; 52/1996. (XI. 14.) AB hat., Indokolás II. 1.5.; 1515/B/1996. AB hat., Indokolás III. 1.11., IV. 1.

³⁷ Ld. Alkotmány 65. § (1)-(2) bek.

³⁸ Ld. uo. 70. § (1)-(6) bek.

³⁹ Ld. uo. 70/C. § (1)-(3) bek.; 26/1992. (IV. 30.) AB hat.; 41/1995. (VI. 17.) AB hat.; 58/1997. (XI. 5.) AB hat.; 1515/B/1996. AB hat., Indokolás III. 1.13.

és lelki egészséghez való jog,⁴⁰ a művelődéshez való jog,⁴¹ a tudományos és művészeti élet szabadsága, a tanszabadság és a tanítás szabadsága^{42, 43}

II. AZ ÉLETHEZ VALÓ JOG „ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI GYAKORLATÁNAK” „VONATKOZÁSAI”

Az alábbiakban a minden más jogot megelőző, azok feltételeként (alapjaként, forrásaként, eredőjeként) létező élethez való jog „alkotmánybírói gyakorlatának” „vonatkozásait” érintem (három témakörben: halálbüntetés, abortusz, „eutanázia”).

Az Alkotmány 54. §-ának (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani. Az emberi méltósághoz való jog az emberi státus meghatározójaként, az élethez való joggal fennálló egységben korlátozhatatlan;⁴⁴ az „anyajog” mivoltából levezetett egyes részjogai azonban, bármely alapjoghoz hasonlóan, az Alkotmány 8. §-ának (2) bekezdése szerint korlátozhatók.⁴⁵ Az alaptörvény 56. §-a kimondja, hogy a Magyar Köztársaságban minden ember jogképes.

⁴⁰ Ld. Alkotmány 70/D. § (1)-(2) bek. A „lehető” vonatkozásában ld. pl. Hámori Antal, *Kártérítési felelősség a fogyatékossgal való születés miatt?*, in *Magyar Jog* 54 (2007/2) 92-100.

⁴¹ Ld. Alkotmány 70/F. § (1)-(2) bek.; 35/1995. (VI. 2.) AB hat.

⁴² Ld. Alkotmány 70/G. § (1)-(2) bek.; 30/1992. (V. 26.) AB hat., Indokolás III. 2.1.; 34/1994. (VI. 24.) AB hat., Indokolás III. 1., IV. 1., 3., 5., V.; 24/1996. (VI. 25.) AB hat.; 14/2000. (V. 12.) AB hat., Indokolás III. 3., IV. 1.

⁴³ Vonatkozó irodalom pl. Balogh Zsolt, Holló András, Kukorelli István, Sári János, *Az Alkotmány magyarázata*, Bp. 2003. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. 738 (ld. 210-227., és az egyéb kapcsolódó részek – „Általános rendelkezések”: 33-295.; „Alapvető jogok és kötelességek”: 527-710).

⁴⁴ Ld. 64/1991. (XII. 17.) AB hat., Indokolás D) 2. b) pont; 75/1995. (XII. 21.) AB hat., Indokolás II. 9.; 1234/B/1995. AB hat., Indokolás II. 4.1.2.; 36/2000. (X. 27.) AB hat., Indokolás III. 2.1., IV. 2.4.; 22/2003. (IV. 28.) AB hat., Indokolás IV. 4.

⁴⁵ Ld. 75/1995. (XII. 21.) AB hat., Indokolás II. 5., 9.; 1234/B/1995. AB hat., Indokolás II. 4.1.2.; 36/2000. (X. 27.) AB hat., Indokolás III. 2.1.; 22/2003. (IV. 28.) AB hat., Indokolás IV. 4.

1. A halálbüntetés alkotmányellenessége

Az élethez való joggal, eme, teljes tartalmában „érinthatetlen lényeggel” kapcsolatos első alkotmánybírószági határozat a halálbüntetés alkotmányellenességét 1990-ben megállapító döntés.⁴⁶ Ennek értelmében a halálbüntetésre vonatkozó rendelkezések az élethez és az emberi méltósághoz való jog *lényeges tartalma* korlátozásának tilalmába ütköznek.⁴⁷ „Az élettől és az emberi méltóságtól halálbüntetéssel való megfosztásra vonatkozó rendelkezések ugyanis az élethez és az emberi méltósághoz való alapvető jog lényeges tartalmát nemcsak korlátozzák, hanem az életnek és az emberi méltóságnak, illetve az ezt biztosító jognak a teljes és helyrehozhatatlan megsemmisítését engedik meg.”⁴⁸

A határozat indokolásában foglaltak alapján meg lehet állapítani, hogy az Alkotmánybíróság a halálbüntetés alkotmányellenességének megállapítását nem az alaptörvény 54. §-ának (1) bekezdésére, hanem 8. §-ának (2) bekezdésére alapította, vagyis a testület (tagjainak többsége) szerint a halálbüntetés nem feltétlenül minősül az élet és az emberi méltóság, illetőleg az ezt biztosító jog *önkéntes* megfosztásának.⁴⁹ Az indokolás szerint: „Az Alkotmány 54. §-ának (1) bekezdése azt állapítja meg, hogy az élettől és az emberi méltóságtól »senkit nem lehet önkényesen megfosztani«. E tilalom megfogalmazása egyúttal nem zárja ki az élettől és az emberi méltóságtól történő nem önkényes megfosztás lehetőségét. A halálbüntetés törvényi megengedése alkotmányosságának megítélésénél azonban az Alkotmány 8. §-ának (2) bekezdése az irányadó, ... Az Alkotmány 8. § (2) bekezdésének hatályos rendelkezése szerint »a Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja.«⁵⁰

A következtetést alátámasztja a határozat indokolásának a következő pontja is: „Az Alkotmány 8. § (2) bekezdésének az 1990. június 19-i alkotmánymódosítással beiktatott rendelkezése és az 54. § (1) bekezdésének idézett szövege nincs összhangban. Az Országgyűlésre hárul az a feladat, hogy az összhangot megteremtse.”⁵¹ Az indokolásnak egy másik, kevésbé határozott megfogalmazása szerint, a halálbüntetés

⁴⁶ Ld. 23/1990. (X. 31.) AB hat.

⁴⁷ Ld. uo., Indokolás IV.; és Alkotmány 8. § (2) bek.

⁴⁸ Ld. 23/1990. (X. 31.) AB hat., Indokolás IV.

⁴⁹ Ld. uo.

⁵⁰ Ld. uo.

⁵¹ Ld. uo. V. 1.

eltörlésére irányuló nemzetközi jogfejlődés ismertetése kapcsán: „A magyar alkotmányfejlődés is ebben az irányban halad, amikor a halálbüntetést még nem egyértelműen kizáró 54. § (1) bekezdésének megalkotását követően a 8. § (2) bekezdésének új megszövegezésével kizárja alapvető jog lényeges tartalmának törvényi korlátozását.”⁵²

A „kollíziót” Schmidt Péter alkotmánybíró különvéleményéből is „kiolvashatjuk”. E szerint: „A hatályos Alkotmány 8. és 54. szakaszai egymásnak ellentmondó rendelkezést tartalmaznak. Míg az 54. § (1) bekezdése az élettől való önkényes megfosztást tiltja és ezzel nem helyezi hatályon kívül a halálbüntetés lehetőségét, addig az időben később keletkezett 8. § (2) bekezdése még törvények útján sem engedi meg az alapvető jogok lényeges tartalmának korlátozását. Ebből már levezethető a halálbüntetés tilalma is.” (Schmidt Péter amiatt fogalmazott meg egyedülként különvéleményt, mert álláspontja szerint: az egymással ellentétes alkotmányi rendelkezések feloldása az alkotmányozási hatalommal rendelkező Országgyűlés joga és kötelessége, ezt a jogkört az Alkotmánybíróság nem veheti át; a testületnek le kellett volna szögezni hatáskörének hiányát és fel kellett volna hívni az Országgyűlés figyelmét az ellentmondás kiküszöbölésének szükségességére.)⁵³

Az Alkotmánybíróság Teljes Ülésén felszólalt Györgyi Kálmán legfőbb ügyész ugyancsak felhívta a testület figyelmét arra, hogy „az Alkotmány 54. § (1) bekezdése alapján a halálbüntetés önkényessége nem mondható ki, a döntéshez az Alkotmány 8. § (2) bekezdésének és az 54. § (1) és (2) bekezdéseinek komplex, egymásra vonatkoztatott értelmezése szükséges”. Az ő meggyőződése szerint is a leghitelesebb fórum e döntés meghozatalára az Országgyűlés lenne, de nem vitatta el „az alkotmányos helyzetet, hogy az Alkotmánybíróság a törvény erejénél fogva nem kerülheti ki az érdemi választást”.⁵⁴

Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön, továbbá Sólyom László alkotmánybírók párhuzamos véleményéből kiderül, hogy ők – épp úgy, mint az indítványozó (a Halálbüntetést Ellenzők Ligája nevében eljáró

⁵² Ld. *uo.* 4. Az Alkotmánybíróság a halálbüntetést lehetővé tevő jogszabályok alkotmányellenességét kimondó és azokat megsemmisítő határozatának indokolásául megfogalmazottakban az Alkotmány 8. §-ának (1) és (4) bekezdését is meghívatkozta (*ld. uo.* IV).

⁵³ Ld. *uo.*, Schmidt Péter alkotmánybíró különvéleménye. *Vö. uo.*, Sólyom László alkotmánybíró párhuzamos véleménye 1.

⁵⁴ Ld. *uo.*, Indokolás II. 3.; és az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. tv. (a továbbiakban: *Abtv.*) 30. § (4) bek.

Horváth Tibor)⁵⁵ – az Alkotmány 54. §-ának (1) bekezdése alapján is alkotmányellenesnek tartották a halálbüntetést, azaz szerintük az akkor is önkényes, ha törvény szabályozza, törvényes okból, törvényes eljárásban kerül kiszabásra. Az Alkotmánybíróság által szakértői vélemény elkészítésére felkért Sajó András szerint is önkényes és kegyetlen a halálbüntetés, sérti az emberi méltóságot, s ellentétes a jogállamiság eszméjével, alkotmányellenes.⁵⁶

Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön alkotmánybírák párhuzamos véleményükben kifejtik:

„1. Az emberi jogokról szóló nemzetközi egyezmények elismerésével Magyarország kötelezettséget vállalt az általános emberi jogoknak, mint alapvető értékeknek az elismerésére. Az Alkotmány 7. § (1) bekezdése értelmében a Magyar Köztársaság jogrendszere elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait, biztosítja továbbá a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangját.

2. A hatályos nemzetközi jog emberi jogi dokumentumainak kiindulópontja az emberi méltóság. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya »az emberi közösség valamennyi tagja veleszületett méltóságáról« szól, és az emberi méltóságot a jogok végső forrásának tekinti akkor, amikor arra a felismerésre utal, hogy »az emberi jogok az emberi lény veleszületett méltóságából erednek«.

3. Az emberi méltóság, mint a személyiség integritása, az emberi élettel együtt az emberi lényegét jelenti. A méltóság ember voltunknak és értékünknek fölemelő és feltétlen tiszteletet parancsoló volta, emberi lényegünk rangja. Ugyanígy a priori érték mint az élet s a létezés emberdimenzióját fejezi ki. Emberlét és emberi méltóság egymástól elválaszthatatlanok. Mindkettő az ember elidegeníthetetlen, immanens, lényegi sajátja. Létezésre méltónak lenni: emberségre való méltóságot jelent, így külön-külön az emberi élet és az emberi méltóság tulajdonképpen kezelhetetlenek.

4. Az ember létezése és méltósága, mint maga az emberi egység, valójában nem is jog, mert az emberi lényeg a jog számára tulajdonképpen transzcendens, azaz hozzáférhetetlen. Az emberi jogok katalógusában és a modern alkotmányokban az emberi élet és méltóság ezért elsősorban nem is mint alapjogok, hanem mint a jogok forrásai, mint jogon kívüli értékek szerepelnek, amelyek sérthetetlenek. E sérthetetlen értékek tiszteletben tartásáról és védelméről kell a jognak gondoskodnia.

⁵⁵ Ld. 23/1990. (X. 31.) AB hat., Indokolás I.

⁵⁶ Ld. uo. II. 2.; és Abtv. 25. § (2) bek.

Ez a védelem – és csakis ez – viszont már a jog dimenziója. Az itt belépő jog különféle terebélyű »tilalomfákat« és garanciákat állít fel mindenki számára, így az állam számára is.

5. Az Alkotmány 54. §-ának (1) bekezdése tehát akkor, amikor az élethez és a méltósághoz való veleszületett jogokat tételezi – figyelemmel az Alkotmány 8. § (1) bekezdésében írt sérthetetlen és elidegeníthetetlen jelzőkre is –, olyan, a jogi értékeket is megelőző kategóriákról rendelkezik, amelyek a lehető legteljesebb jogi oltalomban kell hogy részesüljenek és amely értékekkel szembeni követelmények – mint valószínű jogi tilalmak – korlátlanok, vagyis az államot is kötik. Az állam tehát azért nem foszthatja meg büntető hatalmánál fogva az embert az élettől és az emberi méltóságtól, mert a halálbüntetéssel az Alkotmányban védett fenti értékeket önkényesen átrendezi. Önkényesen: mert az emberi lét és méltóság az értékek rangsorában minden értéket megelőz, itt az emberi jogok forrásáról, eredőjéről és alapjáról, azaz a jog által is sérthetetlen és elidegeníthetetlen értékekről van szó. A halálbüntetés ennek folytán önkényes, és ezért alkotmányellenes.

6. Mivel az Alkotmány 54. § (1) bekezdése az élettől és az emberi méltóságtól való önkényes megfosztást tilalmazza, az Alkotmány szerint kell, hogy maradjon tere a nem önkényes megfosztásnak is. Ezért nem állítható, hogy az élettől való minden megfosztás fogalmilag jogtalan, azaz önkényes.

Az élettől való megfosztás csak jogi síkon nem történhet meg, de az ugyanolyan értékrendek – azaz a más ember léte és méltósága – egymással már versenghetnek. A jog ebben az esetben már nem az értékeket rendezi át, hanem helyzeteket rendez: a jogos védeleminél, vagy más, nem önkényes megfosztás esetében nem a halálbüntetés jogát ismeri el, hanem a nem önkényes védekezés minőségét oltalmazza az önkényességgel szemben.⁵⁷

Sólyom László alkotmánybíró párhuzamos véleménye szerint az Alkotmány 54. §-ában írott önkényesség olyan speciális értelmezést kíván meg, amely csakis az élethez és méltósághoz való jogra érvényes.⁵⁸ Miként kifejti: az emberi méltósághoz és az élethez való jog alapvetően különbözik minden más jogtól. „Ez a jog az osztatlan és egész embert érinti – míg minden más jog elvont »szerepeket«, rész-aspektusokat szabá-

⁵⁷ Ld. 23/1990. (X. 31.) AB hat., Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön alkotmánybírák párhuzamos véleménye (a 6. pontban foglaltakat vö. uo. Sólyom László alkotmánybíró párhuzamos véleménye 4.).

⁵⁸ Ld. uo., Sólyom László alkotmánybíró párhuzamos véleménye 2. c) és d) pont.

lyoz.” „Az élethez és méltósághoz való jog, mint az ember jogi státuszának alapja, egyszerre a legszemélyesebb és a legáltalánosabb. A többi jog korlátozható, majd helyreállítható; elvonásuk annyiban is csak részleges lehet, hogy korlátozásuk más jogok érvényesülését nem zárja ki. Számos jog teljes egészében elvehető, majd ismét megszerezhető. Elvonásuk végső határa éppen az ember élethez és méltósághoz való joga (ami nem jelenti azt, hogy e végső határig elmenni minden esetben alkotmányos lenne). Ezzel szemben az élethez és méltósághoz való jog csak elvehető, mégpedig csakis visszafordíthatatlanul, és akkor minden más jog is megszűnik. Az élethez és méltósághoz való jog oszthatatlansága folytán elvileg korlátozhatatlan, s egyben minden más jog korlátozásának elvi határa.” (Az ember méltósága nem függ tudati vagy erkölcsi állapotától, hanem életével adva van; emberi státusza azért kétségbevonhatatlan, mert élete méltóságánál fogva érinthetetlen.)⁵⁹

„Az Alkotmány 8. §-a határt szab az alapjogok korlátozhatóságának. »Lényeges tartalmukat« eleve kivonja a törvényhozó, azaz az állam rendelkezése alól, másrészt a legfontosabb alapjogok gyakorlásának felfüggesztését vagy korlátozását rendkívüli állapot, szükségállapot, vagy veszélyhelyzet idején sem engedi meg. Az élethez és méltósághoz való jog viszont fogalmilag korlátozhatatlan, csak teljesen és végérvényesen lehet megfosztani tőlük az embert, azaz nem lehet különbséget tenni korlátozható rész és »lényeges tartalom« között. Az élethez és emberi méltósághoz való jog maga a lényeges tartalom, s ezért az állam nem rendelkezhet fölötte. E jogok minden más alapjog lényeges tartalmának is részét képezik, hiszen az összes többi alapjog forrásai és feltételei, továbbá azok korlátozhatóságának abszolút határai. Ebből az következik, hogy az élethez és méltósághoz való jogtól megfosztás fogalmilag »önkéntes«. Az állam az Alkotmány egész alapjogi koncepciójával kerül szembe, ha a halálbüntetés lehetővé tételével és szabályozásával rendelkezik az emberi élethez és méltósághoz való jog elvételéről. Ezért az Alkotmány 54. § (1) bekezdése sem értelmezhető úgy, hogy mint »nem-önkéntes« megfosztást, lehetővé tenné a halálbüntetést. Ellenkezőleg, a halálbüntetés alkotmányellenes. A halálbüntetés tehát nem azért önkéntes, mert az élethez való jog lényeges tartalmát korlátozza, hanem azért, mert az élethez és méltósághoz való jog – sajátosságai folytán – eleve korlátozhatatlan. Ezért nem is kellett az Alkotmány 8. § (2) és (3) bekezdésének az 1990. évi XL. törvénnyel való módosítása ahhoz, hogy a halálbüntetés alkotmányellenessé váljék. Az

⁵⁹ Ld. uo. 3.

Alkotmány 54. § (1) bekezdésében szereplő »önkényesség« fogalmát akkor sem lehetett úgy értelmezni, hogy az – mint nem-önkényest – lehetővé tenné a törvényes eljárásban kiszabott halálbüntetést, amikor az Alkotmány 8. §-ának (3) bekezdése még megengedte az alapvető jog gyakorlásának olyan korlátozását, »amely az állam biztonsága, a belső rend, a közbiztonság, a közegészség, a közkerölcs vagy mások alapvető jogainak és szabadságának a védelme érdekében szükséges«. A halálbüntetés már ekkor is alkotmányellenes volt, mert az élethez és méltósághoz való jog vonatkozásában mindenfajta és bármely alapon nyugvó korlátozás lehetősége elvileg kizárt.⁶⁰

Zlinszky János alkotmánybíró párhuzamos véleménye szerint az „eleve önkényes” a halálbüntetésre vonatkozólag az Alkotmányból nem vezethető le: „az Alkotmány eredetileg a halálbüntetést, ha azt törvény alapján rendes bírói eljárásban szabták ki, nem tekintette önkényesnek”,⁶¹ annak okán azonban, hogy „ma a halálbüntetés szükségessége nem igazolt”, „a halálbüntetés alkalmazása a törvényhozó hatalmi döntésén – vagy annak fenntartásán alapul: önkényes”.⁶²

Az Alkotmánybíróság e határozatának indokolásában rögzítette: „Az emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot és minden mást megelőző legnagyobb érték. Az emberi élethez és méltósághoz való jog ugyancsak egységet alkotó olyan oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog, amely számos egyéb alapjognak forrása és feltétele. Az emberi élethez és méltósághoz mint abszolút értékhez való jog korlátot jelent az állam büntetőhatalmával szemben.”⁶³

Szabó András alkotmánybíró párhuzamos véleményében szereplő megfogalmazás szerint: „Az állam büntetőhatalmának nincs joga életet elvenni. Alkotmányos jogállam nem akasztat!”⁶⁴

A taláros testületnek e határozata alapján – véleményem szerint – megállapítható, hogy az alkotmánybírák többsége által képviselt álláspont a következő: a halálbüntetés törvényi szintű szabályozás, törvénynek megfelelő eljárás esetén nem önkényes, ezért alkotmányos lehet (az állam rendelkezhet az ember élete felett), feltéve, hogy az alkotmány nem mondja ki, hogy „alapvető jog lényeges tartalmát törvény sem

⁶⁰ Ld. uo.

⁶¹ Ld. uo., Zlinszky János alkotmánybíró párhuzamos véleménye 1.

⁶² Ld. uo. 4.

⁶³ Ld. uo., Indokolás V. 2.

⁶⁴ Ld. uo., Szabó András alkotmánybíró párhuzamos véleménye 2.

korlátozhatja”.⁶⁵ E felfogás szerint tehát a halálbüntetés alkotmányjogi minősítése vonatkozásában az *írott* „jog” (az állami „törvény”, az állam „törvényében” foglalt akarat) „megelőzi” az „*íratlan*” lényeges tartalmat, „érinthetetlen lényegét” (az emberi lényegét, az ember életét és méltóságát). Azt a véleményt, hogy a halálbüntetés törvényi szintű szabályozás, törvénynek megfelelő eljárás esetén is önkényes, ezért alkotmányellenes, függetlenül az Alkotmány 8. §-ának (2) bekezdésében foglalt rendelkezéstől, azaz akkor is, ha az alaptörvény szó szerint nem mondja ki, hogy alapvető jog lényeges tartalmát törvény sem korlátozhatja („eleve önkényesség” szintje), Lábady Tamás, Sólyom László és Tersztyánszky Ödön képviselték egyértelműen.

2. A magzat élethez való joga

A következőkben a magzat élethez való jogának (jogi helyzetének) alkotmánybíróági minősítését tárgyalom. Az Alkotmánybíróóság (tagjainak túlnyomó többsége) – az abortusz szabályozásának alkotmányossági vizsgálata keretében – a magzat vonatkozásában az élethez való jognak mindössze az objektív, intézményes védelmi körét (oldalát) látta biztosítandónak, tekintettel arra, hogy álláspontja szerint a magzat alkotmányjogi értelemben nem minősül embernek, jogalanynak; – a magzat élethez és méltósághoz való joga nem alanyi, nem teljes (a magzat életére az állam objektív, intézményes életvédelmi kötelessége terjed ki).⁶⁶

A testület 1991-ben meghozott úgynevezett első abortusz-határozatában megállapította: „a terhesség megszakítására vonatkozó szabályok rendeletben való meghatározása alkotmányellenes”.⁶⁷ Az indokolásban foglaltak szerint „A terhességmegszakítás szabályozása és az élethez való jog közötti kapcsolat is azért követeli meg, hogy az abortuszról törvény rendelkezék, mert e szabályozás mikéntjével szükségképpen állást kell foglalni a magzat jogi státusza tekintetében. Gyökeresen mások, s egymást kizáróak ugyanis a szabályozás lehetőségei attól függően, hogy a magzatot jogilag embernek tekintjük-e vagy sem. Az összefüggés fordítva is érvényes: adott szabályozás csakis a magzat meghatározott

⁶⁵ Ld. Alkotmány 8. § (2) bek.

⁶⁶ Ld. 64/1991. (XII. 17.) AB hat., 48/1998. (XI. 23.) AB hat.

⁶⁷ Ld. 64/1991. (XII. 17.) AB hat., rendelkező rész; vö. uo., Indokolás B) rész.

jogi minősítésével állhat összhangban.”⁶⁸ A határozat indokolása azt is tartalmazza, hogy az élethez való jog és a (női, anyai) méltósághoz (önrendelkezéshez) való jog összefüggése az abortusszal megköveteli, hogy a „terhesség”-megszakításról törvény rendelkezzen.⁶⁹ Mivel az államnak a magzati élet védelmére fennálló kötelezettsége – a testület szerint – nem teljes, „lehetséges, hogy vele szemben más jogokat mérlegeljenek”; „A magzati élet védelmére irányuló állami kötelezettséget így korlátozhatja például az anya egészséghez való joga, vagy önrendelkezési joga.”⁷⁰

Az Alkotmánybíróság összefoglalóan megállapítja: „a művi terhességmegszakításról azért kell mindig törvényben rendelkezni, mert bármely szabályozása magában foglalja a magzat jogalanyiságáról, és ebből folyóan a magzat élethez való alanyi jogáról való döntést.”⁷¹

A határozat szerint a „terhesség”-megszakítás feltételeit szabályozó (két) rendelet alkotmányellenes, „mivel az abortusz szabályozása egyben a magzat jogi státuszáról való döntés, tehát az Alkotmány 54. és 56. §-ára vonatkozik, és ez az Alkotmány 8. § (2) bekezdése értelmében csakis törvényben történhet.”⁷²

Mindezek az érvelések tehát a magzat jogalanyiságáról való törvényi döntést kívánják meg; a döntést az élethez és az emberi méltósághoz való jogot meghatározó 54. §-ra, és a minden ember jogképességét kimondó 56. §-ra vonatkoztatják, „*utalva*” arra, hogy az élethez és az emberi méltósághoz való jog, valamint a jogképességhez való jog alapvető jogok, az azokra vonatkozó szabályokat törvényben kell megállapítani [Alkotmány 8. § (2) bekezdés]. Ez azonban logikailag – véleményem szerint – feltételezi (magában foglalja) a „*természetest*”, hogy a magzat *alkotmányjogi* is ember; az ugyanis nem vitás, hogy az Alkotmány 54. és 56. §-a az alkotmányjogi értelemben is embernek minősülő lényre vonatkozik (még ha e rendelkezések az állam objektív, intézményes életvédelmi kötelességére is kiterjednek). A „szabályozás” csak akkor vonatkozhat a magzat szempontjából ezekre az alkotmányi §-okra (alapvető jogokra), ha a magzat alkotmányjogi értelemben ember. Ha pedig a magzat – miként véleményem⁷³ szerint – annak minősül, akkor

⁶⁸ Ld. uo., Indokolás C) 3. c) pont.

⁶⁹ Ld. uo. a) pont.

⁷⁰ Ld. uo. c) pont; ld. még uo. e) pont.

⁷¹ Ld. uo. 4.

⁷² Ld. uo.

⁷³ Ld. Hámori Antal, *A humánembrió védelme erkölcszociológiai nézőpontból*, Bp. 2008. Jel K.

151; Hámori Antal, *Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében világi jogi összehasonlítással*, Bp. 2006. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója XVIII + 475; Hámori Antal, *A magzat élethez való joga*, Bp. 2000. Logod K. 153; Hámori Antal, *A magzat életjoga*, Bp. 1997. Alfa 76; továbbá: Hámori Antal, *Az életvédelem jogforrási alapjai*, in *Házasság és Család*, Szerk. Horváth-Szabó Katalin, Bp. 2008.; Új Ember K. (300) 130-159. Hámori Antal, *Az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások erkölcsi és jogi aspektusai*, in *Szabadságra elhivatva az életért*, Szerk. Hámori Antal – Rojkovich Bernadette – Szilágyi Szilvia, Bp. 2007. Magyar Katolikus Családegylet (103) 65-75.; Hámori Antal, *A magzatkorú gyermek élethez való jogának egyházi és világi jogi védelméről* (A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Az élet kultúrájáért című, a bioetika néhány kérdéséről szóló, 2003. évben meghozott körlevele kapcsán), in *Biogenetika és etika* (Sapientia füzetek 4.), Bp. 2005. Vigilia K. (109) 87-107.; illetőleg Hámori Antal, *Az ember élve születése nem káresemény* (a Legfelsőbb Bíróság 1/2008. PJE. számú jogegységi határozata. alkotmányjogi aspektusok), in *Jogtudományi Közöny* 64 (2009/11) 471-482; Hámori Antal, *Életvédelem és jog – aktuális kihívások I-II.* (*Life Protection and Law – Actual Challenges I-II.*), in *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyletének Tudósítója* 25 (2008/2) 49-73., (2008/3); 96-120. Hámori Antal, *Down-kóros gyermekek és szüleinek kórház elleni kártérítési keresete* (*Action by a Down's Disease Patient and his Parents for Damages against a Hospital*), in *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyletének Tudósítója* 24 (2007/4) 143-159.; Hámori Antal, *A Down-kóros gyermek és szülei kórházzal szembeni kártérítési keresete*, in *Túl és Kendő* 18 (2007/4) 12-14.; Hámori Antal, *Kártérítési felelősség a fogyatékossgal való születés miatt?*, in *Magyar Jog* 54 (2007/2) 92-100.; Hámori Antal, *A magzatvédelem kánonjogi aspektusai és az orvos lelkiismereti szabadsága* (*Canon Law Aspects of Embryo Protection and the Physician's Liberty of Conscience*), in *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyletének Tudósítója* 23 (2006) Supplementum 173-204.; Hámori Antal, *Az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások erkölcsi és jogi minősítése* (*Moral and Legal Qualification of Special Methods Aiming at Human Reproduction*), in *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyletének Tudósítója* 23 (2006/4) 121-135.; Hámori Antal, *Az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások erkölcsi és jogi minősítése*, in *Studia Wesprimiensia* 8 (2006/I-II) 125-135.; Hámori Antal, *Az emberi embrióval kapcsolatos kutatás, beavatkozás erkölcsi és jogi minősítése*, in *Magyar Kurír* 96 (2006/12) 12-13.; Hámori Antal, *A magzatvédelem kánonjogi aspektusai és az orvos lelkiismereti szabadsága*, in *Studia Wesprimiensia* 7 (2005/I-II) 71-93.; Hámori Antal, *Az in vitro fertilizáció erkölcsi és jogi aspektusai* (*Moral and Legal Aspects of In Vitro Fertilization*), in *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyletének Tudósítója* 22 (2005/4) 144-153.; Hámori Antal, *„Lehetnek-e igényeink és lehetőségeink az abortuszra?”* (egyházi jogi aspektusok) II, in *Magyar Bioetikai Szemle* 11 (2005/4) 190-200.; Hámori Antal, *A születendő gyermek nemének megválasztására irányuló beavatkozás erkölcsi és jogi megítélése*, in *Jel* 17 (2005/7) 221-222.; Hámori Antal, *A születendő gyermek nemének megválasztására irányuló beavatkozás erkölcsi és jogi megítélése* (*Moral and juristic judgement of the intervention for determining the sex of the child to be born*), in *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyletének Tudósítója* 22 (2005/3) 90-95.; Hámori Antal, *A születendő gyermek nemének megválasztására irányuló beavatkozás erkölcsi és jogi megítélése*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 11 (2005/3) 158-161.; Hámori Antal, *A magzati vizsgálatok, beavatkozások megítélése*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 11 (2005/3) 150-156.; Hámori Antal, *„Lehetnek-e igényeink és lehetőségeink az abortuszra?”* (egyházi jogi aspektusok) I, in *Magyar Bioetikai Szemle* 11 (2005/3) 117-122.; Hámori Antal, *„Válaszd az életet!”*, in *Túl és Kendő* 16 (2005/2) 4-5.; Hámori Antal, *Egidio Miragoli: Il confessore e*

az Alkotmány 8. §-a (2) bekezdésének második fordulata is vonatkozik az alapjogi szabályozásra, azaz az alapvető jog lényeges tartalmát törvény sem korlátozhatja. Ennél fogva a „lényeges tartalom” belüli „érintheszetlen lényeg”-től, az élethez és az emberi méltósághoz való jogtól, az élettől és az emberi méltóságtól alkotmányjogilag sem lehet megfosztani a magzatot. (Azt tudományosan bizonyítottnak tekintjük, hogy az ember nem állat, s hogy az állatból nem keletkezik ember, ezért az állatra nem vonatkoztatjuk azt, hogy „a Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani”, és azt sem, hogy „a Magyar Köztársaságban minden ember jogképes”,

la remissione della scomunica per aborto procurato, in *Magyar Bioetikai Szemle* 11 (2005/1) 52-59.; Hámori Antal, *Magzatvédelem a magyar jogban*, in *Családi Jog* 3 (2005/1) 7-16.; Hámori Antal, *A magzatkorú gyermek élethez való jogának egyházjogi és világi jogi védelméről (a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia „Az élet kultúrájáért” című, a bioetika néhány kérdéséről szóló, 2003. évben meghozott körlevele kapcsán)*, in *Studia Wesprimiensia* 6 (2004/I-II) 267-277.; Hámori Antal, *„Hogyan segíthet a jogász az orvosnak az életvédelemben?”*, in *Ökumené* 11 (2004/4) (57) 36-42.; Hámori Antal, *A magzatkorú gyermek élethez való jogának egyházjogi és világi jogi védelméről (a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia „Az élet kultúrájáért” című, a bioetika néhány kérdéséről szóló, 2003. évben meghozott körlevele kapcsán)*, in *Távlatok* 14 (2004/4) (66) 454-463.; Hámori Antal, *Magzatvédelem a magyar jogban II.*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 10 (2004/4) 22-34.; Hámori Antal, *Magzatvédelem a magyar jogban I.*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 10 (2004/3) 8-21.; Hámori Antal, *„Hogyan segíthet a jogász az orvosnak az életvédelemben?”*, in *Tál és Kendő* 15 (2004/2) 4-6.; Hámori Antal, *A communio ekkleziológiai alapjai és kánonjogi vetülete az abortusz tükrében (mint a krisztushívtők kötelességeinek és jogainak mértéke)*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 10 (2004/2) 19-26.; Hámori Antal, *A magzatkorú gyermek büntetőjogi védelme az Egyház jogrendjében (magyar állami jogi összehasonlítással)*, in *Távlatok* 13 (2003/1) (59) 18-29.; Hámori Antal, *„Várandóság – cselekvőképtelenség” (A cselekvőképtelen állapotos személy véleményének figyelembevétele, illetőleg a törvényes képviselő „kérelem”-előterjesztési jogának határai a „terhesség”-megszakítás iránt indított eljárásban)*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 9 (2003/1) 36-40.; Hámori Antal, *Az abortusz büntetendő cselekményének kánonjogi tényállása (magyar állami jogi összehasonlítással)*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 8 (2002/3) 11-22.; Hámori Antal, *Az abortusz büntetendő cselekményének kánonjogi tényállása (magyar állami jogi összehasonlítással)*, in *Kánonjog* 4 (2002/1-2) 85-96.; Hámori Antal, *A magzatkorú gyermek élethez való joga a magyar bírói gyakorlatban*, in *Magyar Jog* 49 (2002/4) 227-231.; Hámori Antal, *Az „autonómia tisztelete” a magyar jogban (a számi ikrek élethez való joga és szülei önmeghatározáshoz való joga „kollíziója”-nak tükrében)*, in *Alma Mater* (2001/5) 113-134.; Hámori Antal, *A magzatkorú gyermek élethez való joga „Taigetosztól Dáviddig”*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 7 (2001/2-3) 37-42.; Hámori Antal, *Az „autonómia tisztelete” a magyar jogban (Reflexió...)*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 7 (2001/1) 36-42.; Hámori Antal, *A magzat élethez való joga*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 6 (2000/3) 1-10.; Hámori Antal, *A magzat jogalanyisága és perbeli jogképessége a hatályos magyar jogban II.*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 6 (2000/1) 7-14.; Hámori Antal, *A magzat jogalanyisága és perbeli jogképessége a hatályos magyar jogban I.*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 5 (1999/4) 8-17.; Hámori Antal, *A magzat élethez való jogáról*, in *Anya-Ország* 1 (1999/2) 7-8.

miként azt sem, hogy „a Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait...”)

Az Alkotmánybíróság az első abortusz-határozatában nem foglalt állást a „terhesség”-megszakítás egyes tartalmi kérdéseiről (a formai okból alkotmányellenesnek bizonyult jogszabályokat megsemmisítette).⁷⁴ A testület az alábbi okokból nem bocsátkozott tartalmi vizsgálatba:

„A magzat jogalanyiségének kérdése az Alkotmány értelmezésével nem dönthető el. Ezért az Alkotmánybíróság csak a magzat jogalanyiságáról való törvényhozói döntés után, és attól függően mondhat érdemi véleményt az abortusz adott szabályozásának alkotmányosságáról.”⁷⁵

„A magzat jogalanyiségével kapcsolatban nem áll fenn a tipikus alkotmányértelmezési helyzet. Nem arról van szó, hogy egy általánosan elfogadott és értéksemleges fogalom keretén belül a lehetséges értelmezésekről kell megállapítani, hogy ezek közül melyek férnek össze az Alkotmánnyal, és melyek nem. Alapvetően más jogi helyzet keletkezik attól függően, hogy a magzat jogalany-e, vagy sem. A két lehetséges értelmezés jogi következményei egymást kizárják, ugyanakkor az Alkotmánnyal mindkettőjük összefér. A hatályos Alkotmányban rögzített alapjogok értelmezése alapján nem lehet választani a kétféle megoldás között. Az Alkotmánybíróság az élethez és az emberi méltósághoz való jogot, illetve a jogalanyisághoz való jogot értelmezheti, de ezek – bármely tartalommal is – attól függően hatályosulnak, hogy ki tartozik a »minden ember« közé.”⁷⁶

„A magzat jogalanyiságáról való döntés az ember jogi státuszának újbóli meghatározása. Ez az alapjogok értelmezéséhez képest előkérdés, az Alkotmány belső összefüggéseiből le nem vezethető, *külső* – *tartalmilag alkotmányozói* – döntés, amelynek legcélszerűbb szabályozási módja az lenne, ha magában az Alkotmányban fektetnék le.”⁷⁷

„Az élethez és emberi méltósághoz való jog értelmezésével ugyanis csak arról dönthet az Alkotmánybíróság, hogy az ember jogi státuszának ezek az alapjai alkotmányosan korlátozhatók-e; a »minden ember jogképes« tétel értelmezésével pedig – ha a tautológiát el akarja kerülni – legfeljebb arról, hogy a jogképesség elvonható-e. Az Alkotmánybíróság ezzel az alapjog-értelmezéssel az ember-fogalom körüli vitát

⁷⁴ Ld. 64/1991. (XII. 17.) AB hat., Indokolás C) 4.

⁷⁵ Ld. uo. D) 1., és 3.

⁷⁶ Ld. uo. 1.

⁷⁷ Ld. uo.

mégis érintheti, mert az Alkotmány tartalmilag meg nem határozott, normatív ember-fogalmának és az alapjogok értelmezésében használt emberképnek közös gyökerei kell legyenek. Az Alkotmánybíróság az ember jogi helyzetét megalapozó legfontosabb alapjogok értelmezése alapján megállapítja: *az Alkotmány szerint nem lehet semmit sem visszavenni az ember eddig elért jogi pozíciójából*. Eszerint a jogalanyiség köre sem szűkíthető.⁷⁸

„A törvényhozónak kell értékelnie a magzattal kapcsolatos természet-tudományos és etikai álláspontokat, továbbá mérlegelnie a magzatról való gondolkodás megváltozásának ellentétes társadalmi irányzatait, s eldöntenie, hogy ezek változását indokolt-e jogilag is követni. A fentiek szerint az Alkotmányból nem következik, hogy a magzat jogalanyiségát el kellene ismerni, de az sem, hogy ne lehetne a magzatot jogilag embernek tekinteni. Az emberi státusznak ez a kiterjesztése ugyanis a jogi ember-fogalomnak az alapjogok szempontjából fontos elemeit – más-más okból – valójában lényegesen nem érinti.”⁷⁹

A testület kimondta: „a hatályos jog szerint a magzat nem jogalany”⁸⁰ („a jogalanyiség a születéssel kezdődik”⁸¹), ami véleményem szerint nem igaz. Álláspontom szerint a magzat mind az akkori, mind a jelenleg hatályos jog szerint a személyi jogok vonatkozásában jogalany, a vagyoni jogok tekintetében pedig várományos;⁸² ezt a bírói gyakorlat is

⁷⁸ Ld. uo. 3.

⁷⁹ Ld. uo.

⁸⁰ Ld. uo., és uo. 2. c) pont.

⁸¹ Ld. uo. 3.

⁸² Részletesen ld. Hámori Antal, *Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében világi jogi összehasonlítással*, Bp. 2006. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója XVIII + 475; Hámori Antal, *A magzat élethez való joga*, Bp. 2000. Logod K. 153; Hámori Antal, *A magzat életjoga*, Bp. 1997. Alfa 76; Hámori Antal, *A magzatkorú gyermek élethez való jogának egyházjogi és világi jogi védelméről (A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Az élet kultúrájáért című, a bioetika néhány kérdéséről szóló, 2003. évben meghozott körlevele kapcsán)*, in *Biogenetika és etika* (Sapientia füzetek 4.), Bp. 2005. Vigilia K. (109) 87-107.; Hámori Antal, *Magzatvédelem a magyar jogban*, in *Családi Jog* 3 (2005/1) 7-16.; Hámori Antal, *A magzatkorú gyermek élethez való jogának egyházjogi és világi jogi védelméről (a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia „Az élet kultúrájáért” című, a bioetika néhány kérdéséről szóló, 2003. évben meghozott körlevele kapcsán)*, in *Studia Wesprimiensia* 6 (2004/I-II) 267-277.; Hámori Antal, *A magzatkorú gyermek élethez való jogának egyházjogi és világi jogi védelméről (a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia „Az élet kultúrájáért” című, a bioetika néhány kérdéséről szóló, 2003. évben meghozott körlevele kapcsán)*, in *Távlatok* 14 (2004/4) (66) 454-463.; Hámori Antal, *Magzatvédelem a magyar jogban II.*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 10 (2004/4) 22-34.; Hámori Antal, *Magzatvédelem a magyar jogban I.*, in

(részben) elismeri.⁸³ Az Alkotmánybíróság szerint: „Más kérdés, hogy a Büntető Törvénykönyv védi a magzat érdekét azzal, hogy a magzathajtást bűncselekménnyé nyilvánítja. Más kérdés az is, hogy a Polgári Törvénykönyv gondoskodik a megszületendő gyermek érdekeiről, s ezt technikailag a magzat jogképességének az élveszületés feltételéhez kötött elismerésével oldja meg. Ez a módszer alkalmas arra, hogy a gyermek vagyoni érdekeit a megszületéséig fennálló függő jogi helyzettel biztosítsák. *A feltételes jogképesség nem alkalmas azonban az abortusz problémájának megoldására. A magzat élethez – gyakorlatilag a megszületéshez – való jogát nem lehet a megszületés feltételétől függővé tenni.*”⁸⁴ – „A magzat jogilag vagy ember, vagy nem”.⁸⁵

Magyar Bioetikai Szemle 10 (2004/3) 8-21.; Hámori Antal, *A magzatkori gyermek élethez való joga a magyar bírói gyakorlatban*, in *Magyar Jog* 49 (2002/4) 227-231.; Hámori Antal, *A magzatkori gyermek élethez való joga, „Taigetosztól Dávodig”*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 7 (2001/2-3) 37-42.; Hámori Antal, *A magzat élethez való joga*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 6 (2000/3) 1-10.; Hámori Antal, *A magzat jogalanyisága és perbeli jogképessége a hatályos magyar jogban II.*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 6 (2000/1) 7-14.; Hámori Antal, *A magzat jogalanyisága és perbeli jogképessége a hatályos magyar jogban I.*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 5 (1999/4) 8-17.; Hámori Antal, *A magzat élethez való jogáról*, in *Anyja-Ország* 1 (1999/2) 7-8.

⁸³ Vö. pl. 1/2008. Polgári jogegységi határozat, Indokolás V. 1. [„A Ptk. 9. §-a értelmében a jogképesség az embert, ha élve születik, fogamzásának időpontjától kezdve illeti meg. A hatályos jog a magzatot az élveszületésétől kezdődően tekinti jogalany-nak (embernek), ezt megelőzően is lehetnek azonban jogai, amelyeket törvényes képviselőjén, illetőleg gondnokán keresztül gyakorolhat (Ptk. 10. §).”]; a Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. tvr. 7. § (1)-(3) bek.; a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. r. 132. § (4) bek. a) pont, 138. § (1)-(4) bek.; a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. 295. § (4) bek. A Bács-Kiskun Megyei Bíróság 1998. április 17. napján hozott, 1.Pf.20.532/1998/7. sz. jogerős végzése indokolásának (ld. BH 1998. 372.) kritikájához ld. Hámori Antal, *A magzat élethez való joga*, Bp. 2000. Logod K. 94-98. (47-101., 139-151.); vö. Hámori Antal, *A magzatkori gyermek élethez való joga a magyar bírói gyakorlatban*, in *Magyar Jog* 49 (2002/4) 227-231.; Hámori Antal, *A magzatkori gyermek élethez való joga, „Taigetosztól Dávodig”*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 7 (2001/2-3) 37-42.; és Hámori Antal, *Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében világi jogi összehasonlítással*, Bp. 2006. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója (XVIII + 475) 203-208., 300-306.

⁸⁴ Ld. 64/1991. (XII. 17.) AB hat., Indokolás D) 2. c) pont.

⁸⁵ Ld. uo. d) pont.

Az Alkotmánybíróság érvelése a következő: „Az emberi jogokra vonatkozó nemzetközi egyezmények – és ezekkel összhangban az Alkotmány is – azt mondják ki, hogy minden ember, mindenütt, feltétlenül jogképes, azaz jogalany, vagyis jogi értelemben véve »személy«. Ezzel egy hosszú – de legalább kétszáz éve tartó – történelmi folyamat céljai nyertek egyetemes elismerést: minden ember nemcsak »természetes állapotát«, hanem jogállását tekintve is egyenlő lett. A minden embert megillető jogképeség kizárja a rabszolgaságot; s mivel nemcsak általános, de egyenlő is, kizárja a jogképeség különböző terjedelmén alapuló (pl. rendi) különbségeket is. Miután minden ember jogképeségét, személy voltát elismerték, az »ember«, a »jogalany«, a »mindenki«, a »személy« jogilag szinonimává vált. Ezáltal az »ember« normatív fogalommal lett. Amikor minden emberi egyed ezt a jogi státuszt elnyerte, nem okozott feszültséget az ember jogi fogalma és biológiai fogalma, vagy az emberek körének meghatározására vonatkozó erkölcsi nézetek közötti, ma nehézségeket okozó eltérés. Ellenkezőleg, a különféle ember-fogalmak akkor kerültek megfelelésbe. A jogi ember-fogalom normativitását elfedte a »természetes« ember-felfogás problémátlansága. Az utóbbihoz igazították a jogi fogalmat, az »ember« erkölcsi értékéből vezették le, hogy mindenkinek egyenlőképpen jogalanynak kell lennie. Természetes egyetértés volt arra nézve, hogy mindenki ember, aki embernek született.”⁸⁶

Az alkotmánybírósági határozat szerint a halálbüntetés és az eutanázia, másrészt az abortusz között az alapjogi megítélés szempontjából lényeges különbség van: „A halálbüntetés és az eutanázia esetében nem vitás, hogy az, akinek az élete feletti rendelkezésről szó van, ember. Alkotmányosságuk eldönthető csupán az élethez és méltósághoz való jog értelmezése alapján, anélkül, hogy az ember formális jogi fogalmát szükségszerűen érinteni kellene.”⁸⁷

„A halálbüntetés és az eutanázia alapkérdése... az élethez és méltósághoz való jog feltétlensége vagy korlátozhatósága. A terhességmegszakítás esetében viszont nem az a kérdés, hogy a sajátosan emberi jogállást megalapozó jogok feltétlenek-e vagy korlátozhatók, hanem arról az előkérdésről van szó, hogy a magzat ember-e, azaz alanya lehet-e ezeknek a jogoknak.”⁸⁸

A testület szerint a magzat jogalanyiságáról való kifejezett döntést az ember-fogalmat érintő két, ellentétes irányú változás teszi szükség-

⁸⁶ Ld. uo. a) pont.

⁸⁷ Ld. uo. c) pont.

⁸⁸ Ld. uo.

gessé: „Mindkettő megváltoztatja a magzatról való hagyományos gondolkodást. Egyrészt a művi terhességmegszakítások száma a történelemben soha nem látott nagyságot ért el, a születésszabályozás egyik fő eszközévé vált, a műtét közvetlen egészségi kockázata jelentéktelenre csökkent. Mindezzel összefüggésben az abortusz korábbi negatív erkölcsi megítélése egyre semlegesebb lesz. Megkezdődött az abortusz dekriminalizálása. Jelentős társadalmi mozgalmak követelik az abortusz teljesen szabaddá tételét. A terhességmegszakítás tömeges gyakorlata és az azt kísérő és igazoló nézetek a magzat feletti rendelkezés aggálytalanságát viszik be a közgondolkodásba. A követelt abortuszlehetőség feltétele, hogy a magzat embervoltát és alanyi jogát az életre továbbra se ismerjék el.”⁸⁹

„Másképp a természettudományok fejlődése következtében a megszületés többé nem magától értetődő természetes és minőségi választóvonal a magzati és »emberi« lét között. Biológiai (főleg genetikai) szempontból az egyedi emberi élet nem a születés és halál, hanem a fogantatás és halál közötti egységes folyamat. Ezen belül sokfajta minőségi szakasz különböztethető meg, amelyek között az emberi élet elején sem szükségképpen a születés a legfontosabb választóvonal. A magzat társadalmi helyzete is megváltozik. Már nemcsak jövőendő társadalmi (vagyon) pozíciója révén, hanem a maga önálló fizikai valóságában, s egyre inkább egyéni tulajdonságai alapján részt kap a társadalomban. A méhen belüli magzatról az orvosi technika fejlődése és más technikai eszközök alkalmazása révén sokat lehet tudni, például nemét, fizikai tulajdonságait; gyógyítható, manipulálható; a magzat az anya és családja részére is láthatóvá válik, fejlődését nyomon kísérhetik. A magzat individualitása felerősödik. A magzat méhen kívül is, önállóan megjelenik a társadalmi forgalomban – ezen alapul például a vendéganyaság. A változások közvetlenül a technikai lehetőségeknek köszönhetőek, ezért terjedésük és népszerűvé válásuk megállíthatatlan. A magzathoz való viszonynak ez az átalakulása a magzat személyként való felfogását a közvéleményben egyre inkább magától értetődővé teszi. Ezek a változások tehát abba az irányba hatnak, hogy a mindennapi »természetes« ember-fogalom a magzatot is felölelje, azaz összhangba kerüljön azokkal a biológiai és erkölcsi nézetekkel, amelyek az embert fogantatásától kezdve embernek ismerik el.”⁹⁰

Az Alkotmánybíróság szerint tehát: „A kérdés az, hogy az ember jogi státusza kövesse-e a természet- és szellemtudományok, valamint

⁸⁹ Ld. uo. d) pont.

⁹⁰ Ld. uo.

a közvélemény ember-fogalmainak fent jelzett változását, kiterjedjen-e az ember jogi fogalma is a születés előttre, egészen a fogantatásig. A jogalanyiség ilyen kiterjesztésének jellege és hordereje csak a rabszolgaság eltörléséhez hasonlítható, de annál is jelentősebb lenne. Ezzel az ember jogalanyiséga elérné elvileg lehetséges végső határát és teljességét; az ember különböző fogalmai ismét egybeesnének.”⁹¹

Végezetül az Alkotmánybíróság rámutatott azokra az „alkotmányos keretekre”, amelyek szerinte – a törvényhozónak a magzat jogalanyiségára vonatkozó döntésétől függően – az abortusz alkotmányos szabályozásának lehetőségeit behatárolják:

„Ha a törvényhozó úgy határoz, hogy a magzat jogilag ember, tehát olyan jogalany, akit megillet az élethez és méltósághoz való alanyi jog, akkor terhességmegszakítás is kizárólag azokban az esetekben végezhető, amelyekre nézve a jog eltúri az emberi életek közötti választást, és ennek megfelelően nem is bünteti az emberi élet kioltását. Ilyen eset például az, ha az anya életének megmentése érdekében válik szükségessé az abortusz.”⁹²

„Ha a törvényhozó úgy dönt, hogy a magzat jogilag nem ember, azaz nem jogalany az Alkotmány 56. §-a értelmében, és nem illeti meg az élethez és méltósághoz való alanyi jog, akkor az Alkotmánnyal összhangban nemcsak lehetséges, de kötelező is a magzati élet védelmére vonatkozó állami kötelezettség mérlegelése az anya önrendelkezési jogával, valamint más alapjogaival szemben. Hogy az állam életvédő kötelezettségének valamely alkotmányos jog – elsősorban az anya személyiségi joga – hol szab határt, olyan kérdés, amelyre a válasz az Alkotmányból közvetlenül nem vezethető le. Az Alkotmánybíróság itt csak a törvényhozás mozgásterének a hatályos Alkotmányból következő határait állapíthatja meg; illetve megállapíthatja az alkotmányellenes mulasztást, ha a törvényhozó akár az anya jogainak, akár a magzatnak az Alkotmánybíróság alkotmányértelmezése szerint megkívánt minimális védelmet sem biztosította.

Ha tehát a törvényhozó nem ismeri el a magzat jogalanyiségát, a terhességmegszakítás feltételeinek megállapításakor nem hagyhatja teljesen figyelmen kívül a két legfontosabb szembenálló jog egyikét sem: mérlegelnie kell az anya önrendelkezéshez való jogát is, és az élethez való jogból folyó, a magzatra is kiterjedő állami életvédelmi kötelezettséget is. Nem lenne alkotmányos a teljes abortusztilalom, mert

⁹¹ Ld. uo. 3.

⁹² Ld. uo. F) 1.

ezzel teljesen figyelmen kívül hagynák az anya önrendelkezési jogát (és egészséghez való jogát). Egy ilyen tilalom az Alkotmányból nem következik, hiszen ebben a döntési alternatívában a magzatnak nincs az 54. § szerinti alanyi joga az élethez. Hasonlóképpen nem lenne alkotmányos, ha a szabályozás kizárólag az anya önrendelkezési jogát nézné. A magzat életének védelme annak megfogásától kezdve állami kötelesség, tehát a terhesség kezdeti szakaszában sem lehet egyedül az önrendelkezési jog irányadó. Az állam objektív kötelességéből az élet védelmére az következik, hogy az állam nem engedheti meg alkotmányosan az indok nélküli abortuszt. Különösen szükséges az indokolás azért, mert az abortusz esetében az állam életvédelmi kötelezettsége nem névtelen statisztikai kockázat elhárítását vagy elosztását szolgálja, hanem egyedi emberi magzat szándékos megsemmisítéséről van szó. A törvényhozó által elégségesnek tartott indokokat a terhességmegszakítás törvényi feltételül kell szabni.⁹³

Véleményem szerint azonban az alapvető kérdés az, hogy dönthet-e úgy a törvényhozó, akár az alkotmányozó, hogy a magzat nem jogalany, jogilag nem ember; továbbá az, hogy ha mégis így dönt, akkor rendelkezhet-e az élete és az attól elválaszthatatlan méltósága felett. A helyes válasz véleményem szerint mindkét vonatkozásban egyértelműen az, hogy nem. Az állam ugyanis normatív (a természet, az igazság követelte normák szerint) nem teheti meg (s különösen nem akkor, amikor magáról az emberi létről van szó), hogy arra, ami az, azt mondja, hogy nem az (önkéntes), vagyis, hogy nem adja meg az emberi lénynek azt, ami az emberi természet, az emberi lény (a valóság) szerint neki jár (igazságos), az igazság szerintit, az igazságot: azt, hogy az ember ember, s nem más, ekként tiszteljék és védjék, s ismerjék el; az ő élete emberi élet, amelytől nem lehet megfosztani, mert az neki jár, ugyanis anélkül nem létezik (az élete lényegi sajátja, érinthetetlen magja).

Az állam különösen akkor nem lehet igazságtalan, az igazsággal ellentétes (önkéntes), amikor az emberi életről van szó. Az államot az ember, az emberi élet (időben is) megelőzi: előbb létezett az ember, mint az állam; az utóbbit az előbbi hozta létre. Az emberi élet nélkül állam sem létezik (létezne), az állam nélkül viszont létezik (képes létezni) az emberi élet. Az állam tehát létezését az embertől kapta; emiatt sincs joga annak életét elvenni. Az emberi személy nem pozitív eredetű, hanem természetes; az emberek természet szerint jogalanyok. Az

⁹³ Ld. uo. 2.

emberi élet felett azonban az ember sem rendelkezhet: se abortusszal, se „eutanáziával”, se öngyilkossággal. Az alany autonómiájának hangsúlyozása nem juthat el az autonómia forrásának, azaz önmaga létének megszüntetéséig. Az állam erre hatalmat (engedélyt) sem adhat, mert az említettekől következően azzal nem rendelkezik. Igaz tehát a megállapítás: „Nem törvény az, ami nem igazságos.”⁹⁴ (a jog azzal egyenlő, ami igazságos).

Meg kell említeni azt is, hogy az élve megszületett ember jogalanyisága, jogképessége, alkotmányjogi értelemben is fennálló embervolta sem azért létezik, mert az állam elismeri azt, hanem azért, mert ember; az emberi személy-mivoltot nem a pozitív jog adja. Az ember ember-mivoltjának állam (pozitív jog) általi el nem ismerése önmagában (fajtája szerint) igazságtalan. Az pedig, hogy ez az igazságtalanság évszázadokon, évezredekken keresztül fennáll(t), nem teszi jogossá, igazságossá az igazságtalanságot (az igazságtalanság az idő múlásával sem változik igazságossággá, jogossággá). A „rabszolgaság”, az ember „jogalanyiség-nélkülisége”, jogalanyiségének, személy-mivoltának el nem ismerése tehát nem azért alkotmányellenes, mert „egy hosszú – legalább kétszáz éve tartó – történelmi folyamat céljai nyertek egyetemes elismerést: minden ember nemcsak »természetes állapotát«, hanem jogállását tekintve is egyenlő lett”, hanem azért, mert az ember – létezésétől fogva – eleve személy. Ha az állam ezt nem ismeri el, eleve önkényesen jár el, függetlenül attól, hogy van-e írott jog vagy nincs. Az „ember” nem a pozitív jogi norma általi elismeréstől normatív fogalom, hanem természetjogi alapon.

A pozitív jog nem független a természetjogtól, mindkettő a jog(rendszer) része, és a pozitív jog az, ami a másikon alapul, nem pedig fordítva (a természetjog a pozitív jogot felülmúlja, megelőzi, az utóbbit az előbbivel összhangban kell megalkotni és magyarázni, alkalmazni). Ennek egyik rész-„bizonyítéka” a büntetőjogban is alkalmazott Radbruch-i formula. Az más kérdés, hogy addig, amíg nem diadalmaskodik a „józan ész”, a „diktatúra”, az önkény tovább él. Pont az a kérdés, hogy az írott „jog” helyes-e, illetve, hogy mi a helyes jog, mi legyen írásba foglalva, mi foglalható írásba. Márpedig a „rabszolgaság”, a jog (a jogalanyiség) el nem ismerése – ami nem vezethető vissza a természetjogra – nem foglalható írásba. Ha pedig azt mégis megteszik, az aktus kötelező erővel nem bír

⁹⁴ Ld. II. János Pál pápa, *Evangelium vitae kezdetű enciklika az élet védelméről*, 1995. március 25., in *Acta Apostolicae Sedis* 87 (1995) 401-522. (PM XXVI. Bp. 1995. SZIT 152, fordította: Diós István), 72.; vö. STh I-II 95,2.

(semmisnek tekintendő), és minél előbb ki kell rádírozni a történelemből. Ez az Alkotmánybíróságra nézve is kötelező. A testület e tekintetben nem adhat mozgásteret az Országgyűlésnek; s azzal – az említett okokból – az alkotmányozó sem rendelkezik. Az emberek kiírtása – például származási okokból – akkor is önkényes, jogellenes (lenne), ha az írott „alkotmány” vagy „nemzetközi szerződés” tartalmazza („engedné meg”); nyilvánvaló, hogy ezeknek az embereknek az élethez és méltósághoz való alanyi joga az ilyen rendelkezés ellenére szintén megmarad. A pozitív jogot az ember természetes jogaival összhangban kell értelmezni; a pozitív jognak ugyanis a természetjogból kell származnia (nemzetközi egyezmény esetén is). A pozitív jog tényezőinek „helyessége” a természetjog viszonyában mérendő.

Ha az emberi lény „nem lenne” természetes alanya a jognak, jogi értelemben vett személy – a jog természetes alanya –, a jogi jelenség „nem létezne” a létének a „lehetetlensége” folytán. Az embert az írott jog sem véletlenül nevezi természetes személynek. Az ember jogalanyisága, személyi státusza, gyökerében, egy természeti adottság; a következmény természetes: bármely ember személy – ahol emberi lény van, ott van jogi értelemben vett személy. Az emberi lény magában hordja alanyiságát, személy-mivoltát: a jognak nem tárgya, hanem alanya (a tételes jogot ő alkotja, s nem fordítva). Másfelől megközelítve: az ember-lét magában foglalja a jogi jelenséget, mint természetes tény és a jogalanyi lét dimenzióját. Az emberek közötti egyenlőség (az emberek közötti egyenlő méltóság) is önmagából az „ember”-ből következik, és nem az állam elismeréséből. Az állam „csak” elismeri a tény, ami természetesen létezik. Miként az elején említettem: az alkotmányban kifejezetten nem nevesített alapjogokat (például a házasságkötéshez való alapvető jogot) az emberi méltósághoz való jogból is le lehet vezetni, és akkor is „levezetendő”, elismerendő, ha nincsen írott alkotmány.

A pozitív jogi normákba, például az írott alkotmányba, miként a hatályos magyar alaptörvény esetében is összegyűjtött természetjog megmarad folyamatosan természetjognak, és mint ilyet kell magyarázni. A természetjog felvétele a pozitív jogba nem alakítja át azt pozitív joggá, hanem a pozitív jog saját erejét (például a biztonságot és bizonyosságot) hozzákapcsolja; így folytatódik természetjog lenni, és a természetjog megismerésének és alkalmazásának saját szabálya szerint kell magyarázni. Ha a jogalkotó, jogalkalmazó megsérti a természetjogot, igazságtalan, a jogrenden kívül helyezi magát: a cselekvése jogellenes, s bár aktusára a „jog” nevét ölti, az igazságtalan és jogellenes, nincs az emberi viszonyok racionális rendjének területén, tehát nem jog.

Az alkotmánybírák közül egyedül Lábady Tamás fogalmazta meg, hogy a „terhesség”-megszakításról szóló jogszabályi rendelkezések tartalmilag is alkotmányellenesek, a magzat alkotmányjogilag is ember, jogalany. Álláspontja szerint ugyanis a magzat jogalanyiségának a kérdése alkotmányértelmezéssel eldönthető; annak, hogy a törvényalkotó a magzat jogi státuszát az ember jogalanyiségától eltérően minősítse, alkotmányos alapja nincs;⁹⁵ a természetes és jogi ember-fogalom kezdetben fennállt egybeesését (e természetes megfelelést) a jog normativitása a természet-tudomány fejlődése okán sem vonhatja kétségbe, az ember biológiai és „természetes” fogalmától az „ember”-fogalom normatív felfogása nem szakadhat el akkor sem, amikor az Alkotmánybíróságnak értelmeznie kell, hogy az Alkotmány 54. §-ának (1) bekezdése alapján embernek, azaz jogalanynak kell-e tekinteni a magzatot.⁹⁶

Lábady Tamás alkotmánybíró kifejti: „A formális jogi gondolkodást, az ember jogi státuszára vonatkozó normatív értelmezést befolyásoló, néhány évtizede még valóban problematikus természettudományos dilemma mára már egyértelműen eldőlt. Tudjuk, hogy az ember a női és férfi ivarsejtek egyesülésétől kezdve *genetikailag befejeződött egyén*, emberi individuum. A magzatfejlődésben az ontogenezis nem ismétli meg a filogenezist, a magzat minden kétséget kizáróan a »human species«-hez tartozik. Az emberfejlődés a fogamzástól kezdve kontinuum, az *nem tagolódik szubhumán és humán fázisokra*.

A genetikusan meghatározott »ember« ismérv eszerint éppúgy magába foglalja a születés előtti (magzati) létet mint az egységes, megbonthatatlan biológiai folyamat integráns részét, miként a születéstől a halálig ívelő létezés dimenzióját.

*A magzat tehát biológiailag ember, és nem dolog, nem tárgy; genetikailag befejeződött egyén: individuum; az egyedi emberi élet pedig a fogantatás és a biológiai halál közötti egységes folyamat.*⁹⁷

„A születés előtti (a méhen belüli és kívüli) magzati életnek azért nincs (nem lehet) külön jogi státusza, mert a biológiai kontinuitáshoz képest a születés mesterséges, ugyanakkor önkényes normatív határvonal. Az a tétel ugyanis, hogy a magzat a női szervezet integráns része, ma már genetikailag, élettanilag és morfológiailag sem igazolható.

⁹⁵ Ld. 64/1991. (XII. 17.) AB hat., Lábady Tamás alkotmánybíró párhuzamos véleménye 1-2.

⁹⁶ Ld. uo. 3.

⁹⁷ Ld. uo. 4.

A magzat önálló, az anyától különböző egyedi emberi személy, önálló szív-működéssel, keringési és idegrendszerrel és individuális jegyekkel.

Ha a jog különböztethetne az emberi élet születés utáni és előtti fázisai között, sőt ez utóbbin belül esetleg tovább artikulálhatna például aszerint, hogy képes-e már a magzat a méhen kívüli életre vagy sem, illetőleg aszerint, hogy a magzat milyen távol vagy közel van a születéshez, genetikailag egészséges-e, vagy károsodott stb., akkor – elvben – ugyanezt a normatív megkülönböztetést – akár azonos szempontú ismérvek alapján is (csecsemő életképessége, születés utáni időhatár tűzése, életminősége, tudati, egészségi állapota stb.) – a már megszületett ember vonatkozásában is megtehetné. Ez pedig apartheid normatív ember-fogalom kialakításához vezetne.

A többségi határozatban megfogalmazott az az egyébként kikezdhetetlen érv, hogy az Alkotmány szerint nem lehet semmit sem visszavenni az ember eddig elért jogi pozíciójából, itt azért nem segít, mert a jogalanyiség kezdetét, a személylé minősítést, azaz a normatív ember-fogalom körüli vitát az Alkotmány kifejezett rendelkezéssel nem dönti el. Csak arról rendelkezik, hogy az ember feltétlenül jogképes, továbbá élete és méltósága érinthetetlen. A születéssel (az anyatesttől való elválással) már mindenképpen fennálló emberré, személylé minősítés azonban törvényhozói, illetőleg alkotmánybírói alkotmányértelmezéssel dőlt el.⁹⁸

„A kontinuos emberfejlődésben kétségkívül egy minőségi változás a születés. Ez azonban az emberi élet értéktartalma szempontjából semmi esetre se lehet alapja egy eltérő, másfajta normatív rendezésnek. Az Alkotmány 54. § (1) bekezdése az emberi életet és méltóságot részesíti abszolút védelemben és nem az anyatesttől elvált emberi életet.

Kétségtelen, hogy az Alkotmány idézett rendelkezése »veleszületett« jogokról beszél. A veleszületett jogként koncipiált élethez és méltósághoz való jog azonban nyilvánvalóan nem a már megszületett (világra hozott) emberi lény alanyi jogait jelenti, hanem azt, hogy az embernek velekeletkezett, létezésénél fogva őt megillető, tehát létéből, embervoltából eredő (azaz nem derivált, hanem ipso facto) alanyi jogai vannak. Minthogy pedig a magzat biológiailag (genetikailag) kétségkívül az emberi fajhoz tartozik, tehát normatíván sem lehet dolog (azaz fizikai értelemben vett testi tárgy), hanem személy, vagyis jogalany (és nem jogtárgy), a fogamzás pillanatában keletkezett em-

⁹⁸ Ld. uo. 5.

ber (magzat) élethez való joga a megszületéshez való alanyi jogként normativizálódik. Semmiféle normatív alapja nincs tehát annak, hogy a jogalanyiságot és ezzel a szubjektív alanyi jogokkal való felruházást a születéshez (a köldökzsinór elvágásához) kössük.⁹⁹

„Az Alkotmány 56. §-a alapján a Magyar Köztársaságban minden ember jogképes. Mivel a magzat: ember, nem a születés a kezdőpontja a jogalanyiságnak, hanem a fogamzás. Aki megfogant, az jogképes; emberi létéből és méltóságából fakad alanyi joga a megszületéshez.

A magzat tehát nemcsak genetikailag, biológiailag (és erkölcsileg), de jogi, alkotmányos értelemben is ember, jogalany, s így jogi pozíciója, emberi státusza, azaz alkotmányos jogállása az Alkotmány 54. § (1) bekezdése alá integrálódik.”¹⁰⁰

Lábady Tamás azt is megjegyzi alkotmánybírói véleményében, hogy: „A halálbüntetés alkotmányellenességét megállapító AB határozathoz [23/1990. (X. 31.) AB határozat] fűzött párhuzamos véleményünkben – Tersztyánszky Ödön alkotmánybíróval – arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy az Alkotmány 54. § (1) bekezdésében írt, »az élethez és emberi méltósághoz való jog« valójában nem is jog, mert az emberi lényeg a jog számára voltaképpen transzcendens, hozzáférhetetlen. »Az élethez és méltósághoz való jog« tulajdonképpen csak imagináriusan létezik. Emberi élet és méltóság ugyanis a jog »előtt« létező értékek, ezek elválaszthatatlan egysége az ember elidegeníthetetlen, immanens, lényegi sajátja, így ezek nem mint alapjogok, hanem mint a jogi értékeket megelőző kategóriák, az alanyi jogok forrásai szerepelnek az emberi jogok katalógusában és a modern alkotmányokban.

Márpedig ez az emberi életről és méltóságról vallott a priori értéksezmélet egyfelől azt jelenti, hogy az emberi élet jogi védelmét illetően sem különböztethetünk születés előtti és utáni szakaszok között, másfelől pedig azt, hogy az állam nemcsak büntető hatalmánál fogva nem foszthatja meg az embert életétől és méltóságától, hanem semmiféle egyéb jogi eszközzel, így az »abortuszjoggal« sem, mert itt a jog által is sérthetetlen és elidegeníthetetlen (nőre, anyára, házastársakra, államra át nem ruházható), tehát jogi eszközökkel érinthetetlen értékekről van szó.”¹⁰¹

„Az anya személyiségi (önrendelkezési) jogaként posztulált »abortuszjog« a magzat alkotmányos jogaival konkuráló jogként kezeli az

⁹⁹ Ld. uo. 6.

¹⁰⁰ Ld. uo. 7.

¹⁰¹ Ld. uo. 8.

anya személyiségi jogait, amelyek a magzati élet védelmét korlátozzák (korlátozhatják). Csakhogy itt az emberi életről, azaz a jog által is sértethetetlen és korlátozhatatlan értékekről van szó. Az élet ugyanis mint a jogi értékek előtti érték az alanyi jogoknak (így a személyiségi jogoknak is) az alapja és eredője. Ezért operál itt a jog – és az Alkotmány – az elidegeníthetetlen, sérthetetlen, csorbíthatatlan, érinthetetlen stb. [Alkotmány 8. § (1) bekezdés] princípiumokkal. Konkuráló jogok csak azonos értékskálán helyezkedhetnek el. Egy alapvetőnek tartott érték – éppen a jogi normativitás hiánya miatt – nem kerülhet akár még általánosított jogi értékekkel sem (általános személyiségi jog, anya önrendelkezési joga) kollízióba.

Mivel az emberi élet ténye alapja és feltétele a jogalanyiség (és az alanyi jogok) megjelenésének, és mivel az élet értékteljességet kifejező fogalom, az emberi élet totalitásához egyébként hozzátartozó jogi (rész) értékek nem versenghetnek az egészszel. Az anya személyiségi joga tehát nem korlátozhatja a magzat megszületéséhez való jogát, mert ez a korlátozás a magzatnak mint emberi életnek az elpusztítását, azaz az élettől való önkényes megfosztását jelenti.

Az indítványokkal támadott, a terhességmegszakításról szóló jogszabályi rendelkezések tartalmilag ezért alkotmányellenesek [Alkotmány 8. § (2) bekezdés].¹⁰²

Lábady Tamás alkotmánybíró végül arra is kitér, hogy „Az ember élete csak egy másik ember életével konkurálhat. Az Alkotmány 54. § (1) bekezdése csak az élettől való önkényes megfosztást tilalmazza. Nyilvánvalóan nem önkényes az élettől való megfosztás, ha egymással ugyanazok az értékek versengenek, ha a jognak az életek közötti választásról kell rendelkeznie. Ha egy emberi élet veszélybe sodródik, s az csak egy másik élet feláldozásával menthető meg (pl. az anya élete méhen kívüli terhesség esetén a magzat megölésével), az élettől való megfosztás önkényességét az életmentési cél oldja fel. Itt a jognak jogellenességet kizáró, azaz mentesítő okot kell szabályoznia (amely nem jelent alanyi jogot az ölésre). A meghozandó törvényi rendezésnek ezt a nem önkényes minőséget kell szabályoznia és megfelelő jogi garanciák közé szorítania.”¹⁰³

Zlinszky János alkotmánybíró véleménye szerint az Alkotmánybíró-

¹⁰² Ld. uo. 9.

¹⁰³ Ld. uo. 10. [vö. 23/1990. (X. 31.) AB hat., Sólyom László alkotmánybíró párhuzamos véleménye 4.]. Vö. uo., Ádám Antal, Herczegh Géza, Kilyényi Géza és Zlinszky János alkotmánybírák párhuzamos véleményei.

ság az Alkotmány szövegéből és a hatályos magyar jogrendszer egészéből arra a következtetésre kell, hogy jusson, hogy: „a magzat nem jogalany, biológiailag emberi lény, de nem alkotmányos értelemben vett »ember«. Ezért a magzatnak nincsenek önálló, személyiségéből folyó elidegeníthetetlen és sérthetetlen jogai.”¹⁰⁴

Az Alkotmánybíróság 1998-ban, a második abortusz-határozatában¹⁰⁵ tartalmilag részben állást foglalt az 1992-ben megalkotott abortusz-szabályozást¹⁰⁶ illetően. A testület azokat az indítványokat bírálta el, amelyek „a magzati élet védelméről szóló törvény” azon rendelkezéseit támadták, amelyek szerint a „terhesség” „megszakítható” az állapotos nő „súlyos válsághelyzete”¹⁰⁷ esetén, továbbá azokat, amelyek a magzat jogalanyiségének kérdésével függnek össze.¹⁰⁸

Az alkotmánybírák többsége az ellenőrizetlen „súlyos válsághelyzet”-indikációnak is zöld utat adott,¹⁰⁹ véleményük szerint a magzat továbbra sem jogalany az Alkotmány 56. §-a értelmében, életét és méltóságát nem illeti meg ezért az az abszolút védelem, ami az Alkotmány 54. §-ának (1) bekezdéséből eredően a már megszületett embert megilleti.¹¹⁰

Az alkotmánybírák közül ezúttal is csak Lábady Tamás fogalmazott meg olyan véleményt, amely szerint „az Alkotmány 54. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezésből a méhmagzat élethez való jogának feltétlen elismerése és az államnak a nasciturusra is kiterjedő abszolút életvédelmi kötelezettsége következik”, „a magzati életnek az emberi élettől eltérő jogi minősítésére a törvényhozónak nincs alkotmányos lehetősége, mert a magzatot – akár az anyatestben van, akár azon kívül, mesterséges körülmények között – fogantatásának pillanatától kezdve embernek, vagyis jogalanynak, jogképes személynek kell tekinteni, amiből következik, hogy a méhmagzatot az élethez való jog anyjával

¹⁰⁴ Ld. uo., Zlinszky János alkotmánybíró párhuzamos véleménye II. 5.

¹⁰⁵ Ld. 48/1998. (XI. 23.) AB hat.

¹⁰⁶ Ld. 1992. évi LXXIX. tv., 32/1992. (XII. 23.) NM r.

¹⁰⁷ Ld. 1992. évi LXXIX. tv. 12. § (6) bek. („Súlyos válsághelyzet az, amely testi vagy lelki megrendülést, illetve társadalmi ellehetetlenülést okoz, és ez által veszélyezteti a magzat egészséges fejlődését. A súlyos válsághelyzet fennállását az állapotos nő a kéréslap aláírásával igazolja.”).

¹⁰⁸ Ld. 48/1998. (XI. 23.) AB hat., Indokolás I. 1.

¹⁰⁹ Ld. uo. IV. 2.

¹¹⁰ Ld. uo. II. 3. b) pont, 4. a) pont.

szemben is megilleti”; „a magzat mint új emberi élet: személy, aki a jog által sérthetetlen, és akinek az élethez való abszolút jogát a törvényhozó az állapotos nő önrendelkezési jogára vagy más alapjogára hivatkozással alkotmányosan nem korlátozhatja. A méhmagzat élethez való joga egyedül csak az anya élethez való jogával konkurálhat.”¹¹¹

Lábady Tamás alkotmánybíró szerint a törvényhozó az Alkotmány alapján jogszerűen nem ismerheti el az állapotos nő „súlyos válsághelyzetét”, mint a „terhesség” megszakítását „alkotmányossá tevő” körülményt; ugyanakkor az Alkotmánybíróság nem utasíthatta volna el „a magzati élet védelméről szóló törvény” rendelkezései alkotmányellenességének megállapítását kérő – a határozattal elbírált – indítványokat, és azt is meg kellett volna állapítania, hogy a méhmagzat jogi státusza: személy, azaz ember.¹¹² Lábady Tamás különvéleménye szerint az Alkotmánybíróság többsége által kialakított állásponton, a határozat koncepcióján belül is elégtelen az a védelmi szint, amelyet a testület a határozatban az állam objektív életvédelmi kötelezettségként az Alkotmányból levezet.¹¹³

3. A haldokló, gyógyíthatatlan beteg ember életének védelme

A továbbiakban végül az úgynevezett „eutanázia”¹¹⁴ tekintetében utalok röviden a „vonatkozó” alkotmánybírói „aspektusokra”. A tárlásos testület 2003-ban azt az indítványt, amely szerint az egészségügyi „törvény”¹¹⁵ alkotmányellenesen korlátozza a gyógyíthatatlan betegek önrendelkezési jogát azáltal, hogy nem teszi lehetővé számukra életük

¹¹¹ Ld. uo., Lábady Tamás alkotmánybíró különvéleménye 1. (vö. „duplex effectus” elve).

¹¹² Ld. uo. 2.

¹¹³ Ld. uo. 3. Vö. uo., Tersztyánszky Ödön alkotmánybíró különvéleménye, Ádám Antal és Holló András alkotmánybíró párhuzamos indokolása.

¹¹⁴ Az „eutanázia” fogalmának meghatározásához ld. Háromi Antal, *A haldokló, beteg ember életének és méltóságának tisztelete az Egyház tanításában*, Az „eutanázia” problémája erkölcteológiai szempontból, profán szakirodalmi és jogi kitekintéssel. Bp. 2009. JEL K. 352; Háromi Antal, *Az életvédelem kritikus pontjai (abortusz, sterilizáció, drogfogyasztás, „eutanázia”)*, in *Teológia* 43 (2009/1-2) 18-51.; Hámori Antal, *Az „eutanázia” fogalmi meghatározása, erkölcsi és jogi minősítése*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 13 (2007/1) 24-32. Vö. 22/2003. (IV. 28.) AB hat., Holló András és Kukorelli István alkotmánybíró párhuzamos indokolása és különvéleménye II. 2-5.; Bihari Mihály alkotmánybíró különvéleménye.

¹¹⁵ Ld. az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. tv. (a továbbiakban: Eütv.).

orvosi segítséggel történő befejezését, elutasította.¹¹⁶ A testület ugyanakkor azt is kimondta, hogy: „A gyógyíthatatlan beteg döntése arról, hogy életének a rá váró szenvedésekkel teli hátralévő részét nem akarja végigélni, a beteg önrendelkezési jogának része, így vonatkoznak rá az Alkotmány 54. § (1) bekezdésének rendelkezései. A saját haláláról való döntés ugyanis mindenkit megillet, függetlenül attól, hogy egészséges vagy beteg, és ha beteg, betegsége az orvostudomány szerint gyógyítható-e vagy nem.”; „A világnézeti szempontból semleges alkotmányos alapokon álló jogrendszer... sem helyeslő, sem helytelenítő álláspontot nem foglalhat el az ember saját életének befejezését elhatározó döntésével kapcsolatban; itt olyan szféráról van szó, melytől az államnak főszabályként távol kell magát tartania. Az állam e körben csak annyiban jut szerephez, amennyiben ezt az élethez való jogra vonatkozó intézményvédelmi kötelezettsége elkerülhetetlenül szükségessé teszi.”¹¹⁷ „...a gyógyíthatatlan beteg arra vonatkozó elhatározása: életét akár fájdalmainak, szenvedésének megrövidítése érdekében, akár más megfontolásból nem kívánja végigélni, ezért visszautasítja az életben tartásához feltétlenül szükséges orvosi beavatkozást, önrendelkezési jogának olyan része, melynek gyakorlását a törvény más alapjog védelméhez elkerülhetetlenül szükséges mértékben korlátozhatja ugyan, de nem vonhatja el. Alkotmányossági megítélés tárgya legfeljebb ezen önrendelkezési jog korlátozásának indokoltsága lehet, például az, hogy a törvény e lehetőséget a várandós anyáknak nem biztosítja, illetőleg hogy a jog gyakorlását bizonyos eljárási követelmények teljesítésétől teszi függővé.”¹¹⁸

A határozat a következőket is tartalmazza: „Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az, hogy az emberi méltósághoz való jog az élettel együtt fennálló egységben korlátozhatatlan, csak az olyan helyzetre vonatkozik, amikor az életet és az attól elválaszthatatlan emberi méltóságot mások korlátoznák.”; „A méltó halálhoz való jog viszont nem az élettől való megfosztás, hanem az élet saját elhatározásából való befejezésének összefüggésében merül fel, még akkor is, ha egyes módozatainál a halálba induló beteg más személy – az orvos – segítségét kívánja igénybe venni. Ennek folytán a méltó halálhoz való jog az indítványokban megfogalmazott alkotmányos összefüggésben nem az élethez való joggal fennálló egységben jelentkezik, hanem el-

¹¹⁶ Ld. 22/2003. (IV. 28.) AB hat.

¹¹⁷ Ld. uo., Indokolás IV. 6.1.

¹¹⁸ Ld. uo. 6.2.

lenkezőleg; ezen életszakasz megélésének kényszeréből adódóan az emberi méltóság sérelme éppen az által következik be, hogy bár a beteg gyógyíthatatlan, az élet nem ér véget azon a ponton, ahol élete a betegség elviselésével járó súlyos testi, lelki szenvedés, a kiszolgáltatottság és a reménytelenség érzése folytán kibékíthetetlen konfliktusba kerül méltóságérzetével. Következésképpen a gyógyíthatatlan beteg életének emberi méltósághoz való jogával összhangban történő befejezésével kapcsolatos alkotmányossági kérdéseknek akár a halálbüntetésnél, akár a terhesség művi megszakításánál vizsgálandó alkotmányossági kérdésekhez képest az a megkülönböztető jegye, hogy az emberi méltósághoz való jog nem az élethez való joggal elválaszthatatlan egységben jelentkezik, hanem fordítva: az egyik érvényesülésével együtt járhat a másik háttérbe szorulása. Ezért pusztán a méltósághoz való joggal egységben jelentkező élethez való jognak az Alkotmánybíróság korábbi határozataiban kifejtettek szerinti korlátozhatatlanságára hivatkozással nem állítható megalapozottan, hogy a gyógyíthatatlan beteg életének emberi méltóságával összeegyeztethető befejezésére vonatkozó önrendelkezési joga is korlátozhatatlan.”¹¹⁹

Az alkotmánybírák közül Tersztyánszkyné Vasadi Éva mutat rá párhuzamos indokolásában arra, hogy az élethez való jog alkotmányellenes korlátozását jelentené, ha az egészségügyi „törvény” lehetővé tenné – akár a beteg kívánságára, akár e nélkül – az élet orvosi „segítséggel” történő befejezését a gyógyíthatatlan betegek számára, legyen szó akár tevőleges, akár passzív „segítségéről”; azaz nemcsak nem alkotmányellenes az „önrendelkezési jog” e korlátozása, hanem éppen fordítva: az élet orvosi „segítséggel” történő befejezését „lehetővé tévő” szabály lenne az élethez való joggal összeegyeztethetetlen; ebben az összefüggésben az önrendelkezési jog nem terjed ki arra, hogy személyes döntéséhez az egyén mást vagy másokat igénybe vegyen.¹²⁰

Ezt követően a bírónó kifejti: „Nem csak az egészséges emberi élet rendelkezik végtelen méltósággal, hanem a kora vagy egészségügyi állapota miatt magatehetetlen személy méltósága sem korlátozható. Minden ember méltósága egyenlő, még akkor is, ha ezt a beteg a betegsége elviselésével járó súlyos testi, lelki szenvedés, kiszolgáltatottság és reménytelenség érzése folytán, személy szerint esetleg

¹¹⁹ Ld. uo. V. 1.

¹²⁰ Ld. uo., Tersztyánszkyné Vasadi Éva alkotmánybíró párhuzamos indokolása.

másként éli meg. A méltósághoz való jog nem azonosítható a méltóságérzettel. Az ember fogalmilag nem kerülhet olyan helyzetbe, hogy élete és méltósága között választani tudjon: ha »méltóságát megőrzendő« lemond az életről, akkor ezzel méltósága is megszűnik. Az élet és a méltóság tehát fogalmilag elválaszthatatlan. Így az emberi méltóság fogalmának téves értelmezése tükröződik minden olyan megfogalmazásban, mely az élet és a méltóság közötti konfliktus és választás lehetőségét felveti.” Meggyőződése szerint „beláthatatlan veszélyeket hordoz magában minden olyan megközelítés, mely az emberi élet feltétlen méltóságát nem ismeri el”; továbbá nem ért egyet a határozatnak az indokolás elméleti megalapozására irányuló azzal a megállapításával sem, hogy a saját halálról való döntés – miként az öngyilkosság is – az önrendelkezési jog része: „Az emberi méltósághoz való jogból, illetve az abból levezetett önrendelkezési jogból nem következik a saját halálról való döntés joga, sem pedig öngyilkosság elkövetéséhez való jog; ilyen jogok nem léteznek.”¹²¹

Tersztyánszkyé Vasadi Éva alkotmánybíró szerint a többségi határozat tévesen hívja fel az állam világnézeti semlegességének elvét, amikor arra hivatkozik, hogy a világnézeti szempontból semleges, alkotmányos alapokon álló jogrendszer sem helyeslő, sem helytelenítő álláspontot nem foglalhat el az ember saját életének befejezését elhatározó döntésével kapcsolatban; az állam semlegessége ugyanis semmiképpen nem zárja ki azt, hogy alapvető, az Alkotmányban is megnyilvánuló értékek és jogok iránt elkötelezett legyen; miként fogalmaz: „az állam igenis elfoglalhat határozott álláspontot az élet mellett, sőt köteles az élet mellett állást foglalni”¹²²

Végül megemlítem, miként Bihari Mihály alkotmánybíró különvéleményében rögzíti: „Az Alkotmánybíróság határozata tartózkodik attól, hogy az eutanázia fogalmát körülírással vagy definícióval meghatározza, és ugyanígy tartózkodik attól is, hogy meghatározza és egymástól elválassza az egyes szóba jöhető eutanázia-típusokat.”¹²³ A testület azonban egy korábbi, 2000-ben meghozott határozatának¹²⁴ indokolásában – véleményem szerint helytelenül – kimondta, hogy

¹²¹ Ld. uo. Vö. uo., Holló András és Kukorelli István alkotmánybíró párhuzamos indokolása és különvéleménye II. 4-5.; Bihari Mihály alkotmánybíró különvéleménye.

¹²² Ld. uo., Tersztyánszkyé Vasadi Éva alkotmánybíró párhuzamos indokolása.

¹²³ Ld. uo., Bihari Mihály alkotmánybíró különvéleménye II.

¹²⁴ Ld. 36/2000. (X. 27.) AB hat.

az „egészségügyi törvény” „ismeri” az „eutanáziát”.¹²⁵ Álláspontom szerint nem minősül „eutanáziá”-nak az életfenntartó vagy életmentő beavatkozás visszautasításának lehetősége, ha a beteg olyan súlyos betegségben szenved, amely az orvostudomány mindenkori állása szerint rövid időn belül – megfelelő egészségügyi ellátás mellett is – halálhoz vezet és gyógyíthatatlan, s a betegség *természetes* lefolyása lehetővé van téve.¹²⁶ Ennek értelmében – megítélésem szerint – a hatályos magyar jog, ezen belül az „egészségügyi törvény” sem ismeri az „eutanáziát” (sem aktív, sem passzív formájában). A fogalmi elhatárolás szempontjából a konjunktív feltételek közül a „természetes” szónak is meghatározó jelentősége van. Az „eutanázia” fogalmának meghatározása vonatkozásában meglévő véleménykülönbségek egy része – meglátásom szerint – a „természetes” szó, a „betegség természetes lefolyását lehetővé téve” szövegrész eltérő értelmezése, jelentőségének más súly tulajdonítása miatt áll fenn.¹²⁷ Az alkotmánybírósági határozatokban megjelenő vélemények alapján megállapítható: Bihari Mihály, Holló András és Kukorelli István alkotmánybírák képviselik azt az álláspontot, hogy az „egészségügyi törvény” „ismeri” a passzív „eutanáziát”.¹²⁸

III. ÖSSZEFOGLALÁS

A fentiekben foglaltakat összegezve a következő megállapításokkal élek:

1.) hatályos Alkotmányunk természetjogi tartalommal bír (ld. I. Alapjogi aspektusok című rész);

¹²⁵ Ld. *uo.*, Indokolás III. 4. [„Az Eütv. 21. § (2) bekezdése az eutanáziának azt az esetét szabályozza, amikor a cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes betegnél életfenntartó vagy életmentő beavatkozást utasít vissza a törvényes képviselő vagy az erre jogosult más személy.”].

¹²⁶ Ld. Eütv. 20. § (3) bek.; Hámori Antal, *A haldokló, beteg ember életének és méltóságának tisztelete az Egyház tanításában*, Az „eutázia” problémája erkölcszociológiai szempontból, *profán szakirodalmi és jogi kitekintéssel*, Bp. 2009. JEL K. 352. Hámori Antal, *Az életvédelmi kritikus pontjai (abortusz, sterilizáció, drogfogyasztás, „eutanázia”)*, in *Teológia* 43 (2009/1-2) 18-51.; Hámori Antal, *Az „eutanázia” fogalmi meghatározása, erkölcsi és jogi minősítése*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 13 (2007/1) 24-32.

¹²⁷ Ld. 22/2003. (IV. 28.) AB hat., Bihari Mihály alkotmánybíró különvéleménye.

¹²⁸ Ld. *uo.*, Holló András és Kukorelli István alkotmánybíró párhuzamos indokolása és különvéleménye II. 2., 4.; Bihari Mihály alkotmánybíró különvéleménye (különösen II. 2. Táblázat az eutanázia egyes típusairól, „Önrendelkezésen alapuló passzív eutanázia” lábjegyzete).

2.) az alapvető jogok közül az élethez való jog és azzal egységben az emberi méltósághoz való jog, minden más alapjogot is megelőző, azok felett álló, oszthatatlan és korlátozhatatlan alapvető jog, teljes terjedelme lényeges tartalom („érinthetetlen lényeg”), ilyen értelemben „abszolút” jog [Alkotmány 8. § (1)-(2) bek., 54. § (1) bek.];

3.) az Alkotmánybíróság az élethez való jogot (az emberi méltósághoz való joggal fennálló egységében) csak az élve születés feltételével, annak bekövetkezése esetén tekinti „abszolút” jognak; alkotmányjogi értelemben a magzatot nem tekinti embernek, jogalanynak, az élethez való *alanyi* jogot csak az élve megszületett, élő emberre vonatkoztatja, a magzat élethez való jogának védelmét mindössze az állam objektív, intézményes életvédelmi körében látja biztosítandónak: „a magzat alkotmányjogi értelemben vett jogalanyiságát a törvényhozó (alkotmányozó) ismerheti el”; egyedül Lábady Tamás fogalmazott meg írásban olyan alkotmánybírói véleményt, amely szerint az élethez való jog (az emberi méltósághoz való joggal fennálló egységben) alanyi jogként, azaz az említettek szerinti „abszolút” jogként a magzatot is megilleti, fogamzásának időpontjától kezdve: a nasciturus alkotmányjogilag is ember, jogalany, személy, az abortusz alkotmányellenes, a magzat élethez való joga egyedül csak az anya élethez való jogával konkurálhat [Alkotmány 54. § (1) bek., 56. §; 23/1990. (X. 31.) AB hat., 64/1991. (XII. 17.) AB hat., 48/1998. (XI. 23.) AB hat.];

4.) a taláros testület szerint az élethez való jog mint „abszolút”, azaz alanyi jog (mint teljes terjedelmében lényeges tartalom) a halálbüntetés „alkotmányosságát” is kizárja; a „nem ártatlan” emberi élet állam általi szándékos kioltása akkor is alkotmányellenes, ha a halálbüntetést „törvény” szabályozza és „törvényes” eljárás keretében kerül alkalmazásra [Alkotmány 8. § (2) bek., 23/1990. (X. 31.) AB hat.]; a halálbüntetés alkotmányellenességét kimondó határozathoz fűzött alkotmánybírói vélemények szerint a halálbüntetés „eleve önkényességét” Lábady Tamás, Solyó László és Tersztyánszky Ödön alkotmánybírák képviselik [Alkotmány 54. § (1) bek., 23/1990. (X. 31.) AB hat.];

5.) az Alkotmánybíróság „nem engedte meg”, hogy az Alkotmányba foglalt természetjog érvényesüljön; azt „pozitív jog”-ként „engedi meg” élni, s ez által „elhalni” (a tételes jogba írt természetjogot pozitív jogként alkalmazza); a taláros testület (tagjainak többsége) az egyes alapjogok értéktartalmát nem a természetjog fényében, az élethez való jogot is természetjog-ellenesen „fejtette ki”; a magzatot tevőleges magatartással (nélkülözhetetlen közreműködéssel, jogellenes határozatok-

kal¹²⁹) hagyják megölni, s így nem igaz Sólyom László megállapítása, miszerint e bíróság „minden általános törekvése is az egyes jogok tartalmát gazdagította”.¹³⁰

Álláspontom rövid indokolásaként hangsúlyozom:

a) a tételes jogot megelőző, az „intézményes jog” valóságából sem levezethető, annak mintegy alapfeltételeit alkotó alanyi jogok és köteleességek is a jog körébe tartoznak, annak világához kapcsolódnak; ezeknek a jogoknak és kötelezettségeknek az alapját az emberek közti igazságos rend olyan követelményei képezik, melyeket együttesen (a katolikus egyházjogban) *természetjognak* nevezünk;

b) a pozitív jog nem végső szabálya önmagának; az intézményes jog alapját az ember valóságából, méltóságából, az emberek közti igazságos rend szükségletéből adódó kívánalmak alkotják; az intézményes jog a teremtett valóság rendjében gyökerezik, a rá épülő tételes jog pedig „norma normata”, vagyis olyan szabály, mely más szabályokhoz igazodik: egyrészt az intézményes jog társadalmi valóságához, másrészt azon keresztül, de közvetlenül is az emberek közti igazságos rend alapvető követelményeihez; ezért a tételes jog megalkotása és alkalmazása sem történhet önkényesen, hanem igazodnia kell például a fizikai, biológiai, pszichológiai, társadalmi törvényszerűségekhez, s figyelembe kell vennie az etika szempontjait;

c) ha a tételes „jog” az igazságosság követelményével, a természetjoggal ellentétes, akkor kötelező erővel nem bír;¹³¹ a jogszabályok jogi jellege, kötelező ereje ugyanis az emberi természet objektív céljaiban rejlik, amelyeket a természeti törvények fejeznek ki normatív módon, valódi jogi jelleggel, kötelező erővel;

d) az állam alkotta jog abban tér el a természetjogtól, hogy kényszerítő erő áll mögötte; e jog azonban annyiban minősül jognak, s annyiban rendelkezik kötelező erővel, amennyiben az emberi természetből fakadó természetjogi kritériumoknak megfelel; az állam és az általa alkotott jog mögött álló kényszerítő erő nem jog, hanem csak a jog foganatosítója; a kényszer lehetősége vagy realitása nem a jogiség lényegi

¹²⁹ Ld. 64/1991. (XII. 17.) AB hat., 48/1998. (XI. 23.) AB hat.; vö. pl. 11/1992. (III. 5.) AB hat., Indokolás IV.: „...egyedül az Alkotmánynak megfelelő törvény a jogszerű.” – a véleményem szerint az abortuszt megengedő „törvény” (szabályozás) alkotmányellenes, azaz nem jogszerű, s így a két alkotmánybírósági abortusz-határozat is jogellenes.

¹³⁰ Ld. *Sólyom László előszava*, in *Emberi jogok*, Szerk. Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila, Bp. 2003. Osiris K. (919) 19.

¹³¹ Ld. Erdő Péter, *Egyházjog*, Bp. 2005. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója 47-49.

eleme; a jog lényegi eleme a kötelező erő, ami az emberi természetén alapul; bármekkora is a kényszerítő erő, bármilyen „hatékony” is az erőszakszervezet, nem kötelez jogi erővel, ha a rendelkezés ellentmond a természetjognak; a jog érvényessége ugyanis nem akaraton és nem is erőn alapszik, hanem az emberi természet igazságain nyugszik (a jog csak azt foglalja magába, ami igazságos, ami a másoknak, a többieknek jár); azaz semmilyen akarat, ami ellentétes a természetjoggal, nem lehet forrása a szó igazi értelmében vett jognak.¹³²

¹³² Vonatkozó irodalom pl. Frivaldszky János, *Klasszikus természetjog és jogfilozófia*, Bp. 2007. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója 476 (ld. 436., 438.).

SZOCIÁLIS MUNKA

Kalocsai Adrienn – Magvas Mária

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola szociális munkás képzésének terepgyakorlata

A GYAKORLATI KÉPZÉS FELÉPÍTÉSE

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola 1995-től nappali tagozaton, 2007-től levelező tagozaton is képez szociális munkás hallgatókat. Terepgyakorlati rendszerünk felépítésekor és a működtetéshez szükséges adminisztráció bevezetésekor elsősorban az ELTE szociális munkás képzésében 1998-ban használt „Vezérfonal”-a adta a mintát, a gyakorlatunk - különösen a nagygyakorlat - követelményrendszerének leírásakor a mai napig a tőlük kapott anyagokat használjuk.

Képzésünkben már a kezdetektől jelen van az intézménylátogatás, az egy hetes kisgyakorlatok és a szakmai ismereteket integráló nagygyakorlati képzés. Az évek múlásával tapasztaltuk, hogy hallgatóink túl későn kerültek a szakmai érdeklődésüket fenntartó, és az elméleti alapok megértését is könnyítő kliens - segítő kapcsolatba, ezért gyakorlati struktúránkat az un. laikus gyakorlattal egészítettük ki.

Jelenleg a terepgyakorlatok teljesítésének időterve nappali tagozaton:

Gyakorlat típusa	Teljesítés ideje	Óraigénye
Laikus gyakorlat	I. szemeszter	30 óra
Intézménylátogatások	II. – III. szemeszter	60 óra
Kisgyakorlatok	IV. – V. szemeszter	300 óra + 60 óra ¹
Nagygyakorlat	VI. szemeszter	600 óra + 30 óra ²

Levelező tagozaton:

Gyakorlat típusa	Teljesítés ideje	Óraigénye
Laikus gyakorlat	-	-
Intézménylátogatások	II. – III. szemeszter	20 óra
Kisgyakorlatok	IV. – V. szemeszter	100 óra + 20 óra
Nagygyakorlat	VI. szemeszter	200 óra + 10 óra

Tekintettel arra, hogy főiskolánkon 2 éve került bevezetésre a levelező képzés, a levelezős gyakorlatok vonatkozásában még nincsenek tapasztalataink.

LAIKUS GYAKORLAT

A laikus gyakorlat bevezetése lehetővé tette, hogy az első éves, elméleti és gyakorlati ismeretekkel még nem rendelkező hallgatók is egyfajta konkrét segítő tevékenység során kerüljenek kliens közelbe, így szerevezve közvetlen élményt a segítő tevékenységről. A gyakorlat során önkéntes munkához hasonlóan kliens vagy kliens csoport konkrét szükségletein alapuló segítő tevékenységet végeznek a hallgatók. (Például halmozottan hátrányos helyzetű családoknál gyermekfelügyeletet vállalnak, rendszeresen látogatnak el idős emberekhez.)

A laikus gyakorlat a nappali tagozaton összesen 30 órát vesz igénybe: 20 órát a terepen tölt el a hallgató és ezt tíz óra feldolgozó szeminárium egészíti ki.

A laikus gyakorlat helyszíneit a terepkoordinátor a terepintézmények szükségletei és lehetőségei alapján jelöli ki. A megadott lehetőségek közül a hallgató szabadon választhatja ki a személyiségéhez leginkább közel álló tevékenységet. A gyakorlat nem igényel folyamatos tereptanári kísérést. A fogadó intézmény részéről egy kapcsolattartó (többnyire egy tereptanár) vállalja a munka koordinálását.

A hallgatók naplóban rögzítik az élményeiket, a kurzus zárásaként pedig házi dolgozatban számolnak be a szerzett tapasztalatokról

A laikus gyakorlat bevezetése nem volt kockázatmentes. Tekintettel arra, hogy az évek során sikerült a főiskolának kiépíteni a segítő tevékenységet folytató intézmények egy nagyon széles skálájával az állandó együttműködést, tartottunk attól, hogy túlterheljük ezeket a terephelyeket és tereptanárainkat. Három év tapasztalata után úgy tűnik, hogy feleslegesen aggódtunk. A terephelyeink intézményvezetőinek és tereptanárainak a többsége nem csupán a képzéssel járó nehézségeket, de a plusz kapacitás lehetőségét is felismerte.

Egy másik aggodalmunk a laikus gyakorlatra irányított hallgatókért vállalt ill. vállalható felelősség kérdése volt. Mely feladatokra áll kézen az első éves hallgató? Ki és milyen módon kezeskedhet a vállalt feladataik megfelelő minőségű ellátásáért? Ezt a felelősséget nálunk a gyakorlatvezető tereptanár és a szemináriumot vezető kolléga közösen vállalja.

Összességében véve a laikus gyakorlat bevezetése kölcsönös hasznot hozott a terepintézmények és a képző intézmény számára. A hallgatók körében nagyon népszerűvé vált ez a gyakorlati forma. Dolgoza-

taikban gyakran számolnak be arról, hogy kezdeti bizonytalanságuk elmúlt, megerősödtek abban, hogy a segítséget szeretnék hivatásuknak választani. A gyakorlathoz fűzött remények tehát teljesültek. Az elméleti oktatásban résztvevő kollégák is igazolják, hogy már a második évfolyamosoknak tartott szemináriumokon lehet építeni a laikus gyakorlat során szerzett élményekre, tapasztalatokra.

INTÉZMÉNYLÁTOGATÁS

Az intézménylátogatás célja, hogy a hallgatók rövid betekintést nyerjenek néhány intézmény működésébe, megismerjék annak munkáját, feladatait, szervezeti felépítését, szakemberekkel való ellátottságát valamint az ott dolgozó szociális munkás tevékenységi körét.

Az intézménylátogatások az adott terephely igényei, pl. befogadó létszám szerint egy, esetleg bontott csoportban történnek, az intézmény vezetőjével előre egyeztetett időpontokban.

Az intézménylátogatások helyszíne bármely olyan intézmény lehet, ahol szociális munka, ill. szociális igazgatási munka folyik vagy, amely közvetetten a szociális munka gyakorlatához kapcsolódik. A terepkataszterünkben szereplő intézmények közül általában az alábbiakat látogatjuk meg hallgatóinkkal:

- Gyermekvédelmi Szociális és Egészségügyi Iroda
- Gyámhivatal
- Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat
- Hajléktalanszálló
- Egyesített Szociális Intézmény és Idősek Otthona
- egy a településünkön működő nem önkormányzati idősek otthona
- Családok Átmeneti Otthona
- Alkohol - Drogsegély Ambulancia
- Fogyatékosok Nappali Intézménye és Gondozóháza
- Főgyházmegyei Karitás
- Pártfogó Felügyelő és Jogi Segítségnyújtó Szolgálat
- Mobilitás Ifjúsági Iroda
- Munkaügyi Központ, Információs Tanácsadó Iroda
- Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat
- Csecsemő és Fogyatékos Személyek Otthona
- egy lakásotthon
- Vöröskereszt
- Magyar Máltai Szeretetszolgálat
- Büntetés-végrehajtási Intézet
- egy a településünkön működő egyesület

Az intézménylátogatásokra előírt 60 óra két szemeszter alatt legfeljebb 20 intézmény megtekintésére, ill. az ott látottak feldolgozására ad lehetőséget. Órarendünkben heti egy délelőttöt ütemezünk be erre a célra.

Az intézménylátogatások során hallgatóink intézménylátogatási naplóban foglalják össze az intézményekre vonatkozó információkat, személyes benyomásait.

Mivel a kis- és nagygyakorlat alkalmával csak korlátozott számú helyre juthatnak el hallgatóink, ezért az intézménylátogatás, mint a szakma intézményrendszerének minél szélesebb körű megismerése elengedhetetlen része a gyakorlati képzés rendszerének. Szervezése a terepkoordinátornak nem okoz különösebb nehézséget, ugyanakkor nem elhanyagolható dilemmánk a kivitelezésével kapcsolatban, hogy bármennyire is tapintatosak igyekszünk maradni, a látogatások során sérülhet az intézmény által gondozottak személyiségi joga, körülményeik intimitása.

KISGYAKORLATOK

A kisgyakorlatok célja, hogy a hallgatók közelebbről megismerjenek néhány intézményt, az ott folyó tevékenységet, elsősorban az intézmény munkájához kapcsolódó szociális munkás feladatokat. Legyen módjuk a hallgatóknak a szociális munkavégzés módszereibe betekintést nyerni, illetve bizonyos részfeladatokban jelen lenni, önálló munkát végezni. Segítse a hallgatót az olyan irányú tájékozódásban, hogy a szociális munka mely területe, illetve mely módszere áll legközelebb az ő személyiségéhez.

Gyakorlatozóink két szemeszter alatt egy - egy hetet töltenek el hat különböző terephelyen. Egy kisgyakorlati hét öt munkanapot foglal magába. Így a terepgyakorlat időtartama alkalmanként 40 óra, a munkahely munkaidejéhez igazodva, de ezt figyelembe véve sem lehet kevesebb, mint heti 30 óra. A kisgyakorlat helyét és idejét a terepkoordinátor jelöli ki, lehetőleg figyelembe véve a hallgató érdeklődési körét. A gyakorlat alatt a hallgató a tereptanár közvetlen irányítása, illetve az intézményvezető ellenőrzése alatt áll. A terepkoordinátor által jóváhagyott kisgyakorlati tematikát követi a tereptanár és a hallgató. A kisgyakorlat ideje alatt a hallgatók összesen 60 óra kisgyakorlati szemináriumon vesznek részt. A kisgyakorlati szeminárium két részre tagolódik: a terepkoordinátorral történő megbeszélésekre és szemináriumvezetővel történő esetmegbeszélésekre. A szeminárium célja, a gyakorlat során szerzett tapasztalatok feldolgozása.

A kisgyakorlat helyszínei elsősorban a főiskolával szerződésben álló terephelyek, de lehetőséget adunk arra is, hogy a hallgató más terepeken töltsse el a gyakorlatát, amennyiben a terephely és a tereptanár megfelelnek a főiskolánk által megjelölt kritériumoknak.

Terepkoordinátorként a kisgyakorlat helyszíneinek kijelölése során elsődleges kérdés, hogy mennyiben tegyük lehetővé a hallgatónak a gyakorlat helyének szabad megválasztását. A szabad választás mellett több érv is felsorakoztatható: remélhetjük, hogy a maga által választott terephelyeken motiváltabban töltik el gyakorlatukat a hallgatók, és lehetővé tesszük a számukra, hogy az érdeklődési területüknek megfelelő intézményekben építsék ki kapcsolataikat, próbálhassák ki magukat. Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy nem kellene –e néhány klasszikus területen (családsegítés, hajléktalan-ellátás, stb.) kötelezővé tenni a gyakorlatot, hiszen, a hallgatóink általános szociális munkás végzettséget szereznek, azaz nem lehet tudni, hogy mely területeken lesz esélyük az elhelyezkedésre, nem lehet garantálni számukra, hogy nem kerülnek kapcsolatba az általuk kevésbé vonzó klienskörrel, ráadásul gyakran fordul elő, hogy éppen egy kényszerű helyzet során szerzett kisgyakorlati tapasztalatok után változik meg a hallgató megítélése.

A szabad választás kérdése a terephely típusa mellett a terephely földrajzi elhelyezkedésére is kiterjed. Nehéz a gyakorlat minőségét olyan terephelyen garantálni, ahol a tereptanárokkal nem állunk rendszeres kapcsolatba, épp ezért arra buzdítjuk hallgatóinkat, hogy lehetőség szerint a főiskola terepkataszteréből válasszanak gyakorlati helyszínt maguknak. Megértjük azonban azokat a hallgatókat is, akik a leendő lakhelyük intézményrendszerét szeretnék megismerni, ezért – amennyiben az általuk kijelölt terephely megfelel a képző intézmény által elvárt kritériumoknak – engedélyezzük a terepkataszterünkben nem szereplő intézmények kiválasztását is.

A kisgyakorlatok idejét tekintve időről – időre felvetődik a gondolat, hogy az egy hetes gyakorlatok túlságosan rövidek, a hatszori egy hetes kisgyakorlat helyett inkább a háromszori két hetes gyakorlatokat kellene bevezetni. Emellett szólna, hogy a hallgató hosszabb időintervallumon keresztül láthatna bele az intézmény munkájába, ezért hitelesebb képet kaphatna az ott folyó életről. A hallgatókkal folytatott beszélgetések során azonban azt tapasztaljuk, hogy igény van a minél több helyszínen eltöltött gyakorlat lehetőségére.

A kisgyakorlat ideje alatt a hallgató köteles naplót vezetni, amelyben: 1. feltünteti a kisgyakorlat idejét, a terepintézmény nevét és címét, az

- intézményvezető nevét, valamint a gyakorlatvezető nevét és munkakörét;
2. bemutatja az intézmény tevékenységi körét, célkitűzéseit, feladatait, szervezeti felépítését, klienskörét, az intézmény kapcsolatrendszerét, finanszírozását;
 3. bemutatja az intézményben folyó szociális munkát. /Milyen feladatokot lát el az intézményben a szociális munkás, amennyiben nem alkalmaznak szociális szakembert az intézményben, akkor hogyan kapcsolódik a választott gyakorlati terület a szociális munkához? Milyen szociális munkás eszközökkel, módszerekkel találkozott a hallgató az intézményben? Mennyire voltak hatásosak az általa megismert módszerek, mik voltak a korlátjaik? Milyen szociális készségekkel kell rendelkezni az adott terepen dolgozó szociális szakembernek? Van-e team ill. szupervízió az intézményben? Milyen adminisztrációt vezetnek? Milyen törvényeket, rendeleteket használnak az ott dolgozók a munkájuk során? Hogyan történik a munka megosztása kollégák között?
 4. Napi lebontásban mutatja be a hét eseményeit, azaz rögzíti, hogy mely napokon, mennyi időt és azt hogyan töltött el a gyakorlati helyen, valamint leírja, hogy miként hatottak rá ezek az események.

A gyakorlatok teljesítésének minősítése nem kis fejtörést okozott a számunkra. Tereptanárainknak szervezett értekezleteinken mindannyiszor szóba került a terepgyakorlatok értékelésének kérdése.

Kezdetben csupán egy szöveges értékelést kértünk a kisgyakorlaton résztvevő hallgató munkájáról. Később a szöveges értékelés mellett állásfoglalást kértünk a tereptanároktól atekintetben, hogy a hivatás végzésére alkalmasnak találják – e a gyakorlaton résztvevő hallgatót vagy sem. Ez a protokoll nem igazán vált be, részben, mert jó ideig nem született egyértelmű, „közös” definíciónk az alkalmaság körülírására, másrészt ez a kérdés szorosan összefonódott azzal a dilemmával, hogy mennyiben a tereptanár feladata, ill. mennyiben a képzőhelyé az alkalmatlanok kiszűrése. E kérdésre máig sem tudunk egyértelmű választ adni. Intézményünkben jelenleg nincs alkalmasági vizsga (amikor volt, akkor sem tudtuk kiszűrni az alkalmatlanoikat teljes biztonsággal), az új felvételi rendszer bevezetése óta pedig nem is találkozunk leendő hallgatóinkkal. Az elméleti vizsgák sikeres teljesítése nem bizonyítja automatikusan a hallgató alkalmasságát, a személyiséget- ill. alkalmasságot célzó szemináriumokon pedig nem a szűrés a cél. A gyakorlatban való beválás, az alkalmasság vagy éppen alkalmatlanság kiszűrésének legadekvátabb terepe a szakmai

gyakorlat lehetne. Tereptanáraink azonban (gyakran nagyon is elfogadható okokra - pl. a fejlődés lehetőségére - hivatkozva) még egészen egyértelmű etikai vétségeket elkövető ill. komoly kommunikációs gondokkal küszködő hallgatót sem minősítik alkalmatlannak. A hallgatói értékeléseket tekintve úgy tűnik csupa kiváló gyakornokkal vagyunk körülveve, miközben az értékjegyek mögé tekintve, a szöveges értékelések alapján nem feltételeznénk, hogy a legjobb minősítést érdemli a hallgató.

Terepkoordinátorként évről évre felhívtuk a figyelmet a reális értékelés fontosságára, és arra is biztattuk gyakorlatvezetőinket, hogy a gyakorlatok lezárásakor értékeljék közösen az együtt töltött idő tapasztalatait, a hallgató munkáját, szakmai hozzáállását.

A kisgyakorlati értékelést megkönnyítendő bevezettünk egy egyszerű értékelőlapot (1.sz. Melléklet) melyben rákérdezzük, hogy:

1. mennyire volt motivált a hallgató a terepen folyó munka megismerésére, a gyakorlaton való részvételre;
2. mennyire volt motivált a hallgató a kapcsolatteremtésre a terepen dolgozó kollégákkal, ill. a kliensekkel;
3. mennyire sikerült mozgósítania az elméleti ismereteit a gyakorlat során.

A kérdések megválaszolása a hozzárendelt lehetséges válaszok jelölésével ill. szöveges indoklással történik. (Az utolsó pontban a gyakorlattal/hallgatóval kapcsolatos egyéb észrevételeit írhatja le a gyakorlatvezető.)

A kisgyakorlat féléves értékelése három kisgyakorlati értékelőlap figyelembevételével történik oly módon, hogy a terepkoordinátor összeveti a három értékelést. Ezzel a gyakorlattal a tereptanár mentesül az alkalmatlanság kimondásának terhétől.

Kiválóan megfelelt minősítés esetén a hallgató értékelőlapjain minden kérdésre adott válasz arról tanúskodik, hogy a terepen folyó munka megismerésében a gyakornok rendkívül motivált volt, bátran és ügyesen kezdeményezett kapcsolatot mind a kollégákkal, mind a kliensekkel, részvétele aktív volt és viselkedése megfelelt a szakmai-etikai elvárásoknak (azaz minden kérdésre az adható válaszok közül az „A” jelölésű válaszokat kapta a hallgató).

Megfelelt értékelést kap az a hallgató, akinek az értékelőlapok bármelyikén kevesebb elégedettséget tükröznek a válaszok, vagy mert csak részben volt motivált a terepen folyó munka megismerésében, vagy mert részvétele nem volt elég folyamatos, esetleg a hallgató kapcsolatfelvétele a kliensekkel és/vagy kollégákkal kifogásolható, illetve csak

részben mutatott aktivitást, vagy kisebb etikai vétségek merültek fel a gyakorlatának végzése közben.

Nem felelt meg minősítést kétféle módon kaphat a hallgató. Ha a hallgató aktivitása, részvétele volt kifogásolható, úgy a gyakorlat megismétlésére lehetőség van, ezekben az esetekben a hallgatónak újra kell teljesítenie a gyakorlatát! Amennyiben a hallgató kapcsolatfelvétele volt elfogadhatatlan vagy súlyos etikai vétségeket követett el a gyakorlata során, úgy a Szociális Munkás Tanszék dolgozói döntenek arról, hogy a hallgató újra teljesítheti-e a gyakorlatot vagy kizárja a hallgatót a gyakorlati képzés lehetőségéből. E döntéshozatal protokollja még kidolgozásra vár.

NAGYGYAKORLAT

A terepgyakorlatok 600 órás összefüggő nagygyakorlattal zárulnak. A nagygyakorlat célkitűzése, hogy a hallgatók:

- megismerjék az intézmények és az ott dolgozó segítő szakemberek munkáját, kapcsolatrendszerét, az alkalmazott módszereket, az intézmény szolgáltatásait, klienskörét, adminisztrációját;
- képessé váljanak pontosan definiálni a különböző problémákat, megoldási javaslatokat kidolgozni, kipróbálhassák magukat a segítő kapcsolatban;
- a tereptanár ill. szemináriumvezető reflexiói által fejleszthessék a szakmai munkához szükséges készségeiket.

A gyakorlat megkezdését 15 órás nagygyakorlati felkészítő előzi meg. Ezen a hallgatók tájékoztatást kapnak a gyakorlattal kapcsolatos tudnivalókról, elvárásokról. Ezt követi az egyéni konzultáció a hallgatóval, amelynek célja a számára legmegfelelőbb gyakorlati hely kiválasztásának segítése.

A nagygyakorlatok helyszínét a hallgató választja ki és a terepkoordinátor hagyja jóvá. A hallgatók többsége a terepkataszterünkben szereplő terephelyeinken kezdi meg gyakorlatát, gyakorlott tereptanárok irányítása mellett. Főiskolánk támogatja, hogy vidéki hallgatóink településükön, lakóhelyükön keressenek gyakorlati helyet maguknak – amennyiben megfelel a terephely az elvárásoknak- ezzel is segítve későbbi elhelyezkedésüket, munkába állásukat. A hallgató által választott gyakorlati hellyel és a gyakorlatvezetővel való kapcsolatfelvétel után a terepkoordinátor dönti el, hogy kezdeményezi-e az adott intézménnyel a nagygyakorlati megállapodás megkötését. E döntésben fontos szempontok, hogy:

- a kiválasztott intézmény lehetőséget nyújt-e a szakmai fejlődésre,

biztosítja-e az oktatói munkához szükséges tárgyi, munkaidőbeli és egyéb feltételeket;

- a javasolt gyakorlatvezető rendelkezik-e megfelelő tapasztalatokkal, szakmai felsőfokú végzettséggel;
- a gyakornok és az általa választott terephely/tereptanár közös munkáját ne befolyásolhassa rokon kapcsolat vagy egyéb összeférhetlenség.

A tereptanárokkal történő szerződéskötés a fogadó nyilatkozat beérkezése után, a gyakorlat megkezdése előtti hetekben történik. A terepkataszterünkben nem szereplő gyakorlati hellyel külön „Együttműködési Megállapodást” kötünk.

Telefonos egyeztetés után a tereptanárok írásbeli tájékoztatót kapnak a nagygyakorlattal kapcsolatos elvárásokról. A terepkoordinátor – amennyiben szükséges – személyesen nyújt segítséget a tereptanárnak a nagygyakorlatra való felkészülésben, pl. a „Tanulmányi megállapodás” kidolgozásában. A gyakorlat megkezdését követő második héten kerül sor a „Tanulmányi megállapodás” elkészítésére, melyet a tereptanár a hallgatóval közösen állít össze, a terepkoordinátor által előzetesen megküldött szempontok figyelembe vételével.

A terepkoordinátor a gyakorlat ideje alatt a veszprémi tereptanárokkal személyesen, a vidékiekkel általában telefonon tartja a kapcsolatot. A terepkoordinátor rálátását a gyakorlatra segíti a szemináriumvezetővel való folyamatos konzultáció.

A gyakorlatvezető kötelessége, hogy rendszeresen visszajelezze a gyakornoknak munkájáról szerzett tapasztalatait, hogy az írásbeli értékelés során már lehetőleg semmi olyan reflexió ne hangozzék el, amiről korábban még nem esett szó, amit még nem beszéltek meg. Ha a gyakorlatvezető úgy látja, hogy a gyakornok munkájára a „nem megfelelő” minősítést fogja javasolni, ezt a véleményét időben jelezze a hallgató felé, hogy lehetősége legyen hiányosságai pótlására, a hibák kijavítására. A tereptanárnak világosan meg kell fogalmaznia, hogy pl. a hallgató viselkedését miért tartja problémásnak, valamint ötleteivel, javaslataival segítenie kell őt a helyes viselkedési minta kialakításában. Ezt a célt szolgálja egyebek mellett a gyakorlat félidejében készítendő szöveges értékelés is. Az értékelés célja még a fentiekén kívül, hogy nyomon kövesse mennyiben valósultak meg a „Tanulmányi megállapodásban” foglaltak, mire kell odafigyelni még a gyakorlat második felében. A „félidős értékelő”- ill. a záró értékelő lap struktúrája megegyezik az ELTE szociális munkás képzés 1998 – ban rendelkezésünkre bocsátott gyakorlatra vonatkozó anyagában (Vezérfonal) rögzítettekkel.

A nagygyakorlati értékelés a tereptanár-, míg a gyakorlati napló elfogadása és a gyakorlat teljesítésének aláírása a terepkoordinátor kompetenciája.

A gyakorlat értékelésével kapcsolatos dilemmáink a nagygyakorlat során még fokozottabban jelennek meg, mint a kisgyakorlat esetében. Tapasztalataink szerint az értékelések nem mindig reálisak, gyakran túl szépek, nem segítik a hallgatót saját hiányosságainak megismerésében, korrigálásában.

Nem csupán a tereptanár értékeli a hallgató munkáját, hanem a hallgatónak is lehetősége nyílik arra, hogy értékelje a terephelyen végzett gyakorlatot. Kitöltésére a terepgyakorlatok lezárása után kerül sor. Ez a kérdőív segítségére lehet a terepkoordinátornak és a leendő nagygyakorlatosoknak a megfelelő terephelyek kiválasztásában, ezért ezeket az információkat hozzáférhetővé tesszük a következő évfolyamok számára. Akkor tekintjük igazán sikeresnek a gyakorlat hallgatói értékelését, ha ennek megosztása a tereptanárral is megtörténik, mindemellett ezt a gyakorlónak számára nem tesszük kötelezővé. (Ezt a gyakorlatot néhány tereptanárunk nehezményezi.)

A hallgatók a gyakorlat során szerzett tapasztalatokról, munkájukról megadott szempontsor alapján, napi vagy heti bontásban naplót vezetnek. A tereptanár kérheti e napló bemutatását.

A TEREPGYAKORLAT SZEREPLŐI, TAPASZTALATAI, DILEMMÁI

Főiskolánkon két főállású oktató felel a gyakorlati rendszer működtetéséért. Terepkoordinátorként évről évre körülbelül 20 fő laikus gyakorlatáról, 40 – 45 fő intézménylátogatásáról, 40 – 45 fő kis- és nagygyakorlatáról kell gondoskodnunk. A feldolgozó szemináriumok munkáját másik kettő kolléga vezeti. A terepkataszterünkben (melyet évenként frissítünk) jelenleg 48 tereptanárral van „Tereptanári megállapodásunk”. A gyakorlatok alkalmával a tereptanár kisgyakorlatra egyszerre legfeljebb két hallgatót, nagygyakorlatra egy, kivételes esetben két hallgatót vállalhat. A terepkataszterben nem szereplő gyakorlatvezetőket eseti megbízás formájában kérjük fel a gyakorlatok vezetésére.

A terepintézményekkel a főiskola működése óta igyekeztünk jó kapcsolatot kialakítani, a veszprémiakkal „Együttműködési megállapodást” is kötöttünk, amelyet szükség esetén, de legalább 5 évente megújítunk.

A gyakorlati helyek intézményvezetője kulcsfigurája a gyakorlat működtetésének. Vele kötjük a szerződést, ő engedélyezi a gyakorlatot, a kolléga gyakorlatvezetővé válását, biztosítja a feltételeket és ő jelöli ki

az éppen fogadóképes tereptanárt. (Van olyan intézményünk, ahol a kapcsolattartással egy tapasztalt kollégát bízott meg az intézményvezető.) Tulajdonképpen a gyakorlat kivitelezése terén nagyobb kompetenciával bír, mint a terepkoordinátor. Ez részben természetes, hiszen ő felel a saját intézményéért, ugyanakkor a terepkoordinátor szempontjai ill. az intézményvezető szempontjai nem feltétlen ugyanazok a tereptanár személyének kiválasztását illetően. A terepkoordinátor egyik legfontosabb szempontja az alkalmasság, míg az intézményvezetőé a munkatársak terhelhetősége. Az intézményvezetővel kapcsolatos kérdésként merülhet fel továbbá, hogy mennyiben szerencsés, ha a tereptanári teendőket maga az intézményvezető vállalja fel. Tapasztalatunk szerint személyfüggő, hogy ez működtethető –e, ugyanis gyakran előfordul, hogy az elfoglalt intézményvezető kevés időt tölt el a hallgatóval, a gyakornok magára marad a problémáival.

A VHF Szociális Munkás Szakán gyakorlatvezetőnek/tereptanárnak az minősülhet, aki

- szociális feladatokat részben vagy egészben ellátó intézményben dolgozik;
- legalább részben szociális munkát végez;
- legalább kétéves szakmai gyakorlattal rendelkezik;
- felsőfokú szakmai végzettséggel rendelkezik;
- vállalja a felelősséget a gyakorlathoz szükséges feltételek biztosításáért.

A tereptanári végzettség megszerzését szorgalmazzuk, de a gyakorlatvezetést ehhez kötni nem volna reális elvárás a részünkről, tekintettel arra, hogy tereptanáraink jelentős része nem rendelkezik ezzel a végzettséggel. Költséges, két éves időtartamú tereptanári képzésre ritkán iskolázzák be az intézményvezetők a dolgozóikat. Néhány tereptanárunk saját maga finanszírozta a fenti képesítés megszerzését. A kollégák visszajelzései alapján viszont azt tapasztaljuk, hogy volna érdeklődés a megfizethető képzés iránt.

A főiskola anyagilag elismeri a képzés szempontjából kiemelkedő fontosságú gyakorlatvezetői munkát, sajnálatunkra azonban a gyakorlatvezetésért járó díjazást évek óta nem sikerült emelnünk. Ezt ellensúlyozandó más formában is motiváljuk tereptanárainkat/terepintézményeinket, pl. szakmai napot-, tereptanári tanfolyamot-, tereptanári műhelyt szervezünk a számukra, kérésükre hallgatóink programjaikon önkéntes segítőként vesznek részt, alkalmanként szociális kutatással segítjük a munkájukat.

Terepkoordinátorként az utóbbi időben sajnos tapasztaltuk, hogy egyre többen és gyakrabban utasítják vissza a tereptanári teendők el-látását, nem fogadnak hallgatót. A visszautasítás oka lehet a nagyfokú leterheltség, a nem megfelelő anyagi elismertség, valamint a gyakorlatvezetéssel járó felelősségtől való félelem. Ez utóbbi esetekben segíthetné a tereptanári tanfolyam a leendő tereptanárt, hogy kompetens gyakorlatvezetővé váljon.

Főiskolánkon évenként szervezünk tereptanári műhelyt, amelynek célja a terepintézmények, tereptanárok és a képzőhely közti kapcsolat ápolása, a kölcsönös tájékoztatás, a gyakorlatokkal kapcsolatos tapasztalatok megosztása. A megbeszéléseken általában 20-25 tereptanár, valamint egy-egy intézményvezető vesz részt. Legutóbb azzal szembe-sültünk, hogy már túl sokan vagyunk, nem jut elegendő idő mindenki-re, talán más formát kellene keresnünk a tapasztalatok megosztására.

A gyakorlat szervezéséért feelve további dilemmánk, hogy küldhet-jük – e olyan terephelyre hallgatóinkat, ahol különböző okok miatt nem tudnak példaértékű gyakorlatot felmutatni az ott dolgozó kollégák. A gyakorlat minőségét befolyásoló nehézségek közül csak néhány példa az alábbiakban:

- Az intézményvezető nem jól méri fel a tereptanár kapacitását, teher-bíró képességét. A tereptanárnak nincs ideje foglalkozni a hallgató-val. Nem egyszer előfordul, hogy a gyakorlat ideje alatt hazaküldik a hallgatót.
- A terephelyen nagyon feszült a légkör. A munkahelyi konfliktusok, személyes problémák ellehetetlenítik az intézményben folyó munkát. Az ilyen légkörben végzett napi tevékenység önmagában is megter-helő, ráadásul előfordul, hogy a hallgatót megpróbálják maguk mellé állítani vagy „bírónak” használni.
- A tereptanár nincs felkészülve a tereptanári feladatokra, nem tudja megfelelően irányítani a hallgató munkáját. Pl. nem képes bevonni egy harmadik személyt a segítő – kliens kapcsolatba, vagy pl. nincs meg az a „pedagógusi vénája”, ami szükséges volna a gyakorlat veze-téséhez. Legrosszabb esetben kiégett vagy saját hivatásának gyakor-lására is alkalmatlan.

Elhatározhatjuk, hogy ezekre a terephelyekre többé nem engedünk hallgatókat, ugyanakkor tudjuk, tapasztaltuk, hogy a fenti nehézségek ellenére lehet tanulságos és ezért eredményes a gyakorlat. Másrészt a tereptanárok sem teljesítenek mindig egyformán. Körülményeiktől -, lelki állapotuktól-, leterheltségüktől- és persze az éppen náluk gyakor-

latot teljesítő hallgató motivációjától, kapcsolatteremtő képességétől függően végzik feladatukat. Nincsenek mindig „top”-on, de általában lelkiismeretesek és kevés juttatásért igen nagy felelősséget vállalnak. Köszönet a munkájukért.

A terepen tapasztalt nehézségeket a szemináriumvezető kollégákkal dolgozzák fel hallgatóink. A szemináriumvezető szerepe, hogy segítse a terepen tapasztalt gyakorlatot és elméletet integrálni. A hallgató magyarázatot vár az elmélet és a gyakorlat közötti ellentmondásokra.

A szemináriumvezető elköteleződése több irányú: képviselnie kell a szakmai elvárásokban megfogalmazott ideákat, közben ügyelnie kell arra, hogy véletlen se ássa alá a tereptanár tekintélyét. Lojálisnak kell lennie a hallgatóval, a gyakorlatvezetővel, az intézményvezetővel, az elméletet oktató kollégákkal. Tudnia kell a különböző szempontokat egyszerre szem előtt tartani, kritikát gyakorolni és elfogadtatni.

Különösen nehéz feladat a titoktartás elvének kezelése. A csoportos foglalkozás alatt rengeteg kényes információ kerül felszínre, amellyel tudniuk kell közösen dolgozni. A tereptanár szeretné tudni, hogy mi zajlik a szemináriumokon, miközben diszkréciót vár a hallgatótól. A szemináriumvezető elvárja, hogy a hallgató megossa a gyakorlat alatt történeteket, ugyanakkor csoporttitokként kezelje a szemináriumon elhangzottakat. A terepkoordinátor szintén felléphet azzal az elvárással, hogy információkat kapjon a gyakorlatok teljesítéséről.

A hallgatót a terephely és tereptanára felé érzett elköteleződése gátolhatja abban, hogy aktívan részt vegyen a feldolgozó szeminárium munkájában. A bizalmi légkör kialakítása a gyakorlatokat feldolgozó szemináriumokon elengedhetetlen. Kényes helyzetekben a szemináriumvezető felelőssége, hogy eldöntse, mit kezdjen/kezdjenek a csoporton belül megosztott, de a gyakorlat más szereplőit is érintő információkkal.

Szemináriumvezetőink népszerűsége is tanúsítja a képzésben betöltött szerepük jelentőségét, helytállásukat e feladatban.

Végül egy mindnyájunkat foglalkoztató kérdéssel zárjuk a tapasztalataink megosztását. Jelenlegi gyakorlati rendszerünkben a kórházi szociális munka gyakorlatát leszámítva, a gyakorlat nem egyetlen tantárgyhoz kötődik, hanem a képzés során már elsajátított ismeretek, elméleti alapok integrálása együttesen történik. Felmerült bennünk, hogy a jövőben bővíteni lehetne a szakmai tantárgyakhoz kötődő gyakorlatok számát. Ezek előnye, hogy az elméleti tudás megszerzése és

annak átültetése a gyakorlatba párhuzamosan történne. Ennek megszervezése, különösen a vidéki főiskolákon a kellő számú terephelyek hiányában szinte lehetetlen. A jelenlegi „összefüggő gyakorlatok” elméleti tantárgyakhoz kötődő gyakorlatokkal való helyettesítésére csak a tantervi háló gyökeres megváltoztatásával volna lehetőség. Ezt az alternatívát a képzés személyi- ill. anyagi feltételeinek figyelembevételével érdemes átgondolni.

1. sz. Melléklet

KISGYAKORLATI ÉRTÉKELŐLAP

Gyakornok neve:

Gyakorlatvezető tereptanár neve:

Képzőintézmény neve: Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola
Gyakorlóhely neve:

Címe:

Kisgyakorlat ideje:

Kérjük értékelje röviden a hallgató kisgyakorlati tevékenységét az alábbi kérdőív kitöltésével
 (Jelölje az Ön szerint igaz állítást és amely pontban külön jelezzük, ott indokolja az állítását!)

1. Mennyire volt motivált a hallgató a terepen folyó munka megismerésében?

a) A hallgató a terepen folyó munka megismerésében rendkívül motivált volt.

b) A hallgató a terepen folyó munka megismerésében részben volt csak motivált, de a gyakorlaton való részvétele folyamatos volt.

c) A hallgató a terepen folyó munka megismerésében motivált volt ugyan, de részvétele nem volt folyamatos.

- A kisgyakorlat megismétlését javaslom.
- Nem kell a kisgyakorlatot megismételni.

d) A hallgató nem volt elég motivált a terepen zajló munka megismerésében és részvétele sem volt folyamatos a gyakorlati munka során.

2. Mennyire volt képes kapcsolatot teremteni a hallgató a terepen dolgozó kollégákkal ill. a kliensekkel?

a) A hallgató bátran és ügyesen kezdeményezett kapcsolatot mind a kollégákkal és a kliensekkel is.

b) A hallgató kapcsolatfelvétele a kliensekkel és/vagy kollégákkal kifogásolható volt, mert:

.....

.....

.....

c) A hallgató kapcsolatfelvétele a kliensekkel és/vagy kollégákkal elfogadhatatlan volt, mert:

.....

.....

.....

3. A gyakorlat során szerzett tapasztalatai alapján az alábbi állítások közül melyik jellemzőbb leginkább a hallgató munkájára/viselkedésére?

- a) A hallgató a gyakorlat során mindvégig aktív volt.
- b) A hallgató a gyakorlat során többé – kevésbé aktív volt.
- c) A hallgató nem mutatott elegendő aktivitást a gyakorlat során, ezért az egyhetes kisgyakorlat megismétlését javaslom!

4. Mennyire felelt meg a hallgató viselkedése a szakma etikai elvárásainak?

- a) Teljes mértékben.
- b) Részben, mert:

.....

.....

.....

.....

.....

- c) A hallgató súlyos vétségeket követett el, mert:

.....

.....

.....

.....

.....

5. Egyéb megjegyzés:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kelt:

.....
gyakorlatvezető/tereptanár
P.H.

Jegyzetek

¹ A 60 óra a kisgyakorlati feldolgozó szeminárium.

² A 30 óra a nagygyakorlati szeminárium.

Hermann Stinglhammer

Fel-segíteni

A terápiás lelkigondozás kis teológiája
Egyúttal védőbeszéd
az emberekért működő egyház mellett

(A német eredetiből fordította Schutzmann Réka)

ELŐSZÓ A FORDÍTÁSHOZ

Dolgozatom témáját egy különleges könyv adta, melynek íróját a 2007/2008. tanév őszi szemeszterében a németországi Passau városának egyetemén ismertem meg. Az író Prof. Dr. Hermann Stinglhammer, a dogmatika professzora a Passaui Egyetem Katolikus Teológia Fakultásán.

A könyv az egyház és az egyház által végzett lelkigondozás, illetve terápia kapcsolatát tárgyalja. Fontos megemlítenem, hogy Németországban a Karitászt végzi a szociális ellátás jelentős részét, és az egyház jellemzően más helyzetben van Magyarországhoz képest. Számunkra elsősorban az lehet érdekes a műben, ahogyan az egyház és a segítő tevékenység kapcsolatát tárgyalja.

A szerző az evangéliumokat hívja segítségül, és sorra vesz néhányat azok közül a történetek közül, melyekben Jézus Krisztus gyógyító tevékenységet végez. Ezeket a történeteket keresztül a szerző bemutatja a terápiás lelkigondozás alapigazságait- és törvényeit, melyeket maga Jézus is használt. Ebben a pontban, azaz Jézusban kapcsolódik össze a teológia, a gyógyítás és a segítő tevékenység.

Szívesen vállaltam a könyv első részének fordítását, mivel úgy gondolom, hogy főiskolánk képzésében is hasznos lehet, mind a szociális munkás, mind pedig a hittanár, illetve teológus hallgatók számára.

1. GYÓGYÍTÁS ÉS ÜDVÖZÜLÉS KAPCSOLATÁHOZ- HELYZETMEGHATÁROZÁS

Még ha a tanácsadás az egyházon belül naponta sokféle összefüggésben és élethelyzetben jelen is van, ez még nem jelenti azt, hogy hit és terápia is megegyeznek egymással. Gyakran tűnik úgy, hogy a terápia és a dogmatikus-szentségi, illetve liturgikus-üdvösségtan két olyan sarkpontot képeznek, melyek egymással többé kevésbé feszültségben állnak.

Elsősorban az a kérdés, hogy a terápia rendelkezik-e az egyházban a szentségi-liturgikussal szemben üdvösségközvetítő dimenzióval. Végeredményben arról van szó, hogy a gyógyítás és a szentségi üdvösség milyen viszonyban állnak egymással.

Ebből a problémafelvetésből gyakran kölcsönös idegenkedés, feszültség és megértési problémák adódnak. Így a terápiás cselekvést a „Szentségi” gyakran az „üdvösség horizontalizálása”-val gyanúsítja

A másik oldalról az egyház megszentelő tevékenységét olykor túl szertartásosnak és életidegennek könyvelik el. Ez a konfliktusos viszony elzárkózáshoz és sűrűlódások okozta veszteségekhez vezet, hátrányos helyzetbe sodorva az egyházat, melynek üdvösségküldetése az egységes és egész embernek szól. Épp emiatt kell a terápia és a teológia viszonyát meghatározni

Emellett ki kell dolgozni a terápiás gyakorlat értékeit az egyház teljes üdvözítő tevékenysége számára.

2. MEGVÁLTÁS ÉS MEGSZABADÍTÁS

A gyógyítás és üdvösség viszonyát szakszerűen a bibliai „szabadság” címszóval lehet meghatározni. A szabadság egyike az Ó- és Újszövetség alapfogalmainak. Benne válik világossá, mit értünk megváltás alatt: az emberek szabaddátétele az akadálytalan és jó élet megtapasztalására, a „bőséges életre” (Jn 10, 10)¹.

A szabadság olyan fogalom, amely nagy teológiai hatással bír.

Benne válik világossá, mit jelent végül is az üdvözítés: a megváltás nem csupán az ember haláltól való megszabadítására irányul. Ez csupán egy pillanat - még ha a legjelentősebb is - Isten azon megszabadító tevékenységében, mely az ember egységes és egész életét tartja szem előtt. Mert már most is ott a sok kicsi és nagy halál, amely akadályozza az embereket a teljes élet élésében. És Isten azt akarja, hogy az emberek ezekből fel tudjanak támadni (fel tudjanak kelni): még pedig már most, azért hogy sejtelmük legyen a nagy megszabadításról, amely az idők végén megy végbe.

Ennek felel meg a zsolttáros hite, amelyben kifejeződik az Ó- és Újszövetség istentapasztalása: „Megszabadultunk, mint a madár, a vadászok csapdájától. A csapda összetört és mi megszabadultunk.” (Zsolt 124,7).

Isten üdvözítő tette az emberen mindig konkrét megszabadítás. Meg akarja szabadítani az embert attól, ami fogságban tartja és megakadályozza élete teljes kibontakoztatásában.

¹ Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján, Szent Jeromos Bibliatársulat Budapest, 1997

Az antik képanyelv szerint a madár a lélek szimbóluma. Arról van szó Isten esetében, hogy azt akarja, hogy az ember már élet során rátaláljon az *életre*. Ezért az életért kezeskedik Isten, amikor szétszakítja a halál hálóját.

Üdvözítő tevékenysége az ember megszabadítását célozza meg abból a sok szerencsétlenség-történetből, amelyek által életük nap mint nap a halál övezetébe téved. Ezen a szabadság javára hozott isteni döntés mentén megy végbe Isten egyetlen és osztatlan üdvözítő tette az ember javára.

Ez az üdvözítő tett mindig konkrét. Nem lehet másképp elgondolni, jobban mondva: nem lehet másképp megtapasztalni, mint átfogó értelemben vett megszabadítást, szabaddá válást, amely által az ember teljes belsőjében, saját identitásában önmaga lehet: „Neveden szólítottalak” (Iz 43,1), így szól Izajás üdvösségjövendölése.

Minden élettörténetet meghatároz az üdvösségre szóló isteni meghívás. Minden emberrel, aki teljes életének élésében akadályozott, sérül a Teremtő akarata. Mert Isten az „élet barátja” (Bölcs 11,26).

Ezért Ő azért küzd, hogy széttörtje azokat a kelepccéket, amelyek az embert teljes életének kibontakoztatásában gátolják.

A terápiás lelkigondozás Isten megszabadító pásztori tevékenysége munkatársaként értelmezi magát, amely az embereket az élet földjére vezeti. Mindeközben Jézus Krisztus gyakorlatához igazodik. Az Ő személyében testesül meg Isten fel-segítése.

Abból, ahogy Jézus a szenvedők különböző fajtáival bánik, kiolvasható a terápiás-gyógyító lelkigondozás alapmagatartása.

3. SZABADDÁ TENNI A SZABADSÁGRA: JÉZUS TERÁPIÁS GYÓGYÍTÓ GYAKORLATA

A következőkben az Újszövetség jézusi gyógyító- és megszabadító történeteivel foglakozom, hogy rákérdézzek azok terápiás tartalmára.

Ezért a szövegek magyarázatakor nem az úgynevezett történet-kritikai egzegézis alapján történő értelmezést követem, amely ezeknek a szövegeknek a történelmi értékét kutatja.

Sokkal inkább – a teológiában használatos ősi értelmezési hagyománynak megfelelően – azok szimbolikus mondanivalójának síkján értelmezem azokat. Mivel a bibliai szövegek valódi – teológiai – igazságukat éppen a történelmi igazságukon túl bontakoztatják ki (anélkül, hogy azt tagadni kellene).

Mindenekelőtt a mélylélektan szimbólumfelfogásából kiindulva közelítek, ahogyan azt C. G. Jung megfogalmazta.

Ebben a jelentésben a középkori képvilág ábrázolása is megjelenik, amely az emberi archetípus hasonló gondolkodású felfogását tárja fel, és így az emberek világát bevonja az Isten világába - és fordítva. A narratív-szimbolikus következtetés területén ismét leírhatók és átérzhetők Jézus gyógyító és megszabadító gyakorlatának nagy tettei.

„Ezek után volt a zsidók ünnepe, és Jézus fölment Jeruzsálembe. Van Jeruzsálemben a Juh-kapunál egy fürdő, amelyet héberül Betezdának neveznek, és őt oszlopcsarnoka van. Ezekben feküdt a betegek, bénák, vakok sokasága.

Volt ott egy ember, aki már harmincnyolc esztendő óta beteg volt. Mikor Jézus meglátta őt, hogy ott fekszik, és megtudta, hogy már sok idő óta van így, megkérdezte tőle: Akarsz-e meggyógyulni? A beteg azt felelte: uram, nincs emberem, aki amikor felkavarodik a víz, bevigyen engem a tóba. Mire pedig én odaérek, más megy be előttem. Jézus azt mondta neki: Kelj föl, vedd ágyadat, és járj! Az ember azonnal meggyógyult, fogta az ágyát és járni kezdett.

Azon a napon pedig szombat volt. Ezért a zsidók azt mondták a meggyógyított embernek: Szombat van, nem szabad az ágyadat vinned! Azt felelte nekik: Aki meggyógyított engem, ő mondta nekem: „Vedd ágyadat és járj!”. Erre megkérdezték tőle: Ki az az ember, aki neked azt mondta: „Vedd ágyadat és járj”? A meggyógyult azonban nem tudta, hogy ki volt az, mert Jézus eltávozott a helyszínen lévő tömegből. Később Jézus találkozott vele a templomban, és azt mondta neki: Íme meggyógyultál, többé már ne vétkezz, nehogy valami rosszabb történéjék veled.” (Ján. 5, 1-15.)

A bethesda-i tó partján a béna meggyógyításáról szóló elbeszélés pszichológiai pontossággal tárja szemünk elé minden terápia kardinális kérdését: „Akarsz-e meggyógyulni?”. Aligha elképzelhető, hogy valaki, ahogy a történet mondja, közel 40 éve egy ilyen tó – gyógyforrás - partján fekszik, anélkül, hogy mindezidáig elért volna a tóig, amikor a víz megmozdul. A bénának ennyi idő alatt másféle megoldások is eszébe juthattak volna. Máshogyan is helyezkedhetett volna vagy segítséget szervezhetett volna magának. Az Evangélium azonban teljesen tárgyilagosan közli, hogy már 38 éve ott feküdt. Más szavakkal: passzív és teljességgel mozdulatlan. Belsőleg még inkább az, mint külsőleg. Szervi területen belső akaratának az a bénultsága nyilvánul meg, hogy változtatni akarjon az állapotán.

„Akarsz-e meggyógyulni?”

A kérdés, amit Jézus hozzá intéz, terápiás erővel bír, mert ez alatt azt érti: „Valóban meg akarsz gyógyulni?”. Jézus a béna pótolhatatlan-személyes törekvésére kérdez rá. Neki magának kell akarnia a gyógyulást. Az ő gyógyulni akarásának kell a fő motivációnak lennie.

Ezzel szemben az Evangéliumban szereplő béna nyilvánvalóan meg szeretné gyógyíttatni magát. Ő maga ezért semmit nem kíván tenni.

Nem akarja belevinni a gyógyulás folyamatába a saját részét és feladatát. Végül megtagadja magát. Jézus azt a kezdeményező akaratot szólítja meg a bébenában, amely az emberek számára alapvető.

Csak akkor változhatok meg, ha én magam akarom körülményeim megváltozását, és erőfeszítéseket teszek azért, hogy új és jobb helyet találjak az élethez.

A saját akarat bénultsága, a kitartás az (infantilis és regresszív) passzivitásban, az egyéni felelősség áthárítása a saját aktivitás megtagadása, gyakran meghatározza – még ha csak rejtve is – a terápiás és lelkipásztori folyamatokat. A tanácsadónak segítenie kell „az újra talpra állásban”. Vannak itt mások is: a társadalom, a kapcsolatok, a rossz gyermekkor és sok más. Még ha van is jogosultságuk az ilyen állításoknak, mégis gyakran csak a saját tétlenség önigazolásáról van szó.

Minden életben mindig ott rejlik a lehetőség az aktív változtatásra. Tehát mindig arról van szó, hogy komolyan vegyük és elfogadjuk a gyógyulás egyéni lehetőségeit. Valamennyi gyógyulási folyamat során az elidegeníthetetlen felelősségről van szó, amellyel minden ember rendelkezik. A hangsúly azon van, hogy ő maga motivált legyen és magára vállalja a fokozatos talpra állás munkáját, sőt akár a kockázatot is, amit ez jelent.

Kezdetből fogva kudarcra van ítélve a terápia, ha az egyéni gyógyulni akarás elé más motívumokat helyeznek: Ha az emberek helyzetük változtatását alapjában véve nem akarják, mert hasznot hajt nekik: támogatást, szánalmat, kiszolgálást stb.

Hasonló a helyzet, ha az emberek arra használják a tanácsadót, hogy érveket szolgáltatasson, melyekkel mások előtt megőrizheti saját status quo-ját. Vagy amikor azért jönnek el tanácsadásra, mert mások küldték őket, anélkül, hogy ők maguk motiváltak lennének. És néha arra használják a terápiát, hogy előnyt kovácsoljanak maguknak (például válási konfliktus esetén).

Képtelen kérdésével, „akarsz-e meggyógyulni?” Jézus terápiás céltudatossággal szólítja meg az ember alig észlelhető tagadómechanizmusait. Ezzel az embert önmagán keresztül akarja öntevékeny mozgásba hozni. Jézus a változtatás- és létezés akarata mellett lép fel, szemben a lét-bátortalansággal, amelyben az ember nem találja meg a szabad és igaz utat saját életéhez.

Képtelen kérdésével –mert ugyan ki fogadná el, hogy a beteg nem akar meggyógyulni!- Jézus krízisbe sodorja a bénát.

Meg kell tanulnia különbséget tenni és meglátni, amit ő maga tehet, hogy a megmaradt cselekvési lehetőségeket megragadja. Jézus kérdése határozottan segélyforrás-orientált.

Azokat a kezdeti erőket célozza meg, amelyek egy életében akadályozott emberben még megmaradtak, és amelyek segítségével azzá lehet, akivé Isten által válhat, és válnia kell.

A kérdés „Akarsz-e meggyógyulni?” arra irányul tehát, hogy feloldja vagy legalább is megszólítsa az alig észlehető tagadást, amely által az ember ki akarja vonni magát az önmegvalósítás fáradtságos kockázata alól. Jézus kérdése túlnyúlik az individuális életen. Ezzel együtt sok olyan társadalmi ellenállás is a látótérbe kerül, amelyek akadályozzák az egyes embert saját életében.

Annak a terápiának, amely az embert az önmagához kívánja visszavezetni, számolnia kell ezért azzal, hogy a kliens környezetében nyugtalanságot provokál. Például akkor, ha egy ember már nem felel meg többé környezete elvárásainak. És néha mégis ez tűnik az egyetlen útnak, amikor a békés változtatás minden más lehetősége zátonyra fut.

Az egyház keretei között végzett terápia is ilyen konfliktusba kerülhet. Itt is gyakran elvárás a status quo helyreállítása. De ez néha csak valamilyen érthető javulás árán lehetséges.

Jézus a kérdését a „gazdag” Isten szemszögéből teszi fel. Tehát nem csak egyszerűen az emberben rejlő öngyógyító erőkre számít. Egyúttal isteni vonatkozását is megnevezi.

A kérdés „Akarsz-e meggyógyulni?” Istenbe rejtett bizalmat provokál, amely által az ember merheti megragadni a saját életét és Istentől kapott értelmét.

Ebből a szemszögből a beteg bénasága az Evangéliumban egyúttal a hitetlenség megkövesedése. Saját életének értelmét tagadja meg, mert az Isten által nyújtott lehetőségekben képtelen megbízni.

Amikor pedig az élet forrása olyan közel lenne. Elmerülhetne benne. Nem csak a gyógyforrást érti ezalatt, hanem –a misztikus hagyomány felfogása szerint- Isten jelenvalóságát minden egyes ember lényének legbensőjében. (v.ö.: Jn 4, 14)

A bűn így egy sokkal mélyebben rejlő, a konkrét cselekedetben való konkretizálódást megelőző dolgot jelent: olyan egzisztenciális dimenziót, amely az ember életének összes vonatkozását negatívvá teszi. A bűn jelenti az embernek a sajátjában való ellenálló megmaradását, amely befészkelődik az ember valóságába és elképzeléseibe, és meg-

nehezíti, hogy belépjen Isten világába és így mássá lehessen. És Isten mégis üdvözítően és provokálóan jelen van mindig minden egyes ember életében.

A svájci pszichológus, C. G. Jung háza bejárata fölé ezt íratta: „Vocatus atque non vocatus, deus aderit”- Hívva vagy hívatlan, de Isten ott lesz. Fontos megemlítenünk, hogy Jung számára a ház a személy integritásának és teljességének szimbólumát jelenti.

Az Evangélium gyógyítás-történeteit tekintve tehát, messze többről van szó külső gyógyításnál: az Isten által személlyé válás szabadságának lehetőségéről. Az embernek a saját életében fel kell fedeznie azt a titkot, amelyet Isten személyesen belé helyezett.

János evangélista a látomásaiban az ember teljessé válásáról írja, hogy az Isten új nevet ajándékoz neki, „amelyet senki nem ismer, csak az, aki kapja” (Jel. 2,17).

Isten élet-pasztorációja tehát azt célozza, hogy az ember *én-lehessen*.

Ahol az ember ön maga a nyomára bukkan ennek, nem csak saját életére talál rá. Istennel is találkozik, akiben életének eszméje rejtve van.

A terápiás lelkigondozás ezért a keresztény misztika bölcsességét követi, mely szerint „Isten megízlelése” az én legmélyén történik. Ahol az ember igazán önmagává válik, fedezi fel Isten szándékát saját élete vonatkozásában. Ezért szól Isten Nicolaus Cusanusnál így: „Légy önmagadé, hogy én tiéd lehessenek”. Így öleli fel Jézus kérdése a személy összes titkát, amelyhez Istennel való viszonyulása is hozzá tartozik.

Jézusnál nem csak külső, tüneti kezeléstről van szó. Ő azt akarja, hogy az ember létének legmélyében meggyógyuljon, amennyiben megragadja az értelem horizontját, melyet Isten kegyelemből nyit meg számára.

Érdekes megállapítás, hogy jelenleg a „szekuláris” terápiaformák területén is alábbhagy az ellenállás a vallással, mint emberi valósággal szemben. A vallást többé már nem hibás öntudatként vagy elidegenülésként értékelik, amelyből az embert ki kell gyógyítani. Sok terapeuta újra felfedezi, hogy a vallásos dimenzió hozzájárul az ember átfogó gyógyulásához.

Ez a teljes gyógyulás az Evangéliumban szereplő béna esetében úgy tűnik, nem következett be. Mivel ez a gyógyulás a külső egészség ellenére akadályba ütközött. A béna csak külsőleg gyógyult meg. Nem járta végig azt az utat, ahol Istensben egészen önmagára találna, úgy hogy így az élet forrása fakadna fel benne.

Erről nyilatkozik a záró mondat az Evangéliumban, amikor Jézus később találkozik a meggyógyítottal, így szól hozzá: „Íme meggyógyul-

tál, többé már ne vétkezz, nehogy valami rosszabb történéjék veled. (Jn 5,14). Ezzel Jézus a béna arra való képtelenségére céloz, hogy az életét Istennel, mint az élet forrásával összekösse. Végül az ember egészen és teljesen önmaga marad. Megtagadja magától az új életet, amelyre Isten felé való nyitással lehetősége van.

„Később újra bement Kafarnaumba, és elterjedt a híre, hogy a házban van. Sokan összegyűltek, úgyhogy már az ajtóhoz sem fértek, és hirdette nekik az ígét. Közben odajöttek hozzá néhányan, akik egy bénát hoztak, négyen cipelték. Mivel nem tudták eléje vinni a tömeg miatt, kibontották a ház tetejét, ahol ő volt, és áthukasztva azt, lebocsátották az ágyat, amelyen a béna feküdt. A hitüket látva Jézus így szólt a bénához: Fiam! Bűneid bocsánatot nyertek.

Ültek ott néhányan az írástudók közül is. Ezek azt gondolták magukban: Hogyan beszélhet ez így? Káromkodik. Ki bocsáthatja meg a bűnöket más, mint egyedül az isten? Jézus rögtön észrevette lelkében, hogy így gondolkodnak magukban, ezért azt mondta nekik: Miért gondoljátok ezeket szívetekben? Mi könnyebb, azt mondani a bénának: Bocsánatot nyertek bűneid, vagy azt mondani: Kelj föl, vedd ágyadat és járj?

Hogy pedig lássátok, hogy az Emberfiának hatalma van a földön a bűnöket megbocsátani- ekkor a bénához fordult: - Mondom neked, kelj föl, vedd ágyadat és menj haza!” (Mk 2,1-12.)

A Márk Evangélium egy másik béna meggyógyítását ismerteti. Ez Jézus terapeutikus tudásának egy további dimenziója jut érvényre általa. Ezért fontos a mi témánkkal összefüggésünkben legalább röviden megemlíteni.

Amíg a János Evangéliumban szereplő béna passzív volt, a Márk Evangélium által említett beteg nagy energiáról tesz tanúságot, ami a gyógyulását illeti. Négy férfival viteti magát Jézushoz. Ezek egyenesen „tettlegességhez” folyamodnak, és nem átallják egy idegen ház tetejét felbontani, hogy a beteget Jézussal kapcsolatba hozzák. A beteg tehát nem szenved gyógyulni-akarás hiányában. Bénasága mindazonáltal testi-lelki „energiaáramlásának” fogyatékoságát fejezi ki.

Az – ismét paradox – jézusi beavatkozás utat mutat a diagnózishoz: „Fiam! Bűneid bocsánatot nyertek.”(Mk 2,5)

Jézus ennél a betegnél egy másfajta bénaságot tár fel. A beteg nem saját lábán érkezik, mert ellenáll az élet kockázatának, amely szükségképp mindig bűnnel és kudarccal terhelt.

Mivel a beteg tiszta és makulátlan akar lenni, egészében véve megtagadja magától az életet.

Jézus szó szerinti megszabadító ígérete Isten nevében így hangzik: Merheted élni az életedet, akár a bűneid árán is.

Az ember személyes vétke Isten előtt ennek a történetnek a szemszögéből abban áll, hogy a béna elzárkózik az élettől, amelyet Isten számára előkészített.

Megmeredve a beteg már „élő halott” (egyébként S. Freud gyakran beszámol hasonló megmerevedésekről, amelyek az élet megtagadásából erednek).

Itt kell emlékezetünkbe idézni Jézus talentumokról szóló példabeszédét, melyben Jézus szigorú hangnemben figyelmeztet az ember Istennel szembeni kötelességére, hogy kamatoztassa azokat a lehetőségeit, melyeket Isten elültetett benne. (vesd össze Mt 25,14-30)

Az ember életfeladatához tartozik azzá válni, akivé Isten által válhat. Arról van szó, hogy vállalja önmagát. Az egyedivé, az „Én”-né válás kockázatáról van szó.

Az önmagához vezető utat a halandó ember számára szükségszerűen kerülő- és tévutak övezik. Mindenki csakis esendő emberként élheti életét.

A zsolnárok nyelvén szólva az ember születésétől fogva bűnös. Azonban olyan bűnös, akinek a kudarcait Isten ismeri - és akivel szemben előzékeny irgalommal viselkedik.

Ezért adományoz Jézus előre a meggyógyítottak Isten nevében egyfajta feloldozást. És éppen ezzel bátorítja őt, hogy álljon fel, és vállalja a saját akaratából a halandó és esendő emberi lét kockázatát.

„Akkor odajött hozzá egy leprás, és térdre esve így kérlelte: Ha akarod, meg tudsz tisztítani engem. Jézus megkönyörült rajta. Kinyújtotta kezét, megérintette, s közben azt mondta neki: Akarom, tisztulj meg! Amikor ezt kimondta, azonnal eltűnt róla a lepra, és megtisztult. Nagyon ráparancsolt, és mindjárt elbocsátotta őt: Vigyázz, senkinek se szólj erről: hanem eredj, mutasd meg magadat a papnak és ajánld föl tisztulásodért, amit Mózes rendelt, bizonyságul nekik.” (Mk 1,40-44)

Ez a régi, román stílusú kép az úgynevezett Reichenau-i iskolából a leprás meggyógyításának történetét ábrázolja, ahogyan azt a legrégebbi Evangéliumban Márk bemutatja.



A gyógyulás és üdvözülés közötti belső összefüggést dramatizálja: Jézus fentről érkezik a lepráshoz. Lejön a hegyről, amely a Biblia teológiai képnyelve szerint mindig Isten világát jelöli, sőt Istent magát.

Jézus tehát az isteni milióból érkezik, abból, melyet a János Evangélium a „bőséges életnek” (Jn 1,10) nevez.

Jézussal ellentétben a leprás szó szerint lent áll. Elkülönítették az élők földjétől, elszigetelték az éltető kapcsolatoktól, melyek az emberek számára gyakran szükségesebbek, mint a mindennapi kenyér. A leprás lecsúszott a nemlét magányos területére.

Paul Zulehner erről a kép értelmezése során a következőképpen írja le a beteg helyzetét: „Alapvető reményeit szétrombolták. Jelentéktelen, névtelen, senki sem viseli a szívén a sorsát, senki sem akar hozzáfordulni, az élettere szűk, nem szabadon él, mozgáster nélkül, beszorítva, tehetetlenül, már semmit sem tehet, sehová sem tartozik, kívülálló, hontalan és földönfutó az életben. Összegezve: ez már többé nem élet.”

Annak ellenére, hogy a leprás biológiailag szemlélve még életben van, mégis olyan, mint a halott, úton van a bibliai alvilágba, a teljes kapcsolatnélküliség földjére. Már túl van azon az életen, amelyet emberinek nevezhetünk.

Leprájának testi tünetei szimbolizálják mindazokat a sérüléseket, melyek ezt az embert a halálos elszigeteltségbe űzték. Sok mindent elképzeltünk: mások egy életen át való bántást, a fogyatékoság összes formáját, a kisebbségi érzést, le nem küzdött bűnt, az élet teljességének felbomlását, élheterlen és mindig újra elfojtott életet, úgyhogy elhalt a kapcsolata önmagával, másokkal és végül Istennel is. A lepra tehát az elszenvedett kapcsolatnélküliség megfelelője. Ezt sokszor nehezebb elviselni, mint a testi hiányosságokat.

Ezért olyan lényeges ennek a bibliai elbeszélésnek a dramaturgiája. Isten pásztori tevékenységét az ember felé úgy világítja meg, mint azért való cselekvést, hogy a kapcsolatnélküliséget legyőzze, és újra behelyezze az életbe: Jézus az ember, aki Istentől érkezik, odafordul a lepráshoz. Rátekint és közelít hozzá. Megérinti és áthidalja az elzártság halálzónáját. Ezzel a leprásnak, aki jelentéktelennek látszik, tekintélyt ad, a társadalmi személytelenből személlyé teszi, olyanná, aki még mindig értékes.

A kép Jézust tudatosan nagy szemekkel és nagy kitárt karokkal ábrázolja: miközben felveszi a szemkontaktust a leprással és megérinti őt, már ki is vonja őt a halál zónájából és így új kapcsolatba hozza az élettel. Közösséget teremt, legyőzi a leprás elszigeteltségét.

Amikor Jézus a leprás helyzetével törődik, egyben teljes emberként fogadja el. Így a kapcsolat már önmagában is gyógyító. A kapcsolat az a gyógymód, amely visszasegíti az életbe.

J. F. Freiselder, a müncheni gyermekklinika vezetője megállapítja: „Minél inkább teljesen elfogadottnak érzi magát egy gyermek mint individuum, minél inkább létrejön egy orvos-páciens viszony, annál jobb a gyógyulás esélyei.”

És ezért mondja az Evangélium:

„Jézus megkönyörült rajta. Kinyújtotta kezét, megérintette, s közben azt mondta neki: Akarom, tisztulj meg!” (Mk 1,41).

Jézusnak igazán gondja van erre az emberre konkrét szenvedésével és az élet utáni vágyódásával együtt: róla van szó, mint egyedüliről. Éppen ez a tekintély, az odafordulás és a jó kezelés vernek hidat a halál magányosságából és a kapcsolatok területe felé. „Akarom, tisztulj meg!”- Jézus gyógyulásra bátorít. És ezzel egyúttal arra buzdít, hogy mindent tekintetbe vegyen, ami a leprához vezetett.

Eugen Drewermann ezt a bibliai részletet a következőképpen értelmezi: „Akarom, tisztulj meg!”- közvetlenül azt jelenti: Azt szeretném, ha mindent kibeszélnél magadból, amit beléd pumpáltak, a rágalmakat, a félelmeket, a hazugságokat, a hamis dolgokat, a kisebbségi érzéseket, az önutálatot, a pusztítani akarást; beszéld ki, engedd ki, az utolsó szóig. Mert e nélkül nincs tisztaság. És hagyj fel az önmagadtól való félelemmel.

Minden forrás, mely felszínre tör, először sok hordalékkal, törmelékkel, sárral, iszappal vájja ki medrét. Mindenesetre kevés dolog okozhat nagyobb kárt, mint az állandó és túlzó elvárások az emberek részéről, a bizonyítási kényszer, hogy feltétel nélkül megfeleljünk mások tisztaságról alkotott mércéjének, miközben konformnak és egységesnek kell lenni a tökéletességig. Végül az ember már azt sem tudja, hogy mit merészellen, mit kockáztasson és hogyan éljen.

Ezzel ellentétben, ha az emberben nő az életbátorság, akkor valójában: egy pillanat alatt megváltozik a világ és új emberré lesz. Mert ez a leprás egészen tiszta, olyan ember, mint bárki más.”

Jézus végül is arra törekszik, hogy Isten teremtményében az élet vizét újra fakassza. Nem hiába nyaldossák körül a beteget az isteni üdvösség forrásai.

A meditáló festő a képével azt akarja kifejezni, hogy: Az élet az üdvösség, melyet Isten az embereknek ajándékozik. Ez adhat igazi életet a hamis helyett. Olyan életet, melyet Isten elgondolt az ember számára, most és a halálon túl.

Ebben az újszövetségi csodaleírásban láthatóvá válik a teológiai összefüggés gyógyítás és üdvözítés között: A megsebzett ember megmu-

tathatja magát Isten előtt, olyannak, amilyenné élete különböző betegségek által vált. Nem kell elrejtőznie Isten elől. Isten elé állhat létének minden hegyével és sebével- és kérheti Tőle az életet.

Az embernek nem kell kiérdemelnie Isten figyelmét, odafordulását, törődését. Isten nagy szemeivel már messziről látja őt. És Isten az együttérzés és irgalom gesztusával hajol le hozzá, és kimentí a magány bezártságából. Csorbítatlan hagyja ennek a szenvedőnek a tekintélyét. Nem relativizálja a szenvedését. Nem próbálja meg helyre tenni. Nem oktatja ki. Nem moralizál, mint ahogy azt az Ószövetségben Jób barátai tették. És a Jób barátaihoz hasonlók sosem halnak ki.

Az egyetlen viszont, amit Jézus tesz: hagyja magát megérinteni; és Ő maga is érint, és „jól” szólít meg. „Jól szólni” latin megfelelője a benedicere. A németben ez az áldás gesztusát jelenti. Az áldásban viszont Isten életigenlése fejeződik ki. Egy ember megáldása azt jelenti tehát, hogy bátorítást kap Istentől az életre.

Jézus emberi gesztusaival hat, ezt fejezi ki a kép: Isten áldását a szenvedő emberre. Amikor az emberek Jézus mintájára kisegítik egymást különféle „leprájukból”, ott áldás történik. Ott Isten maga cselekszik az Ő élet-akarásával az emberekért.

Isten üdvözítése valósággá válik azokban az emberi gesztusokban, melyek által mi egymást az élethez segítjük. Mert Isten sikeres emberi életről szóló álmának még többre szóló ígéretként már most meg kell valósulnia.

Döntően fontos ebben a képben, hogy az áldó Krisztus mögött tanítványok állnak - és ezzel ott áll maga az egyház. Jézussal együtt ők is Isten hegyéről érkeztek. Ők is rátekintenek a leprásra, figyelmet szentelnek neki és a kezüket áldásra emelik.

Teológiailag ez azt jelenti: annak az egyháznak, amely Isten üdvözítő művét követni akarja, saját létébe kell vonnia az Ő eredeti áldás-gesztusát. Csak így lehet Isten akaratának megvalósítója.

Az egyház mindenekelőtt akkor válik Jézus Krisztus egyházává, ha Jézust és az Ő szavait - a képen Jézus kezében az Evangélium tekercse van, azaz Isten okirata - abban a gyógyító törődésben valósítja meg, mely által az emberek sebei begyógyulnak, és újra az életre vezetik őket. Ez első és utolsó sorban az egyház eredeti küldetése.

Az irgalom pasztorációjáról van szó, amely az embereket az életre segíti. Az egyház csak ott Jézus Krisztus valóságos egyháza, ahol Isten életadó kegyelmét, amely ismeri az emberek szenvedéseit, szavaiban és tetteiben megjeleníti.

Még egyszer teológiailag kiélezve: az egyház csak akkor egységes szentsége Istennek és Jézus Krisztus Atyjának, ha az elgyötört lelkűek és megterheltek különböző fajtái közt teret teremt a gyógyító kapcsolatok számára és prófétai módon reagál az új szenvedéshelyezetre.

Csak ekkor hiteles az Istenről szóló beszéde, és kezdik el megsejteni az emberek, ki is az az Isten, akiről beszélnek. És csak így lehet betemetni a csúnya árkot, amely a meghirdetett, de meg nem tapasztalt üdvösség között tátong az emberek életében.

Nem árt ebben az összefüggésben Eugen Drewermann-t még egyszer meghallgatnunk:

„Az egyház története során több mint 600 évvel ezelőtt élt Szent Ferenc, aki a maga módján megpróbálta Jézus példáját szó szerint venni: Egy leprást testvéreként ölelt át.

Feltehetően igaza van Umberto Econak, amikor úgy vélekedik, Szent Ferenc ezzel azt akarta jelezni, hogy Krisztus nyájának minden elveszett bányáját újra összegyűjti.

Minden embert, akiknek az egyház, a társadalom peremén „rühös-ként” kell élnie, leprás, kiközösített, javaiktól megfosztott, lenézett, gyökereiktől elszakított és eltaposott. De mindig újra felmerül a kérdés, vajon az emberek ínsége és szüksége csak félelmet szül-e bennünk, vajon a törvényekkel, amelyekkel elhatároljuk magunkat tőlük, csak védeni próbáljuk-e magunkat; vagy esetleg van-e elég bátorságunk odamenni hozzájuk és legyőzni a megérintésüktől való félelmünket.

A leprás beteg meggyógyítása szintén maradandó kérdés és feladat egyházunk számára, mennyiben fontosabb számára a biztonság keresése, mint a nyitottság a betegek felé, akiknek nem parancsokra és törvényekre, hanem az „orvosra” van szükségük (Mk 2,17; Mt 9,12).”

A gyógyítás Evangéliumának szemszögéből visszatekintve az egyház pasztorációjának történetére, sajnos azt kell mondanunk, Isten üdvözítő szándékának egyházi lefordítása távolról sem felel meg Jézus eredeti gesztusának.

Az Isten nevében történő gyógyító kapcsolatépítés külsődleges hit-tartalmakká és morális nevelés (amely önmagában véve nem lenne rossz) instrukcióivá vált. A gyógyító kézből nem ritkán a kellesztől nagyobb mutatóujj lett.

Így viszont az emberi élet szabadságának Isten által adott üzenete elveszítette magával az étellel való kapcsolatát. Külsőséges, túlobjektívizált hitté vált, amely már nem áll kapcsolatban az emberi vágyakkal, szenvedésekkel, félelmekkel és reményekkel.

A szentté válás lehetőségének megtapasztalásából egyre inkább a

megváltásról való elvont beszéd lett, az üdvösség megtapasztalásából intellektuális üdvösség.

A gyógyítás azonban a gyógyító kapcsolatokon keresztül történik, gyógyulás és az üdvösség, a törődés és a feltétel nélküli odafordulás megtapasztalásából táplálkoznak. Ez pontosan megfelel Isten gyógyító akaratának, úgy ahogyan az Jézus Krisztus által az Evangéliumban megjelenik.

Nem véletlen, amikor Órigenész, a 3. század legnagyobb teológusának egyike, Jézus Krisztust „A megszemélyesült Isten Országának” nevezi.

A kép egy lényeges szempontot nem jelenít meg ebben a történetben: Jézus a meggyógyítottat visszaküldi saját világába. Az evangélium szerint meg kell mutatnia magát a papoknak.

A zsidóság körében Jézus idejében a pap a társadalmi valóság rendjének letéteményese. Dönt az emberek kiközösítéséről, kizárásáról és visszafogadásáról a közösségbe.

A szimbólumok síkján ez azt jelenti: Ahol az egyéni élet mentes a kiközösítéstől, az ember új módon illeszkedik a társadalomba, a kommunikáció új módja válik lehetségessé, amelyben az emberi lét elsősorban jóként és üdvösként válik megtapasztalhatóvá.

Ebben a gyógyításban szó van az ember teljes üdvözüléséről is, melynek során megtanul saját életének útjára lépni, és a világban, mint egészben új helyet találni.

A gyógyítás ezért tehát: Szabadon engedés a saját, megújult életbe, és egyszersmind egészen új visszatérés a másokkal való együttélésbe.

A gyógyítást tehát soha nem csak az egyént tartja szem előtt. Szükszerűen magába foglalja az emberek szociális és közösségi összefüggéseit is. A gyógyításra való igény ezért nem jelenti szükségképpen az egyéni történet és a kapcsolatháló elhagyásával.

Gyakran lehetségessé válik, megváltozottan visszatérni az eredeti történetbe, úgy hogy így a régi körülmények is újjá és üdvössé válhatnak. Mindenesetre ez az a motívum, ami Jézus minden gyógyítás-történetét jellemzi.

A középkori festmény a főalaknak a leprást, Jézust és az Őt követő egyházat tekinti. Ebben a jelenetben azonban többről van szó. Ezen az embertársi találkozón keresztül nyilvánul meg Isten üdvözítő gondoskodása az ember iránt.

Krisztus Isten személyes odafordulása az emberhez. Szavaival „akárom, tisztulj meg” maga mondja ki Isten gyógyító akaratát. A leprás-

hoz való odafordulásában Isten maga van jelen. Az az Isten, aki magát így nevezi „Én vagyok az, Aki vagyok... Ez az én nevem mindörökké” (Kiv 3,14.15.).

Eszerint: A gyógyító találkozás már valódi isteni kinyilatkoztatás. Amikor egy ember egy másik embert tekintetre méltat, amikor mások által jól bánnak vele, és továbbélésre bátorítják, ott jelen van Isten és az Ő gyógyító szándéka, amely az életet akarja.

Mikor az emberek egymással jótékonyan találkoznak, akkor Isten akarata személyes módon nyilvánul meg. Ennyiben Jézus mint Isten „Üdvözítője” az őstípusa Isten gyógyító-üdvözítő szándékának az emberek iránt.

Nem alaptalanul ábrázolta ennek a képnek a festője az egyházat – és ez mindig az egyes embereket jelenti - Jézus követőiként, és látta el őket gyógyító kezekkel.

Az egyház, ezt ismét hangsúlyozni kell, Krisztus egyházaként mindenekelőtt az emberek üdvösségének szolgálatára kapott meghívást.

Éppen így tesz tanúságot az emberek életében Istenről, aki lényege szerint a Szeretetet, mint ahogyan azt XVI. Benedek pápa első enciklikájában, amely mint teológiai útmutatás a jövő egyháza számára érvényes lehet, hangsúlyozta.

Csak ha „Isten gyógyító kezeként” (M. Buber) működik az egyház, akkor válik Isten Szentségévé az emberek között.

Győri Piroska

Szociotábor Jánosházán a VHF szociális munkás hallgatóinak részvételével

SZOCIOTÁBOR CÉLJA, HELYE A SZOCIÁLIS MUNKÁS KÉPZÉSBEN

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola szociális munkás képzésének szerves részét képezi a szociotábor. Minden évben az aktuális III. évfolyam kötelezettsége, hogy az őszi félév megkezdése előtt 4 napon keresztül kutasson egy településen. A szociotábor célja, a szociológiai megismerés, a kérdőívezés/interjúzás gyakorlatának kipróbálása éles helyzetben, az elméleti tudások gyakorlatban való alkalmazása. „A kiválasztott település egészének, működés módjának, intézményeinek, életének megismerése. Gyakorlati tapasztalatok szerzése olyan településen, ahol jelentős szociális problémák vannak.”¹

A szociális munkás tanszék oktatói a nyár folyamán kiválasztják a megfelelő települést, és megteszik a szükséges előkészületeket.

Kiválasztás szempontjai között szerepel, hogy:

- a település elbírjon egy főiskolai évfolyamot,
- a településen legyenek szociális problémák,
- a településen legyenek intézmények, szolgáltatások,
- a településen, vagy környékén legyen megfelelő szállás.

A tábort szervező oktató felveszi a kapcsolatot az adott település önkormányzatával. A polgármesterrel történő találkozásnak nagy szerepe van a tábori előkészületekben, hiszen a település előjárójának fontos tudnia, milyen céllal történik majd a napokon keresztül tartó kérdezősködés, ki és miért bolydítja fel a település életét. A polgármester hozzájárulásával, ajánlásával és segítségével a legkönnyebb a hivatal, az intézmények és a lakosság felkeresése. Hosszú éveken keresztül a Somló hegy környéki kisebb- nagyobb falvakban, városban történt a kutatómunka². Két egymást követő évfolyam a Veszprém megyétől távoli, „palócföldi” Cserhátsurányban és Herencsényben töltötte a

¹ VHF Tanulmányi tájékoztató, 138.o.

² Borszörcsök, Devecser, Doba, Oroszi, Somlószlós, Somlónásárhely

tábort. Majd a 2009-es évben visszatértünk a Somlóhoz, igaz a kicsivel távolabb eső Jánosházára.

A főiskolai hallgatók feladatai a táborban való aktív részvétel, a választott kutató teammel közösen végzett interjúzás, kérdőívvezés. A hallgatók a nap végén lehetőséget kapnak arra, hogy a napi munkájuk során birtokukba jutott információkról, benyomásaikról beszámoljanak, egymással és oktatóikkal megosszák ezeket. Az esti megbeszéléseken a reflektivitás elősegítésén túl, fontos az egészséges látásmód kialakítása, továbbá a másnapi kutatómunka irányainak, céljainak, konkrétumainak meghatározása. A hallgatók gyakran a szociotábor keretein belül találkoznak életükben először azzal a nehéz helyzettel, hogy embereket megszólítsanak, beszélgetést kezdeményezzenek, interjút készítsenek, egy előre meghatározott témában. Ezen élményeknek, tapasztalatnak a további tanulmányaik, elméleti képzésük és terepgyakorlataik során nagy hasznát veszik.

A település leggyakrabban nagy odaadással segíti a főiskolások kutató munkáját, válaszolnak a kérdéseikre, gyakorlatilag ebben a 4 napban a rendelkezésre állnak. A település lakossága, az intézményekben dolgozók, az önkormányzat dolgozóinak segítségével a tábor nem érné el a célját. A szociotábor a kutatómunka mellett egy „rejtett tantervi” célt is igyekszik megvalósítani, a felsőoktatásban az értelmiségi képzéshez elengedhetetlen kulturális nevelést is. Ennek szellemében egy délutánt „feláldoz” a terepmunkából, amikor a hallgatók kulturális programon³ ismerkednek a környék nevezetességeivel.

A tábor fontos mérföldkő az évfolyamok életében közösségépítési szempontból is, a szeptember eleji nyárutó hangulat, a tanórákhoz képest jelentősen kötetlenebb közös munka, a napi 24 órás együttlét előnyösen befolyásolja a hallgatók egymással és az oktatókkal való emberi kapcsolatait.

SZOCIOTÁBOR JÁNOSHÁZÁN⁴

A hallgatók 3-5 fős csoportokba szervezték magukat, majd kutatási témát és kutatásvezető tanárt választottak. Az oktatók különböző témaköröket kínáltak fel a hallgatók számára, akik egy közös tájékoztatón kívül, melyet a település általános bemutatásáról Keresztes István polgármester tartott, önálló munkába kezdtek.

³ Többek között a Somlai borok története, szőlőtermesztés kultusza, Magyarpolány Tájház, Magyarpolány Kálvária, Hollókő

⁴ 2009. szeptember 1-4.

Munkájuk eredményét beszámolóikba foglalták, kirajzolódott 6 téma, melyek bemutatásra kerülnek, hozzátéve, hogy a fókuszok, témák, összegyűjtött információk, egy sajátos szemüvegen keresztül láttatják velünk Jánosházát, a teljesség igénye nélkül. A település életéről szerzett tapasztalataink mellett néhány rövidített emberi élettörténetet is felvillantunk.

- Település rövid története
- Foglalkoztatottság, munkanélküliség
- Devianciák, Egészség, Betegség, Alkoholizmus
- Szociális alapellátások
- Civil szervezetek működése, Karitasz csoport tevékenysége
- A romák/nem romák együttélése a településen

Jánosháza⁵ a 8-as és a 84-es főút kereszteződésénél, a Nyugat-Dunántúli régióban, Vas megyéhez, a Celldömölki-kistérséghez tartozó Európai Unió Laeder község. A lakosság összlétszáma 2619 fő, a korcsoportok szerinti megoszlás a következő:

életkor	fő	%
0-18	468	18
19-60	1614	61
61-	537	21

TELEPÜLÉS RÖVID TÖRTÉNETE

Jánosháza területe évezredek óta lakott, már a bronzkorból is tártak fel sírokat. Két római út keresztezte itt egymást, a közeli Ság-hegy és Túskevár gazdag római kori lelőhelyek. A későbbi népvándorlás eredményeképpen a Római Birodalom határai szűkültek, a megmaradt római lakosságú települések már az avarokat szolgálták a 800-as években. A század végén jelentek meg a magyarok.

Szent István a Somló-hegy vidékéről királyi uradalmat szervezett. A gazdaság központja a Karakó vár volt, hozzátartozott Jánosháza határa is. A tényleges alapítás dátumaként 1396-ot jelölik az írások. A nevét (Janushaza) a szomszédos Varsányt is birtokló Joannes Ormuzd de Varsány-tól kapta. Az 1400-as évek elejétől a Garayak kezébe került, akik a Somló Viadalomhoz csatolták. A település virágkora a

⁵ Lakosainak száma 2619 fő

XVI.-XVII. században volt, mikor Bakócz Tamás esztergomi érsek és az Erdődyek tulajdonában volt. 1571-ben mezővárosként tüntették fel a dokumentumokban. A XVIII. század második felében zsidók letelepedtek Jánosházán, akik zsinagógát is építettek, nem sokkal ezután vásártartó jogot szereztek. Ilyenkor kilométeres sorokban áramlottak az emberek a vásárra a környező helységekből. Ez egészen addig bírt nagy jelentőséggel, míg a környékbeli kistelepülések szintén meg nem kapták a vásártartási jogot. Az 1734-ben épített kőtemplomot 1779-ben az Erdődy család adományából építették át barokk stílusban. A XIX. században Jánosháza járási székhely volt, később a kiscelli járáshoz csatolták.

FOGLALKOZTATOTTSÁG, MUNKANÉLKÜLISÉG

A XX. században a jelentős mezőgazdaság mellett (országos viszonylatban is az elsők között volt a sertésállománya), a szocialista államszervezés révén az ipari termelés során főként bútort és építőanyagokat gyártottak. Egészen a rendszerváltásig megvalósult a teljes foglalkoztatottság.

A 90-es évek gazdasági-társadalmi átalakulását követően több állami cég bezárt és feloszlott a Termelőszövetkezet. Ebben az időben külföldi, főleg osztrák érdekeltségű cégek⁶ települtek a városba.

Iparüzési adóbevételt fizet 157⁷ adóalany, vállalkozók, kisebb nagyobb cégek. Összesen 903 embert foglalkoztatnak, melynek jelentős része jánosházi helyi lakos. A legnagyobb helyi foglalkoztatók munkaerőigényének csökkenése hatására elmondható, hogy az elbocsátott 45 év feletti munkavállalók elhelyezkedési esélyei alacsonyak. A kisebb vállalkozások a képzett, fiatal vagy legfeljebb középkorú munkaerőt keresik. A munkakeresést nehezíti, hogy a közeli városok gyárai is sorra bocsátják el dolgozóikat, csökkentik termelésüket. A gazdasági válság érzékenyen érintette a helyi kisvállalkozásokat is, melyek közül több meg szűnt, ezzel is növelve a munkanélküliek számát.

A foglalkoztatás sajátos formája a lomizás, mely egyben életforma is.

⁶ pl. Leier, Heim Hungária

⁷ 69 jogi személy és 88 magánszemély. A legjelentősebb cégek: Seton- Lindgens Kft, Eybl Kft, Gallisz Kft, Czírók Kft, Eurowind Kft, Jh. Hús Kft.

A helyi cigány kisebbségi önkormányzat alelnöke beszélt a községben zajló lomtalanítási tevékenységről, közismertebb nevén „lomizásról”. A hét 3-4 napján, külföldön, főként Ausztria különböző területein gyűjtik az ott feleslegessé vált tárgyakat. Az itthon még értékesíthetőnek vélt darabokat hazahozzák, saját udvaraikban, vagy a környékbeli bolhapiacokon árulják. 1989-ben nyílt először lehetőség a „lomizásra”, mikor megnyíltak a nyugati határok. Szinte az elsők között jártak hűtőszekrényekért, egyéb műszaki cikkekért. A lomizáshoz komoly befektetés szükséges, autó és az utazási költség, melyet sokan nem tudnak előteremteni. A családok, akik ezzel foglalkoznak, segítik egymást, a fiúk egy része átveszi az apjától a staféta botot, kisebb számban, esetleg továbbtanulnak.

A lomizó családok sorsa a jövőben bizonytalanná válhat, mert a bejelentetlen lomizás illegális tevékenység. Az APEH, az állami/önkormányzati hatóságok nem tolerálják a nem legális vállalkozásokat. Legálissá tenni, vállalkozói engedélyt váltani, adózni, adminisztrációt vezetni majdnem olyan elképzelhetetlen, gyakran lehetetlen számukra, mint a család biztonságos eltartása érdekében alkalmazottként elhelyezkedni.

Egy helybeli roma származású tartósan munkanélküli asszony elmondta, hogy most 46 éves, és 15 éve nincs munkája. 6 gyermeke közül 5 még vele él, kettő pedig tanul is. Szakképesítést csak egyikük szerzett. Jelentkezett közmunkára, de elutasították. A már felnőtt gyermekei is munkanélküliek. Úgy véli, hogy ha a fiataloknak sem képesek munkát adni, akkor az ő sorsa is végérvényesen megpecsételődött. A 67000 Ft mellé, amiből összesen él a családja, egyedül elköltözött fia tud néha egy kis segítséget adni. Ő ki tud járni Ausztriába az apósával „lomizni”, ebből tudja segíteni anyját és testvéreit.

Vas megyében nyilvántartott munkanélküliek 1%-a, a Celldömölki Kistérségben nyilvántartott munkanélküliek 12%-a Jánosházán él. Munkanélküliségi ráta Jánosházán 2003-2007 között 4-6 % között mozgott.

A munkanélküliek ellátásai az ellátó rendszer megalakulása óta folyamatosan változik, jelenleg mindössze 6 hónapig folyósítanak járadékot, egyre szigorúbb feltételekkel. A munkaerőpiacra való visszatérés komoly nehézségekkel jár. Azok, akik a munkaerőpiacról rövidebb-hosszabb ideig távol vannak, gyakran egyetlen biztos bevétellel rendelkeznek, mely leggyakrabban a rendszeres szociális

segély⁸, a GYES, a GYED, vagy gyermekek után járó ellátások valamelyike. A településen élő rendszeres szociális segélyben részesülő személyek kivétel nélkül alacsony iskolai végzettségűek, szakképzettséggel elvétve rendelkeznek. Többségükre jellemző az alkalmazkodóképesség hiánya, a rossz egészségi és mentális állapot. Így munkaerőpiaci hátrányuk jelentős, a közfoglalkoztatáson kívüli munka világába való visszatérésükre csekély az esély. A több hónapja munkanélküli családok bevétele a szociális segély, esetleges alkalmi munkák, vagy „feketemunka” biztosítja.

A segélyezéssel kapcsolatos problémák Jánosházán sem mások, mint hazánkban számtalan helyen. Problémát okoz többek között a segélyezés odaítélése, az érdemesség-érdemtelenység megítélése, a valós jövedelmi helyzet megállapítása, a segélyt kérők toleranciája a szociális rendszer felé. Egyre gyakoribb kérés az ügyfelek részéről, a bankszámlára utalás helyett postai úton való kifizetés. A nők számára is gondot jelent a munkanélküliség. A legnagyobb nehézséggel a 45 év feletti, és a GYES-ről, GYED-ről visszatérő nők küzdenek, mivel a munka mellett a családot is el kell látni. Kisgyermekes nők életét nehezíti, hogy bölcsőde legközelebb Celldömölkön található, helyben csak óvoda van.

Egyhelybeli állását elveszített tanárnő elmondta, jelenleg az önkormányzatnál végez közmunkát, melynek kimenetele nagyon bizonytalan. Ezt megelőzően 2 évig volt munkanélküli, 2007-2009 között. Ekkor egy évre kötöttek vele szerződést, amit most további három hónapra meghosszabbítottak. A három hónap letelte után nem tudja mi lesz vele. 2 diplomája van, és egyedül neveli két lányát. Helyzetét így jellemezte: „Ami munkát felkínálnak, azt el kell fogadni. A szociális segély, bár ahhoz sok, hogy éhen haljunk, de ahhoz kevés, hogy meg tudjunk belőle élni.”

Jánosházán a munkanélküliség kezelése, foglalkoztatottság elősegítése érdekében közfoglalkoztatási tervet készítettek. A közfoglalkoztatási terv tartalmazza a rendelkezésre állási támogatásra jogosultak képzettség szerinti összetételét, azoknak a közfeladatoknak a megjelölését és ütemezését, amelyeket részben vagy egészben a közfoglalkoztatás révén kívánnak ellátni, továbbá az ellátásukhoz szükséges létszámot és a finanszírozáshoz rendelkezésre álló forrásokat.

⁸ A rendszeres szociális segélyezettek Jánosházán leginkább a 35-55 évesek közül kerülnek ki, számuk 34 fő.

Jánosháza Nagyközség Önkormányzata a 2005-2006. évben a Szociális és Munkaügyi Minisztérium által meghirdetett közmunkaprogram keretében 16 foglalkoztatott hat hónapon keresztül. A közfoglalkoztatás célcsoportja: Jánosházán élő, rendszeres szociális segélyben részesülő, ill. tartósan munkanélküli, hátrányos munkaerő-piaci helyzetű személyek. Különösen az alacsony iskolai végzettségűek, 45 év felüliek, cigányok. Elvégzendő feladatok többek között a közpark rendbetétele, parkosítás, utak tisztántartása, intézmény-felújítások, csatornahálózat tisztítása és karbantartása, illegális szemétkerakók felszámolása.

DEVIANCIÁK, EGÉSZSÉG, BETEGSÉG, ALKOHOLIZMUS MEGJELENÉSE

A TELEPÜLÉSEN

A községben sok idős van, akik életkoruk egészségi állapotuk vagy mentális állapotuk miatt önellátásra részben vagy egyáltalán nem képesek. Időskori megbetegedések, hypertoniás állapot a leggyakoribb, emellett a szív és érrendszeri megbetegedések is gyakori előfordulásúak. Elmondható, hogy a megelőző egészségügyi szűréseken (tüdőszűrés-mammográfia-urológiai vizsgálatok) egyre magasabb részvétellel jelennek meg a helyi lakosok. Az elsődleges prevenció megvalósul, az emberek felismerik egészségük fontosságát, melyhez néhány országos kezdeményezésű szűrőprogram, pl. Szűréssel az Életért Program, segíti hozzá őket. Egyedül álló idős embereknél előfordul a rendszeres alkoholfogyasztás és ebből kifolyólag az önmaguk elhanyagolása, depresszió és egyéb mentális és testi megbetegedések.

A fiatalabb korosztály felé fordulva, egy interjúalany tapasztalata szerint a szülők következtelen nevelése, vagy elhanyagolása hatására nem megfelelően szocializálódnak a gyermekek. A magatartás zavaros gyermekek a családban gyakran nem látnak megfelelő példát a helyes viselkedésre. Vannak olyan családok, ahol többek között a túlzott és rendszeres alkoholfogyasztás következtében súlyos életvezetési gondokkal küzdenek, a gyerekek tanulási zavarokkal. Egyes családokban megjelenik a fiatalok bűnelkövetés, ami leginkább a tulajdon elleni bűncselekményekben nyilvánul meg, vagy egyéb deviáns viselkedésben. Azoknál a családoknál, ahol a hatóság a problémák kezelésbe, megoldásába bevonja a szociális alapellátást és a szülőt a gyermekkel, a devianciák felé sodródó gyermekek új esélyt kapnak. Gyakori, hogy a szülő a segítséget nem képes elfogadni, ellenségesen viselkedik, együttműködésben nem vesz részt, ez mind a hatósággal való kapcsolat miatt, mind a gyermek jövőjére nézve káros.

Deviáns viselkedések Jánosházán többek között a gyógyszer- alkohol együttes fogyasztása, marihuána fogyasztása⁹, a büntethetlenség miatti 14 év alatti elkövetők bevonása a bűnelkövetésbe¹⁰. Gyakori a ragasztók, szerves oldószerek belélegzése is, amely anyagokat könnyen be lehet szerezni, a „szipuzást” a szegényebb családokból való fiatalok próbálják ki és használják.

Jelenlegi adatok szerint bűncselekményt elkövető felnőttek közül jelentős számban található roma származásúak. A bűnözési forma leginkább a tulajdon elleni bűncselekmények elkövetésében nyilvánulnak meg, nagy értékű műszaki cikkekről van szó. Szóba került a manapság többek által vitatott megélhetési bűnözés fogalma is. Előfordult, hogy idős embereket fosztanak meg értékeiktől (konyhakertből ellopott termés, állatok). Körzeti megbízott rendőrök teljesítenek szolgálatot a faluban és még hat településen, szám szerint hét járőr próbálja meg óvni a helyiek értékeit.

Hazánkban, a közelmúltban történt romák elleni támadások miatt Jánosházán megerősített rendőri jelenléttel, a helyi polgárőröket¹¹ is bevonva járőröznek a hatóság emberei.

Az alkoholfogyasztási szokások megegyeznek az országosan tapasztaltakkal, bor, sör és égetett szeszek fogyasztása jellemző. Hatásuk is determinálható, a nem megfelelő minőségű/mennyiségű alkohol fogyasztása életmódbeli változásokat idéz elő, családi konfliktusokat generál, továbbá májkárosodást és általános egészségi állapotromlást okozhat, pl. az emésztő szervrendszeri és idegrendszeri megbetegedéseket. Az alkoholfogyasztás elsősorban a férfiakra jellemző deviancia, de a másik nem érintetté vált napjainkra, az alkoholgondozókban nyilvántartott betegek között legmagasabb a 35-54 éves korúak és a kedvezőtlenebb társadalmi helyzetűek aránya. A hátrányos társadalmi helyzet és az alkoholfogyasztás között azonban nem mutatható ki ok-okozati összefüggés, mert a társadalmi státusz romlása sok esetben az egyén mértéktelen alkoholizálásának a következménye. Az alkoholizmus hatásai közé tartoznak az agresszív megnyilvánulások, a környezet jelentős pusztulása, elhanyagolása, és az egyén és család szétbomlasztása.

⁹ Leginkább a 16-25 év közöttiek

¹⁰ Autófeltörés, bizonyítványlopás az általános iskolából

¹¹ 1995 óta működik a településen polgárőrség

SZOCIÁLIS ALAPELLÁTÁSOK

A szociális ellátás 1964-ben az Öregek Napközi Otthonának létrehozásával kezdődött, majd 1982-ben a régi gyógyszertárból alakították ki a szociális ellátások jelenlegi helyét. 1988-ban alakult meg a Gondozási Központ, melynek célja, a területi szociális ellátás koordinálása, működtetése. A szociális ellátásokat jelenleg a Gondozási és Családsegítő Központ látja el.

Szakfeladatai:

- Szociális étkeztetés
- Házi segítségnyújtás
- Nappali ellátást nyújtó intézmény
- Családsegítés
- Gyermekjóléti szolgálat

Szolgáltatásai közül a családsegítést, gyermekjóléti szolgáltatást Jánosháza mellett társulási megállapodás keretében még további településeken is biztosítja¹².

Szociális étkeztetés

Jánosházán 59¹³ fő veszi igénybe az étkeztetést, közülük van, aki helyben fogyasztja el, másoknak gondozónő viszi ki az ételt.

Jogosultságát az intézményvezető jogköre elbírálni. Az ebédet a helyi báziskonyháról vásárolják. A térítési díjat három kategóriába sorolják 245-375 Ft-is terjedően. Az állam megmondja, hogy mennyi pénzt tud adni, ennek alapján az intézmény kalkulálja ki az árakat.

Házi segítségnyújtás

Összesen 44¹⁴ gondozott van. Gondozási feladataik többek között az ebédkihordás, bevásárlás, gyógyszer iratása és kiváltása, postai küldemények feladása, mosás, vasalás, társas kapcsolatok fenntartása, pszichés gondozás. A gondozás megkezdése kérelemre történik, amit orvosi javaslat támaszt alá, az intézményvezető számolja ki a gondozási díjat, ami jelenleg 460 Ft/óra.

¹² Duka, Karakó, Keléd, Kemenespálfa, Kissomlyó, Nemeskeresztúr településeken

¹³ 2005-2009 között 29 főről 59 főre emelkedett az igénybevevők száma

¹⁴ 2005-2009 között 29 főről 44 főre az igénybevevők száma

Nappali ellátást nyújtó intézmény

Az idősek igen kis létszámban¹⁵ keresik klubot napi rendszerességgel. Leginkább betegek és fogyatékkal élők veszik igénybe a szolgáltatást, így az idősek klubjaiban megszokott programszervezés háttérbe szorul. Napi háromszori étkezést igénybevétele minimum napi 20 Ft-ba kerül, megtörténik, hogy egy rászorult idős még ezért az alacsony összegért sem veszi igénybe az étkezést. A klub normatív finanszírozásának csökkenése miatt fenntartási gondokkal küzd.

Családsegítés

A szolgáltatás Jánosházán 1998 óta működik, klienseinek nagy része a rendszeres szociális segélyezettek (RSZS) közül kerül ki. A Munkaügyi Kirendeltséggel való szoros kapcsolat eredményeképpen a munkanélküliek együttműködési programját valósítják meg, az aktív korú nem foglalkoztatottak célcsoportjával. Elmondható, hogy az RSZS-ek súlyos megélhetési problémáit, leggyakrabban a szakképesítés hiánya terheli.

A családok sokrétű problémáival keresik fel az intézményt, elsősorban anyagi gondokkal, de vannak olyan családok, akik a kiskorú gyermekek problémáin keresztül kerülnek kapcsolatba a családsegítéssel. A családgondozók sok más feladatuk mellett, segítenek segély és részletfizetési kérelmeket fogalmazni, segítséget nyújtanak a hivatalos iratok kitöltésében, információval látják el a családokat, hogy milyen támogatásokra, ellátásokra jogosultak. Gyakran a kötelező feladatokon túl is segítenek, pl. az adóbevallás elkészítésében. Az intézményen belüli feladatmegosztás ellenére szolgáltatásaik nyújtásában az idősek korosztályának szociális problémáival is foglalkoznak. Jelenleg 72 kliens van gondozásban.

Gyermekjóléti Szolgálat

Ellátottak köre 0-18 éves korosztály és családjaik, utógondozás esetén 18-24 éves korosztály. A gyermekjóléti szolgáltatás igénybe vehető önként, a probléma megszüntetése érdekében, jelzőrendszer jelzéseit követően, és hatóság által jelzett formában. Az ellátásban lévő gyermekek problémái a magatartási, tanulási problémák, agresszivitás, beilleszkedési nehézség. A problémák hátterében leggyakrabban gyermeknevelési hiányosságok, családok diszfunkciója áll. Az igazolatlan hiányzások száma az általános iskolákban emelkedő

¹⁵ 2005-2009 között 16 főről 25 főre emelkedett az igénybevevők száma

tendenciát mutat. A gyermekjóléti szolgálat magatartási problémák miatt kötelezi a gyermeket a délutáni tanulásra a gyermekjóléti szolgálatnál. A szolgálat folyamatos kapcsolatot tart a jelzőrendszer tagjaival, fontos feladata az intézményekkel való együttműködés megszervezése, egymás kölcsönös tájékoztatása. Tanévkezdéskor az oktatási intézmények felmérik a hátrányos helyzetű, veszélyeztetett gyermekeket, erről értesítik a szolgálatot. A törvényben rögzített jelzési kötelezettség értelmében nem csak év elején, hanem problémák észlelésekor is szükséges jelzést tenni, ez a tavalyi évben mintegy 60 esetben érkezett a szolgálathoz. A legtöbb jelzés az oktatási intézményektől érkezett, igazolatlan hiányzások és magatartási problémák miatt. Nagyon sok családban alakul ki családi-kapcsolati konfliktus. A családi viszályoknak gyakran kiváltó oka az alkoholos befolyásoltság, melynek gyakori következménye az agresszív viselkedés. Az ilyen jellegű problémák jelzését az elmúlt évben minden esetben a rendőrségtől kapták. A családgondozó az elmúlt évben egy alkalommal kérte a rendőrség segítségét. A védőnői jelzések között szerepel a gyermekek elhúzódo tette, elhanyagolás, anyagi probléma és együttműködési hiányosság. Egyre több alkalommal kerül sor névtelen lakossági bejelentésre is, ahol elsősorban a kamasz gyermekek csavargását jelzik.

A szakmai együttműködés az intézmények között hatékony, összességében mind a jelzőrendszer, mint a szociális alapellátás jól működik Jánosházán.

CIVIL SZERVEZETEK MŰKÖDÉSE, KARITASZ CSOPORT TEVÉKENYSÉGE

Jánosházán 12 civilszervezet működik - Sportkör, Polgárőr Egyesület, Szív Egyesület, Önkéntes Tűzoltó Egyesület, Önvédelmi Egyesület, Nyugdíjas Egyesület, Horgászegyesület, Karitasz, Keresztény Családközösség, Postagalambsport Egyesület, Millenium Polgári Egyesület, Tájfutó Egyesület-, melyek nagy hatással vannak a közösség életére. A település önkormányzat lehetőségeihez mértén minden évben támogatja a civil szervezeteket, 2009. az első év, hosszú évek óta, hogy ezt anyagilag nem teheti meg. Az Önkéntes Tűzoltó Egyesület és a Polgárőr Egyesület, közfeladatot lát el, így a működési támogatást e két szervezet részére továbbra is rendelkezésre bocsátják. Bevételeik jelenleg pályázatok, szponzori támogatások, tagdíjak, egyéb bevételek. A település népszerű civiljei a Sport és a Tájfutó Egyesület, talán a rendszeresen szervezett foci meccs okán. A falunapon az emberek

találkozhatnak szinte az összes civil szervezettel, ahol a főzőversenyen összemérhetik tudásukat.

Polgárőr Egyesület 1995-ben alakult az egyre gyakrabban előforduló bűncselekményeknek megakadályozására, annak ellenére, hogy a településen ellenállás volt tapasztalható. Alakuláskor 20 fő körüli taggal, majd 50-re duzzadt, jelenleg 20 fővel működik, nyugdíjasok és aktívak egyaránt. Az egyesület megküzdött a fizikai erőszakot eszközöznék tekintendő szemlélettel, és megbékélt azzal, hogy az eszközök a gázspray-jük és adóvevő rádiójuk, és a jelentési lehetőség a rendőrség felé. A bevételeket (önkormányzati, pályázati, egyéb) az új tagok formaruhájára, és a legfontosabbra, benzinre költik. A közbiztonság javulása, fokozatosan történt, ez évben két lopás történt mindössze. A település lakosságának bizalmát mutatja, hogy gyakran kapnak információt telefonon, egyre gyakrabban kérnek segítséget, a polgárőrök helyben vannak, nem kell várni, amíg a rendőrség kiér a helyszínre. Munkájuk során legtöbb gondjuk a 14-20 év közötti korosztállyal van.

Önkéntes Tűzoltó Egyesület 1878-ban alakult a településtől félórányi járásra keletkező tüzek esetére. 17 tagja van az egyesületnek, ebből 12-en aktívak. 2008. évi XXXIII. Törvény alapján kivonuláson tűzoltó bárki lehet, aki betöltötte a 18. életévét, háziorvosi vizsgálaton vett részt és elvégezte az alapfokú 40 órás tanfolyamot. A tagság közül többen is vannak akik már gyermekként is tűzoltók akartak lenni. Fenntartó a jánosházi önkormányzat, 2009. január 1.-óta a sárvári tűzoltósággal együttműködési szerződés lépett életbe, továbbá a Vas megyei Tűzoltó Szövetség tagsága. A Szövetség által szervezett kistérségi versenyeken rendszeresen részt vesznek. Bevételeik az önkormányzati normatíva mellett a pályázatok, bár az egyesület úgy érzékeli, hogy egyre nehezebben lesz egy pályázatból valóságos pénz a működéshez, az önrész sem megoldott. A tagdíj jelképes összegű, mely összeg a bevételeknél nem jelentős tétel. Kiadásaik az épület rezsije, az autókkal kapcsolatos költségek. Önkéntes tevékenységeik között szerepel az óvodai bemutató, tűzriasztási próbával, az utánpótlás érdeklődésének felkeltése érdekében az általános iskola is fontos helyszín lenne, a közeljövőben tervezik az ottani bemutatót.

Nyugdíjas Egyesület 1989-ben alakult, célja a régi hagyományok megőrzése és bemutatása, átörökítése a következő nemzedék számára. Az elmúlt években a 18 tag 38-ra fejlődött, főleg magányos özvegyasszonyok vesznek részt az egyesület életében, korukat tekintve 57-84 év közöttiek, 1 férfivel is büszkélkedhetnek. Bevételeik egyre szűkülnek, önkormányzati támogatás ettől az évtől megszűnt, csak

a tagdíjak vannak, melyekből a közös köszöntésekre kikerülnek a névnap virágokat.

Rendezvényeken megjelenik az egyesület, hagyományos foglalkozásokat, tudásokat ad át a gyermekeknek, korongozás, kukoricacsuhéból babakészítés (ezek a babák kiállításra kerülnek), fafaragás, gyöngyfűzés. Az egyesület tagjai rendszeresen találkoznak, előadásokon vesznek részt, közösen kirándulnak, kapcsolatot tartanak a többi civil szervezettel,

Szív Egyesület 2001-ben jött létre, célja a betegségben szenvedők rehabilitációja, ebben az egészséges és beteg tagok egyaránt támaszt nyújtanak egymásnak. A beteg tagok főként szív-és érrendszeri betegségekben szenvednek, de vannak olyanok is, akiket teljesen más betegségben szenvednek. A szervezet összesen 22 tagot számlál, ebből 5 fő a szívbeteg. A tagok között minden korosztály megtalálható. Havonta tartják összejöveteleiket, gyakran hívnak szakembereket, orvosokat, dietetikusokat és kardiológusokat beszélgetésekre. A falu nap keretén belül minden évben ingyenes szűrővizsgálatot biztosítanak a korai felismerés érdekében (vérnyomásmérés). Az egyesület lelki segítséget ad betegek mindennapokba való visszailleszkedéséhez. A kórházi szociális munka Magyarországon még nem épült ki olyan mértékben, hogy ezen célú szervezetek szükségtelessé váljanak.

Romani Patyiv¹⁶ elnevezésű táncgyűttes a roma népi hagyományokat eleveníti fel a táncban. Az együttesben 6-tól 17 éves korig találunk gyerekeket, a vezetőjük a 17 éves fiú. Az összejöveteleket hetente kétszer tartják, nagy lelkesedéssel, a próbák nyáron sem szünetelnek. Fő céljuk a nyelv ápolása, a tiszteletadás, a népi kultúra megismertetése.

Karitasz

Jánosházán működő karitasz csoport 1991-ben alakult, 17, főként a nyugdíjas kort elért női tagból áll. Összeszokott csoportként működnek a településen a rászorultak érdekében, a Rózsafűzér Társulat tagjai is egyben. Tevékenysége keretében sok más mellett pénzsegéllyel segíti a rászorult egyéneket és családokat. Húsvétkor, és karácsonykor gyűjtéseket rendeznek a templomban, emellett élelmiszer csomagokat osztanak szét. Önkéntes tevékenységük, közösségi munkájuk mellett, a település egy adott kisebb egységében, egy utcában élő családok, vagy egyedül élők problémáira figyelnek, adódó nehézség esetén segítséget adnak, vagy hívnak. A település társadalmi életében aktívan részt vesznek, az önkormányzat anyagi támogatásnak segítségével

¹⁶ Cigánytisztelő

szervezik, évek óta az öregek napját, sport és falunapon a közös főzésben vesznek részt. Feladatuknak tekintik, hogy az évenként rendszeresen megszervezett lelki napra a mozgásképtelen időseket a helyszínre szállítják. A tagok többsége számtalan kézművességgel foglalkozik, az így készített árút eladják a piacon, ezzel saját bevételre tesznek szert. Jánosházán működő nevelőszülői házba évente egyszerű adományoznak gyermekruhákat.

Kapcsolatot ápolnak a szombathelyi, megyei karitászcsoporttal. Legutóbbi Erzsébet napi összejövetelen egy Erzsébet csokorral díjazták a munkásságukat.

A csoport fennmaradásához az egyre idősödő tagság mellé utánpótlásra, fiatalokra, de legalábbis fiatalabbakra lenne szükség. A helyi hittan csoportokban népszerűsítik munkájukat a gyerekek között, melynek eredménye hosszú távon lesz majd mérhető, jelenlegi erőforrás gondjaikat ez nem oldja meg.

A ROMA/NEM ROMA EGYÜTTÉLÉSE A TELEPÜLÉSEN

A településen elkerülhetetlen, hogy a roma/nem roma együttéléssel kapcsolatos történetek, problémák ne kerüljenek elő. A legkülönbözőbb helyzetekben ide kanyarodott a beszélgetés egy idő után, legyen az a település régi plébánosánál készített interjú során, az általános iskolában, a polgármesteri hivatalban, vagy a lakosság megszólítása közben, sőt az eddig részletezett témákban is ott bujkál a roma/nem roma kérdés.

A cigány kisebbségi önkormányzat egyik tagja kritikákat fogalmazott meg számunkra, a város vezetése és a helyi közösség kapcsolatával összefüggésben. Ő maga 3 gyermekes apa, rendezett körülményekkel, kiváló lakhatással. Kifogásai vannak többek között a polgárőrség tagfelvételi szabályaival, a közbiztonsággal.

Ez mellett olyan vélemények is megfogalmazódtak –melyekkel interjú alanyunk is tisztában van- a roma-nem roma együttéléssel kapcsolatban, melyek a mindennapi konfliktusok, az időnként kiéleződött helyzetet mutatják, pl. magyar származású családok akadályozva érzik magukat az állattartásban, mert több alkalommal megtörtént, hogy ellopták azokat

A településen egy óvoda, két általános iskola is működik. A Batthyány Lajos Általános Művelődési Központ, Általános Iskolai Intézményegység és a Szent Imre Általános Iskola.

A két iskolát összehasonlítva, megállapítható, hogy az egyikbe többségében a hátrányosabb helyzetű, a cigánygyerekek járnak, összesen 90 hátrányos helyzetű gyermek. Az alacsony tanulói létszám

miatt, az alsó tagozatban összevont oktatás folyik, kivéve a magyar, matek, környezet órákat. Az iskolásokat 12 tanár tanítja, egyes szaktanári feladatok szakképesítés hiányában nehezen láthatók el. Külön figyelmet igényelnek a sajátos nevelési igényű (SNI) gyerekek, akiket integráltan oktatnak. A tapasztalat szerint a roma fiatalok azóta többen végzik el a 8 osztályt, mióta a tankötelezettséget felemelték 18 évre, igaz sokan 10-11 év alatt. Az iskolában arra törekednek, hogy a minimum szintet mindenki elsajátítsa. Gimnáziumban kevesen tanulnak tovább, de többen is részt vesznek Arany János tehetség gondozó programban Kőszegen. A tehetősebb roma családokban fontossá kezd válni a gyermek taníttatása, ezeknek a gyerekeknek nyújt lehetőséget az előbb említett tehetség gondozó program. Néhányuk a településen működő zeneiskolai oktatáson is részt vesz, továbbá nagy lelkesedéssel járnak a dráma és cigány tánc szakkörre. A próbákon családjaik is gyakran megjelennek. Az iskolai hiányzásokkal összefüggésbe hozható az éjszakai anyagbeszerzés, mivel a büntetés elkerülése miatt a még nem büntethető életkorú/kiskorú gyermekeiket vonják a családok a közvetlen munkába. A gyerekek ezeken a délelőttökön fáradtan vagy egyáltalán nem vesznek részt a tanórákon.

Visszatérő problémát jelent a fiatal lányanyák korai terhessége, melynek átlag életkora 14-17 évre tehető. A másik jelentős problémát a prostitúció jelenti, melyhez hozzájárul a 8-as főút közelsége. Jánosházán néhány fiatal lány az iskolából kimaradva a továbbtanulás, majd az azt követő elhelyezkedés helyett prostitúcióból kényszerül élni.

Egy 6 gyermekes anya elmondta, (saját bevallása szerint anyja magyar, apja cigány, és volt élettársa cigány származású), hogy egyedülállóként neveli gyermekeit, mert volt élettársa elment egy másik nővel, egyik közös gyermeküket ott nevelik. A közös gyermekek születése előtt, minden egyes alkalommal egyenként apasági nyilatkozatot tett, így kerültek a gyerekek az apjuk nevére, a legkisebb, mert mikor megszületett, az apa nem vette őt a nevére. A lakóhelyükként szolgáló ház, mely rendezett, ápolt volt, csak nagy nehezen került az ő nevére, először a fele, az élettársi kapcsolatban szerzett közös vagyon alapján, majd a másik fele az elmaradt tartásdíjak fejében. Probléma esetén a legtöbb esetben a nagyobb gyerekeivel és a családgondozóval beszél meg a dolgait.

Jánosháza nyugdíjas plébánosa jelenleg másik településen él, az itt töltött 40 aktív év története sok érdekességgel és tanulsággal szolgált. A falu jelentős hányada római katolikus vallású, így a helybeliek jelentős részét az iskolai hittan oktatás miatt személyesen ismeri, valamikor tanította a fiatalokat.

A roma közösségek valláshoz, különösen a katolikus valláshoz

való viszonyát az utóbbi időben befolyásolták más, vallásos jellegű csoportok, melyek vonzereje, néha a pénzen, ígéreteken, a kézzel fogható ajándékcsoomagokon alapult. Sok roma család fordult el időszakosan a katolikus közösségtől. A katolikus közösségtől elfordult családok kereszteléshez vagy temetéshez ennek ellenére mégis újra plébánosukhoz fordultak. A családok úgy tudták, hivatalosan nem tagjai a másik vallási csoportnak, nem voltak tisztában vele, hogy egy üresen aláírt papírlap milyen felelősséggel jár, milyen következményei lehetnek, csak az ajándék elfogadására korlátozódott szemükben az odatartozás.

Az atya érdemeinek egyik legfényesebb pontja a keresztény iskola létrejötte, saját családjá is jelentős pénzüsszeggel támogatta az iskola megépülését. Kezdeményezése és célja volt, hogy a keresztény szellemiségű szülők gyerekei járjanak ebbe az iskolába. Kezdetben hátrányos helyzetű cigány tanulók is tanultak itt, de később a szülők átírták őket a Batthyányi Iskolába. Kiderült, hogy van egy házirend, ami kötöttségeket jelent az egész családra nézve, amit ezek a roma családok nem tudtak felvállalni.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Keresztes István polgármester és munkatársai, hivatali dolgozók, képviselő testületi tagok a terepmunkát segítették azzal, hogy az önkormányzathoz, a település intézményeibe szabad bejárást biztosítottak. Polgármester úr ebben a 4 napban maga is gyakran állt a kérdésekkel hozzá forduló szociális munkás hallgatók elé.

A tanulmány a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola 2009-ben III. folyamatos szociális munkás hallgatóinak dolgozatait felhasználva készült. Néhány hallgatói vélemény a szociotáborról:

„A négy nap alatt érdekes dolgokat sikerült feltárunk. A kérdések közül, melyekkel indultunk, nagyon sokra választ kaptunk, de az idő hiányában sok kérdés maradt nyitva, és rengeteg új merült fel. Jó volt többször is beszélgetni egyes emberekkel, mert így az elfedett dolgokból is láthattunk érdekes részleteket.

Izgalmas lenne egy év múlva megismételni ezt a kutatást János házán, amikor már a most még csak körvonalazódó események kibontakoznak és mérhetőek lesznek az eredményeik. A válság hatásai is kimutathatóak lesznek a jövő évi adatokon, és az is kiderül majd, hogy a kínai befektetőkkel sikerült-e fellendíteni a foglalkoztatást.”¹⁷

„Bár eleinte úgy véltük, feladatunk nehéz lesz és hozzánk távol

¹⁷ Csajbók Zsuzsanna, Haddadi Aldjia, Kovács István, Lincz Anett

áll, végül rájöttünk, mennyi lehetőség rejlik a témában. A civil szervezetek közül kiválasztott egyesületek rámutattak arra, hogy érdemes közösségbe fogni egy nagyközséget. Persze itt, Jánosházán is, felmerültek problémák, például a közbiztonság kérdése, amit majdnem az összes egyesületnél boncolgattunk, de úgy gondoljuk, ez az életközösség kész arra, hogy együttműködve a problémát megszüntesse, és a tökéletességre törekedve végezze munkáját. „¹⁸

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Jánosháza helyi önkormányzati rendeletei
- 2009. évi Helységnevtár, KSH KSH, 2009. január 1. (Hozzáférés: 2009. augusztus 22.)
- Jánosháza Évkönyv, 1941
- Jánosháza közfoglalkoztatási terv
- Jánosháza hivatalos weboldala(<http://janoshaza.hu/content/view/52/89/>, <http://www.janoshaza.hu/content/view/63/94/>)
- Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Tanulmányi Tájékoztató, 2003/2004

¹⁸ Dovigyel Barbara, Háromszéki Kitti, Mátyás Marietta, Matykó Xénia

A Veszprém Megyei Önkormányzat életéből

Húsz éves a német kapcsolat, kitüntetések Veszprém megyeieknek

Két évtizede működik partnerség a *Veszprém Megyei Önkormányzat* és a *Wunsiedel i. Fichtelgebirge Körzet* között, melynek alkalmából a német fél ünnepséget szervezett *Wunsiedelben*, a közelmúltban. A találkozón a Veszprém megyeiek közül hárman rangos kitüntetést kaptak.

A Veszprém Megyei Önkormányzat delegációját képviselte: *Polgárdy Imre* alelnök, *dr. Áldozó Tamás* frakcióvezető, *Pusztai István* frakcióvezető, *dr. Zongor Gábor* képviselő, korábbi elnök, *dr. Zsédényi Imre* főjegyző, *Göndör József* sport és ifjúsági referens, *Balajthy Zsuzsanna* a megyei turisztikai hivatal információs referense és *Háhn Károlyné* tolmács.

A magyar vendégeket fogadta *dr. Karl Döhler* elnök, *Horst Weidner* és *Gerald Schade*, *dr. Hans-Frieder Roblick* alelnökök, valamint *Gerhard Hanske*, a hivatal vezetője, és *Horst Martini*, az elnöki hivatal vezetője.

A találkozón került sor a 20 éves együttműködés és partnerség megünneplésére, és ekkor adták át a Veszprém megyeiek kitüntéseit a Landratsamt üléstermében. A körzet elnöke, az alelnökök a hivatal önkormányzati és állami vezetője, a hivatal számos dolgozója, a *Kreistag* képviselői, a *Kreisjugendring* (ifjúsági hivatal) elnöksége és ügyvezetője, a sajtó képviselői is részt vettek az ünnepségen.

A két évtizedes partnerségre fotók bemutatásával is emlékezett *dr. Karl Döhler* elnök. A német elnök méltatta azokat a Veszprém megyeieket, akik a húsz év alatt tevékenyen részt vettek a partnerség alakításában *Polgárdy Imre* alelnök köszöntőjében utalt a 20 éves együttműködés fontosságára. Mindketten üdvözölték, hogy a számos esemény, együttműködés gazdagította a kapcsolatokat és hozott létre barátságokat. Kijelentették, hogy a kapcsolatot tovább kívánják folytatni mindkét fél részéről.

A *Wunsiedel i. Fichtelgebirge Körzet* *dr. Zsédényi Imre*, *Göndör József*, *Háhn Károlyné* számára munkájuk elismeréseként „*Wunsiedel i. Fichtelgebirge Körzet és a Veszprém Megyei Önkormányzat közötti*

együttműködés, partneri viszony során végzett tevékenységük elismeréseként Ezüst Érdemérmét” adományozott.

A találkozó apropóján Wunsiedeli Fichtelgebirgshalle-ban turisztikai kiállítást is rendeztek, ahol a Veszprém Megyei Önkormányzat Turisztikai Hivatala részéről Balajthy Zsuzsanna képviselte a megyét. A körzet egy standot biztosított és lehetővé tette, hogy előadás és film bemutatásával is megismertessék a látogatókat Veszprém megye szépségeivel, értékeivel.

A delegáció megtekintette a körzet egyik turisztikai látványosságát, a Katherinenbergen lévő ragadozó madarak világát és bemutatóját. Ellátogattak Weissenstadt-ba, ahol tájékoztatást kaptak arról, hogyan és milyen módon működik egy négycsillagos szálloda és kúráközpont, milyen módon fogadják a vendégeket, a betegeket, milyen kezeléseket biztosítanak számukra a radon tartalmú víz felhasználásával.

– E látogatás ismételten bebizonyította, hogy az elmúlt két évtized milyen gazdag, sokoldalú tevékenységekben, programokban, cserékben, mely indokolja, hogy tovább folytassuk az együttműködést – értékelték a felek a találkozót.

Forrás:

<http://www.vpmegye.hu>